

«Skulle bare skremme' n!»

Etniske minoritetsungdommers bruk av den etniske majoritetens stereotypier i strategier for sosial identifikasjon

Trond Gjellum

Masteroppgave ved Sosialantropologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2010

Sammendrag

Jeg gjennomførte feltarbeid i Oslo indre øst i perioden januar til juni 2009. Her observerte jeg gjentatte ganger at informantene mine, som var normalungdom med etnisk minoritetsbakgrunn uten tilknytning til kriminelle miljøer eller subkulturer, valgte å gjøre negative stereotypier om etnisitet relevant som utgangspunkt for sosial identifikasjon. Dette gjorde de gjennom å spekulere i det de oppfattet som en form for «gatekapital». I følge Sandberg (2005), er «gatekapital» en form for feltspesifikk kapital som kriminelle minoritetsgutter i samme område gjorde bruk av for å dominere sosialt. Tegn som markerte «gatekapital» for Sandbergs informanter, var bruken av etniske minoritetsspråk, kroppsspråk, klesstil og det å fremstå som den «farlige og eksplosive utlendingen» man ikke tuller med eller sender blick til.

Informantene mine ga uttrykk for at det var majoritetens stereotypier og frykt for dem som gruppen «farlig innvandrerungdommer» de spilte på i sin sosiale identifikasjon. De spilte på dette gjennom bevisst å gjøre bruk av mange av de samme identifikasjonsmarkørene som de kriminelle guttene brukte i sin sosiale identifikasjon overfor etniske majoritetsnordmenn. Jeg konkluderer derfor med at når informantenes spekulasjon i den etniske majoritetens stereotypier om etnisitet er så effektiv som sosial identifikasjon, koker det ned til at det som gjør informantene til «farlige innvandregutter», like mye handler om holdninger og oppfatninger hos «oss» som essensialiserte aspekter ved «dem».

Forord

Denne oppgaven er på mange måter resultatet av et ønske om gjennom sosialantropologiske analyser og refleksjoner, få formidlet tanker og erfaringer fra mange års arbeid i flerkulturelle miljøer. Det skulle gå femten år fra jeg fullførte mellomfagstillegget til jeg leverte inn en ferdig masteroppgave, men det å «komme seg inn i faget» og få det sosialantropologiske rammeverket på plass, gikk overraskende lett. Jeg tror den viktigste drivkraften har vært den unike muligheten jeg har vært gitt til å reflektere over egen praksis og erfaringer gjennom gjennomføringen av feltarbeidet og det påfølgende analyse- og skrivearbeidet.

Å gjennomføre et feltarbeid og skrive en masteroppgave er en krevende jobb, og uten hjelp og støtte fra familie og venner hadde den prosessen vært adskillig tyngre. Jeg har mottatt innspill og respons fra en rekke personer, og det ville kreve alt for stor plass å takke dem alle. En spesiell takk går likevel til Linda Sternang Bakervik og hennes nådeløse blikk på leting etter skrivefeil og dårlig språk, Carl Gabriel Hassan for mange hyggelig og givende stunder med refleksjon og samtale, Nina Hagen Kaldhol, Hans-Petter Alfredsen, Jon Wesseltoft og Thomas Meidell for å være gode og støttende venner, alle mine medmusikanter i bandet Panzerpappa, og og sist, men ikke minst, min veileder professor Ingjerd Hoëm ved Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Oslo. Uten hennes veiledning og støtte hadde denne oppgaven aldri sett dagen lys.

Innhold

1	Introduksjon.....	8
	Tema.....	8
	Problemstilling.....	10
	Valg av felt.....	11
	Hvorfor Oslo?.....	11
	Hva skal vi kalle dem vi studerer?	12
	Valg av informanter.....	13
	Hovedinformanter.....	14
	Andre informanter.....	17
	Nærområdet.....	17
	Feltarbeidets arenaer.....	20
	Posisjonering og datainnhenting.....	22
	Utfordringer knyttet til feltarbeid i eget samfunn.....	24
	Hjemmeblindhet.....	25
	Etiske implikasjoner	26
2	«Ja, men hvor kommer du egentlig fra?» Intervjuer om identitet	28
	Intervjuer om identitet.....	28
	Identitet og sosial identifikasjon.....	28
	«Litt sånn begge deler...».....	29
	Tilhørighet til foreldrenes bakgrunn.....	31
	«Hjemlandet».....	32
	Nye typer av identitet.....	33
	Inspirasjonskilder	34
	Viktigheten av språk.....	36
	«Å bli en del av det norske».....	37
	«Den perfekte innvandreren».....	40
	«Østkanten» som en del av informantenes identitet.....	42
	«Alt på østkanten er jo ikke bare gull, da...».....	43
	Møtes øst- og vestkant?.....	45
3	«Det er bare potetene som får komme med på laget!».....	46
	Kategorisering som grunnlag for identifikasjon.....	46
	Ungdomsklubben som arena.....	47

Sofasnakk.....	47
Viktigheten av etnisitet hos informantene.....	49
Fakta- og verdiutsagn	51
Hvem er «utlendingene»?.....	52
Hvem er «nordmennene»?.....	54
Lærerne.....	56
Leksehjelpen.....	57
Ansatte på ungdomsklubben.....	58
«Mannen og dama i gata».....	60
Negativ målestokk.....	61
4 «Den farlige innvandrergutten....».....	63
Utdrag fra feltnotat 8. januar 2009.....	63
Demonstrasjonene.....	65
Informantenes tanker om hvorfor det ble opptøyer.....	65
«Det er politiet vi vil ta».....	67
Hellig krig eller pøbelstreker?.....	70
«Gjerningsmannen er av utenlandsk opprinnelse!».....	71
Medienes kategoriseringer og stereotypiseringer.....	73
Medier som kulturelt klassifikasjonsverktøy.....	74
5 «Ikke se på meg' a!»	76
«Skulle bare skremme' n!».....	77
Informantenes forvaltning av «gatekapital».....	79
Når ikke-kriminelle spiller på «gatekapital».....	81
Andrespråk som maktfaktor.....	83
Balansekunst.....	85
Er «gatekapital» sosial kapital?.....	87
Hvorfor fungerer etnisitet som identifikasjonsmarkør?.....	89
6 Avslutning.....	92
Informantenes forvaltning av «gatekapital».....	92
«Utlendinger» og «nordmenn».....	92
Relasjoners betydning for valg av strategier.....	93
Selektiv bruk av etnisitet.....	94
Massemedias produksjon av stereotyper.....	95
Øvelse gjør mester.....	97

7	Litteratur.....	100
8	Vedlegg.....	105
	Mal for innledende intervjuer om identitet	
	105

1 Introduksjon

Klassen er på vei til en utdanningsmesse i sentrum. Fra T-banestasjonen til messehallen er det en kort gåtur. Khawar, Asif, Danial, Serchan og Aqueel, fire norsk-pakistanske gutter og en kosovoalbansk gutt, går litt for seg selv et par skritt bak de bakerste. Det er interessant å se hvordan de markerer seg. Først og fremst legger man merke til et litt truende kroppsspråk: de markerer sin tilstedeværelse med ved å huke seg litt sammen, ta skuldrene litt forover og skule på verden rundt seg. De prater også ganske lavt sammen på «kebabnorsk», for nå og da å bryte ut i tøff latter. Rett etter at de kommer inn i messehallen, møter de på en gruppe etniske majoritetsungdommer. Et par av disse har på seg treningsjakke med logo fra en fotballklubb på Oslo vest. Man hører det også på måten å snakke på at de kommer fra de vestlige delene av byen. De er ganske pent kledd i dyre merkeklær, og noen av dem bruker det som av flere kalles «bærumsbøyle»¹. Det er ikke vanskelig å se at de etniske majoritetsguttene flytter seg noen ekstra skritt unna når de møter informantene mine.

Tema

Jeg gjorde feltarbeid i øst i Oslo i perioden januar til juni 2009, og denne observasjonen var et vendepunkt som fikk meg til å skifte fokus for det videre arbeidet. Jeg hadde i utgangspunktet en skole som hovedarena, og hensikten var å se nærmere på hvordan skolen la til rette for sosial identifikasjon for elever med minoritetsbakgrunn. Etterhvert som feltarbeidet skred framover, så jeg at flere av minoritetsguttene systematisk spilte på stereotypier og fordommer majoritetsnordmenn hadde, for på den måten å kontrollere sosiale situasjoner. Dette syntes jeg var mer interessant, og fokus for feltarbeidet endret seg derfor til å studere hvordan informantene brukte sin etniske bakgrunn i sin sosiale identifikasjonsprosess.

Gjennom observasjoner, intervjuer og samtaler fikk jeg et klart inntrykk av at deres etniske identitet satte preg på hvordan de oppfattet sin livsverden og de kategoriene de handlet i lys av. Informantene

¹ Pannebånd av den typen som ofte brukes av tennisspillere. Det skal helst være et eksklusivt merke, med en mest mulig diskret logo.

delte i hovedtrekk sin (sosiale) verden inn i distinkte kategorier etter etnisk tilhørighet, bestående av «nordmenn» (også kjent som «poteter») og «utlendinger». Dette var kategorier som helt klart ga mening for dem og de handlet på bakgrunn av disse. Sosiologene Sveinung Sandberg og Willy Pedersen har i sin bok *Gatekapital* (2006) sett på hvordan lignende kategorier og distinksjoner spiller en rolle i en gruppe kriminelle minoritetgutters sosiale spill. I 2005 gjennomførte Sandberg en større studie av ungdom med minoritetsbakgrunn i området rundt Oslo sentralstasjon, Oslo City og langs Akerselva. I disse guttenes historier ble en kompleks og mangfoldig fortelling om etnisk bakgrunn forenklet til en inndeling i «utlending» og «norsk» (Sandberg og Pedersen 2006).

Sandberg og Pedersen fant ut at disse minoritetsguttene brukte slike stereotypier til å dominere visse områder i Oslo sentrum. I følge Sandberg og Pedersen er dette i og for seg ikke noe nytt, og de viser til at punkere, nynazister, motorsykkelgjenger, ungdomsgjenger og andre subkulturelle grupper i større eller mindre grad har brukt sine særtrekk til å dominere sosiale situasjoner. Det som i følge Sandberg og Pedersen er annerledes i denne sammenhengen, er at de kriminelle minoritetsguttene bruker etnisitet som identifikasjonsmarkør på forskjellige måter for å dominere situasjoner og områder (Sandberg og Pedersen 2006). Dette gjøres ved å spille på en frykt som flere majoritetsnordmenn har for den «farlige innvandreren». Sandberg og Pedersen benytter seg av begrepet «gatekapital» når de skal beskrive hvordan de kriminelle minoritetsguttene spilte på negative stereotypier av minoritetsgutter for å få respekt og unngå bråk. For deres informanter var «gatekapitalen» en viktig faktor i deres muligheter til å klare seg i et tungt kriminelt miljø (Sandberg og Pedersen 2006).

Mine informanter var ikke-kriminell «normalungdom» som bortsett fra sin etniske minoritetsbakgrunn, hadde veldig lite til felles med den marginaliserte og kriminelle gruppen med etniske minoritetsgutter Sandberg studerte. Likevel virket på meg som om informantene klart så at deres «annerledeshet» effektivt fungerte som en identifikasjonsmarkør overfor majoritetsnordmenn. Derfor valgte flere av informantene å spille på dette gjennom å bevisst legge om språket til å snakke mer gebrokkent, bruke en gateinspirert mote samt opptre som hissig og en smule uberegnelig. Det jeg synes er interessant og det jeg vil fokusere videre på i denne oppgaven, er å finne ut hva det er som gjør at denne måten å drive sosial identifikasjon ofte framstår som en relevant strategi for mine informanter. Hvorfor velger tilsynelatende oppegående minoritetsungdom å spekulere i negative,

etniske stereotypier? Sosial identifikasjon har ingen betydning uten at det kan settes opp mot noen «andre», som responderer på måten man identifiserer seg på. Kan grunnen til at etnisiteten fungerer så effektivt for mine informanter, henge sammen med hvordan majoriteten ser på minoriteter?

Problemstilling

Problemstillingen for denne oppgaven er hvorfor og hvordan velger en gruppe ungdommer med minoritetsbakgrunn aktivt å spille på etnisitet i sine sosiale identifikasjon. Forskning rettet mot minoritetsgutters opptreden i det offentlige rom har i de senere årene fokusert på aspekter som for eksempel maskulinitet og ære. Dette er interessante perspektiver, men jeg velger å legge fokuset på etnisitet fordi det er noe som i større grad handler om samspillet og relasjonene mellom majoritet og minoritet og ikke bare om et aspekt ved minoriteten. Fredrik Barth (1969) mener at etnisitet ikke kan ses på som en isolert egenskap hos en gruppe uavhengig av andre grupper, og at det er *grensene* mellom grupper som gjør etnisitet relevant. Skal man kan definere individers etniske identitet, må man gjøre dette ved å se på samhandlingen mellom aktørene i ulike etniske grupper (Barth 1969). Thomas Hylland Eriksen fremhever at det er på hverdagsnivå etnisiteten skapes og opprettholdes gjennom sosiale situasjoner og møter, samt gjennom menneskers strategier for å hankses med livets krav og utfordringer (Hylland Eriksen 1994: 10).

For å forstå hvorfor informantene velger som de gjør, vil jeg derfor først se litt nærmere på deres opplevelse av egen identitet, samt finne ut av hvordan de opplevde det å være ungdom med minoritetsbakgrunn. Jeg vil så gå inn på hvordan de kategoriserer verden rundt seg gjennom å tenke i etniske kategorier, siden disse kategoriene danner et grunnlag for hvilke strategier de velger for sosial identifikasjon. Gjennom data fra en serie intervjuer, vil jeg også beskrive noen av majoritetsnormmennene informantene møtte i dagliglivet på formelle og uformelle arenaer. Jeg vise hvilke oppfatninger og tanker disse hadde om informantene, siden disse personene på forskjellige måter var med på å definere rammene for informantenes sosiale interaksjon. Flere av informantene var dessuten aktører i de omfattende demonstrasjonene knyttet til Gaza-konflikten i januar 2009. Gjennom intervjuer og observasjoner fikk jeg et innblikk i drivkreftene bak deltakelsen i demonstrasjonene og opptøyene, og jeg vil vise at informantenes motivasjon og drivkraft ikke var den ofte ble beskrevet i media. Gjennom et lengre empirisk eksempel vil jeg til slutt vise hvordan

og hvorfor informantene bevisst velger strategier for sin sosiale identifikasjon som trekker veksler på negative stereotyper om innvandregutter som finnes i deler av den etniske majoritetsbefolkningen.

Valg av felt

Som utgangspunkt og hovedarena for feltarbeidet i perioden januar til juni 2009 valgte jeg en ungdomsskole øst i Oslo. Årsaken til dette var at jeg selv har jobbet mange år i Osloskolen som lærer og at jeg interesserer meg for ungdom og ungdomsspørsmål. På grunn av skoleplikten er skolen et sted der alle ungdommer på grunn av skoleplikt møtes, noe som ville gjøre det lett å treffe målgruppen jeg ville se nærmere på. Jeg har selv jobbet som lærer i Oslo øst i mange år, dog ikke ved den samme skolen eller i det samme området jeg gjorde feltarbeidet. For å få en viss distanse til feltet og informantene, valgte jeg et nytt område for gjennomføring av feltarbeidet. Mange års erfaring som lærer gjorde likevel at jeg kom raskt i kontakt med sentrale aktører i feltet. Til tross for dette forstod jeg at å ha et rent skolefokus ikke var veien å gå. Jeg så at informantene beveget seg mellom flere ulike arenaer og møtte forskjellige mennesker de sosialt samhandlet med. Ved å flytte fokuset utover skole- og klasseromsarenaen fikk jeg rett og slett bedre innsikt i informantenes strategier med tanke på sosial identifikasjon.

Hvorfor Oslo?

Jeg valgte Oslo øst som arena for feltarbeidet mitt, noe det var flere grunner til. Jeg kunne valgt å studere minoritetsgutter et annet sted i Norge eller i en annen europeisk storby, men etter mange år som lærer i et flerkulturelt miljø i Oslo, satt jeg igjen med et inntrykk av at det ville være mest interessant å studere minoritetsgutter nettopp der. Nå kan det innvendes at det er et betydelig fokus på Oslo når det gjelder forskning på minoriteter i Norge, og dette fokuset er ofte problematiserende. Annick Prieur (2007) er opptatt av dette problematiserende fokuset som styrer mye forskning på minoritetene, og stiller spørsmålet om vi majoritetsrepresentanter heller burde slutte å ha så mye oppmerksomhet på minoriteten. Skal vi la den være i fred for vår definatoriske makt kanskje gi majoriteten mer oppmerksomhet og minoriteten mindre (Prieur 2007: 48)? Dette er viktige innvendinger, og også denne oppgaven vil ha et sterkt fokus på «dem». Likevel mener jeg at ved å

fokusere på etnisitet gjennom å se på samspillet og forholdet mellom etniske majoriteter og minoriteter, kan gjøre at denne oppgaven ikke bare blir en studie av «dem», men også av «oss». Gjennom å beskrive møter mellom minoritets- og majoritetsnordmenn og plassere mine informanter inn i en større sammenheng, håper jeg oppgaven i like stor grad kan belyse aspekter ved storsamfunnet og den etniske majoriteten like mye som det beskriver og analyserer en liten gruppe etniske minoritetsungdommer og deres bruk av etnisitet i hverdagslige samhandlingssituasjoner.

Det er samtidig viktig å huske på at dette er en oppgave om en liten gruppe informanter som bor i en viss del i Oslo og som jeg har sett på en i en begrenset periode. Dette gjør at man må være forsiktig med å trekke konklusjonene for langt. Jeg er likevel av den oppfatning at å studere minoritetsgutter i Norges største by har en overføringsverdi man ikke kan overse. De etniske minoritetene utgjør en betydelig andel av byens befolkning² og utgjør dermed ikke bare er en form for kuriosa eller subkultur, men et betydelig innslag i byens sosiodemografiske profil. Ved å studere etnisk minoritetsungdom i en storby og se hvordan de samhandler med majoriteten, tror jeg at jeg komme med analyser som kan si noe om hvordan etnisitet får relevans i sosial identifikasjon blant minoritetsungdom på et mer overordnet plan.

Hva skal vi kalle dem vi studerer?

Når man skal studere etniske minoriteter i Norge, kommer man raskt ut i et begrepsmessig minefelt: hva skal man kalle dem? Noen sentrale føringer finnes likevel i en viss grad. Arbeids- og inkluderingsdepartementet skriver for eksempel i sin språklige guide «Et inkluderende språk» at ord med «fremmed» og «fjern» i seg hevdes å skape avstand og får det til å fremstå som det er store forskjeller mellom «oss» og «dem». Også ord som for eksempel «etnisk norsk», «andregenerasjonsinnvandrere», «ikke-vestlig» eller «fremmedkulturell» bør unngås (Arbeids- og inkluderingsdepartementet 2007). Annick Prieur (2007) mener at problemet med hva vi skal kalle de menneskene vi arbeider med, speiler problemet med hvordan vi skal forstå dem (Prieur 2007: 46), og viser til Marianne Gullestad (2002) som mener at innvandrersforskningen gjerne har «de fremmede» som tema og «norske nordmenn» som implisitt adressat for det man skriver. I denne

2 Oslo er den byen med høyest antall innbyggere med etnisk minoritetsbakgrunn i Norge. per dags dato utgjør de ca. 25% av befolkningen.

skrivetradisjonen skal «de fremmede» helst gjøres «mindre fremmede» og «mer forståelige» for de «ikke-fremmede». Dette mener Gullestad kan være med på å lage kategorier som putter folk inn i rammer de strengt tatt ikke føler de er en del av. I følge Prieur handler det om majoritetens makt til å definere minoriteten, og selv om man bestreber å gjøre minoriteten «forståelig» for majoriteten, risikerer man å forsterke avstanden mellom minoritet og majoritet. Samtidig mener Prieur at vi kan og skal problematisere kategoriene, men skal vi få sagt noe, blir vi nødt til å bruke problematiske kategorier (Prieur 2007: 48). Å holde seg oppdatert på hva som er «uproblematiske» kategorier i minoritetssforskning, er ikke lett, men jeg velger å forholde meg til de retningslinjene «Et inkluderende språk» har vedrørende bruk av minoritet og minoritetsbakgrunn:

«Fordi man både kan tilhøre majoritet og minoritet samtidig – en homofil mann, en jødisk norskfødt kvinne, en kristen vietnameser – bør begrepet ikke brukes alene, men presiseres ved å bruke religiøs minoritet, språklig minoritet eller etnisk minoritet».

(Arbeids- og inkluderingsdepartementet 2007: 11)

Jeg velger derfor i denne oppgaven å bruke kategoriene «etnisk minoritet» og «etnisk majoritet» i en eller annen variant når jeg skal beskrive informantene og aktørene i oppgaven min.

Valg av informanter

Anna-Britt Kostinas (2002) mener at mye ungdomsforskning fra Skandinavia lenge har handlet om ungdom som falt utenfor, men at det nå er mer vanlig å forske på den «vanlige ungdommen». Jeg synes også det er interessant å rette fokuset på denne gruppen, og flesteparten av mine informantene var gutter med minoritetsbakgrunn i alderen 14-16 år, og som tidligere nevnt er de det jeg vil kalle «normalungdom». Begrepet «normal» rommer så mye, men i denne oppgaven bruker jeg betegnelsen normal på ungdom som ikke er kriminelle og som er en del av (stor)samfunnet og ikke medlemmer av en utpreget subkultur eller gruppe som bryter vesentlig med samfunnet rundt. Mitt inntrykk av informantene mine er derfor at de var som ungdommer flest: middels interessert i skolen og ofte opptatt av musikk, fotball og jenter.

Hovedinformantene hadde variert etnisk bakgrunn. Flertallet av dem var født i Norge av av foreldre med etnisk minoritetsbakgrunn, men noen var også kommet hit som flyktninger, asylsøkere eller

gjennom familieforening. At det ble dette utvalget med hovedinformanter, henger sammen med flere faktorer. For det første var aldersforskjellen mellom meg og dem i gjennomsnitt ca. 22 år, noe som skulle vise seg å til en viss grad spille inn på vårt forhold og sette rammer for sosial omgang. En av dem illustrerte denne aldersforskjellen på følgende måte: «Du er kul du, ass, men det er litt sånn rart hvis du skal henge sammen med oss på [Oslo] City. Da vil jo alle folka tru du er *pedo*, *dealer*, eller no' sånt!»

Det at jeg var mann påvirket samhandlingen med mange av jentene med etnisk minoritetsbakgrunn. Jeg fikk flere ganger helt klare indikasjoner på at de følte visse reservasjoner med tanke på kontakt med meg. Dette gjorde det noe vanskeligere å ha like mye sosial kontakt med minoritetsjentene som med minoritetsguttene og gjorde derfor sitt til at guttene ble hovedinformanter. For det tredje opplevde jeg at språket spilte en rolle med tanke på hvem jeg hadde mest kontakt med. På alle arenaene jeg fulgte informantene foregikk samtaler på norsk. Siden informantene mine hadde et noenlunde operasjonelt norsk språk gikk det greit å ha en meningsfull kommunikasjon uten at informasjon falt bort på grunn av språklige misforståelser. Dette gjorde det relativt lett for meg forstå eller få innblikk i samhandlingsmønstre, samtaleemner, relasjoner og så videre blant informantene. Ved noen anledninger opplevde jeg likevel at et dårlig norsk var til hinder for kommunikasjon. For å få gjennomført intervjuer eller samtaler med disse informantene, var det nødvendig med tolkehjelp, for eksempel fra en morsmåslærer eller assistent som kunne den aktuelle informantens morsmål. Tilstedeværelsen av en annen voksen hadde innvirkning på forløpet i samtaler og intervjuene. Noen ganger rådde det usikkerhet knyttet til om tolken faktisk oversatte riktig, andre ganger var det klart at noen av informantene tydeligvis kviet seg for å si kontroversielle ting når en av deres «egne» var tilstede. Rent umiddelbart gjorde disse usikkerhetsfaktorene at jeg til å begynne med nedvurderte dataverdien av samtaler. Samtidig er disse gode eksempler på hvordan manglende språkbeherskelse i norsk får konsekvenser for sosial samhandling, og hvordan det oppleves å stå utenfor et samfunn man forventes å være en del av. Som kontekst er disse tilsynelatende «mislykkede» samtaler derfor interessante.

Hovedinformanter

Jeg fikk i løpet av feltarbeidet god kontakt med en rekke minoritetsungdommer, men fire-fem gutter

i alderen 14-15 i en 10. klasse ble likevel det jeg vil karakterisere som hovedinformanter. På mange måter ble disse oppgavens «hovedpersoner», og mange av observasjonene, intervjuene og samtalene sirkler rundt akkurat dem.

Khawar var norsk-pakistaner og den som aller mest spilte på stereotypiene om «den farlige innvandregutten». Han kom fra et hjem med omfattende sosiale problemer, blant annet var barnevernet inne i bildet. Jeg oppfattet det slik at han slet litt med å tilpasse seg skolen, og registrerte at han noen ganger var i konflikt med lærere og medelever. Likevel lå han i følge lærerne på et middels eller rett under middels faglig nivå i flere fag. Når det kom til fritidsinteresser, var han særlig opptatt av fotball og film, spesielt filmer fra Bollywood³. Selv om han kunne virke stor og truende, opplevde jeg han likevel som en usikker gutt med stort behov for anerkjennelse. Khawar var stor for alderen og veldig mørk i huden, noe som gjorde at flere av kameratene hans kalte han for «svartingen». Dette syntes Khawar tilsynelatende var helt greit.

Asif var også norsk-pakistaner. I følge lærerne gjorde også han det middels bra på skolen. På fritiden drev han etter eget utsagn litt med fotball og dataspill. Slik jeg forsto det, kom han fra et hjem med mer stabilitet, men jeg opplevde ham som den som var mest usikker på seg selv og verden rundt seg. Han lespet litt, og jeg tror han opplevde dette som flaut. Han vokste både fysisk og sosialt den tiden jeg fikk være sammen med ham, og han var villig til å dele sine tanker om denne modningsprosessen, noe som ga et spennende innblikk i livet til en flerkulturell ungdoms liv.

Baschir kom som flyktning fra Irak i ung alder. Han snakket åpent om at han hadde opplevd mye som flyktning, og selv om han ga uttrykk for at han hadde det ganske bra hjemme, var det tydeligvis en stor belastning for han og resten av familien å ha en far med krigstraumer. Mot slutten av feltarbeidet hadde han en del fravær grunnet familiesituasjonen, og han gled litt bort fra meg som informant. Til tross for hjemmeproblematikken, var Baschir tilsynelatende en skolefaglig ganske sterk elev. Jeg opplevde ham også som en gutt med klare meninger og vilje til å stå for det han mente.

3 Bollywood er fellesbetegnelsen på filmer produsert i Mumbai, tidligere Bombay, i India. Navnet «Bollywood» spiller på kombinasjonen av Bombay og Hollywood. Det produseres årlig over tusen filmer i Mumbai. Dette er mer enn dobbelt så mye som i Hollywood.

Aqueel var norsk-pakistaner og virket umiddelbart som litt av samme type som Khawar: tøff og litt truende av vesen. Når man bare ble kjent med han, var han likevel en sympatisk gutt som stort sett drev med fredelige sysler som fotball, dataspill og slikt. I følge en lærer jeg snakket med hadde Aqueel dog mer ressurser på hjemmebane i form av en mor og en far som støttet barna i skolen og prøvde så godt som mulig å følge dem opp. Dette tror jeg ga ham mer ballast på flere områder, og jeg opplevde ham også som litt mer reflektert enn Khawar. Skolemessig slet han litt i noen fag, men jeg så det slik at han likevel jobbet relativt motivert med skolearbeidet. Selv om Khawar var den som spilte mest på fordommene og essensialiseringene knyttet til den «farlige innvandrer gutten», var Aqueel den eneste som hadde en viss omgang med kriminelle, gjennom en eldre bror som var i ytterkant av et gjengmiljø. Han hadde også en annen eldre bror, og denne hadde flyttet ut av kommunen og levde et normalt liv med familie. Moren og faren jobbet mye for å gjøre livet bra for barna sine, og i følge Aqueel selv og andre jeg pratet med, oppfattet foreldrene den ene eldre brorens kontakt med de kriminelle miljøene som et nederlag. De opptrådte derfor i følge Aqueel som litt overbeskyttende overfor ham, noe han flere ganger fortalte meg at han syntes var litt pinlig.

Serchan var en kosovo-albansk gutt som skulle få en sentral plass i feltarbeidet. Han hadde en helt egen evne til å sette ord på egne observasjoner, tanker og erfaringer. Mange av hans ofte humoristiske kommentarer hadde en brodd og vidd som ga meg mange nye perspektiver på det å være ungdom med minoritetsbakgrunn. Serchan var opptatt av samfunnsspørsmål, og virket som den av informantene som var best informert om det som rørte seg i norske media. Serchan kom hit som asylsøker sammen med moren og en søster noen år tidligere. Faren og moren var skilt, og han bodde hos moren. Han hadde likevel god kontakt med faren, og jeg forsto det slik at foreldrene var opptatt av at Serchan skulle gjøre det bra på skolen. Serchan var i følge flere av lærerne en veldig intelligent og gløgg gutt «som kunne komme langt». Til tross for gode skoleevner, virket likevel Serchan helt klart forferdelig skoletrøtt, og han hadde etter hvert blitt det man kan karakterisere som en underkyter. Selv om han var en sosialt intelligent gutt, var han likevel innblandet i masse tøys og fanteri som brakte han i konflikt med lærere og medelever, dog uten at det var av så veldig alvorlig art.

Andre informanter

Gjennom disse hovedinformantenes tanker og handlinger fikk jeg innsyn i en ungdomstid som i tillegg til de sedvanlige elementene av opprør, usikkerhet og orientering, også hadde et element av etnisitet som var med på å forme deres identitet og sosiale interaksjon. Samtidig har som sagt sosial identifikasjon ingen relevans uten noen å identifisere seg i forhold til. På de arenaene hvor mine informanter deltok, møtte de andre personer, som gjennom sine holdninger og handlinger var med på å sette grenser for mine informanters sosiale identifikasjon. Disse «andre» var lærerne, ansatte på leksehjelpen og ungdomsklubben, voksne i idrettslaget, kamerater samt medelever og voksne majoritetsnordmenn. Alle disse var på en eller annen måte med på å lage rammer og situasjoner for informantenes sosiale interaksjon. Jeg vil i oppgaven prøve å presentere empiri knyttet til disse «andre», for på denne måten kontrastere og kontekstualisere det som hovedinformantene opplever.

Nærområdet

Alle arenaene jeg oppholdt meg på sammen med informantene, lå innenfor et geografisk lite område øst i det sentrale Oslo. Området var lenge i hovedsak befolket av folk fra lavere sosiale lag, med overvekt av arbeiderklasse som gjerne hadde bodd i bydelen i flere generasjoner. Etter den andre verdenskrig skjøt boligbyggingen fart med tanke på å skaffe befolkningen boliger i en by med stor boligmangel. Dette gjorde at området fikk en blanding av gamle, slitne boliger fra århundreskiftet befolket av innbyggere fra arbeiderklassen, samt nyere boliger av relativt lav standard befolket av mennesker med en mer blandet bakgrunn. Etter hvert som innvandringen til Oslo økte, bosatte også mange innvandrere seg i området.

I løpet av de siste 8-10 årene har bydelen vært gjenstand for en vesentlig materiell opprustning av boligmassen. Dette gjør at man har opplevd en demografisk endring, i den forstand at bydelen har sett en tilflytning spesielt av unge mennesker fra middelklassen, et fenomen som ofte betegnes som *gentrifisering*⁴. En informant beskrev endringene i området som å «gå fra å være slum til å bli trendy.» Nybygging og oppussing har resultert i økte boligpriser, og i kombinasjon med det

4 Begrepet spiller på det engelske ordet «gentry», lavadel. Det ble brukt som en beskrivelse fenomenet som innebar at medlemmer av den øvre middelklasse kjøpte eiendommer i Londons fattige arbeiderklassestrøk. Gentrifiseringsprosessen karakteriseres ofte gjennom to kjennetegn: omforming av et tidligere arbeiderklasseområde til et område for middelklassen samt en fysisk rehabilitering av boligmassen (Barstad og Skarðhamar 2006).

forbedrede ryktet til bydelen, har dette vært med på å skape omfattende demografiske forandringer. Selv om andelen minoritetsspråklige er noe redusert, er den likevel på ca 27%⁵, og de minoritetsspråklige som blir boende igjen er generelt de som bor i kommunale boliger og som ikke har råd til å flytte til større boliger eller ut av bydelen.

Dette har resultert i at man har fått en bydel der de sosioøkonomiske forskjellene stadig øker. For eksempel viser tall fra 2010 at 50% av de kommunale boligene ligger i de tre indre bydelene mot 9% i de indre delene av Oslo vest.⁶ Disse faktorene gjorde at informantene mine var en del av et miljø som inkluderte alt fra noen av de materielt og sosialt sett dårligst stilte barna i hele landet, via barn av «mannen i gata», til sønner og døtre av personer fra kulturlivet, media og politikk. En lærer ved skolen kunne fortelle at han av ren nysgjerrighet hadde sjekket skattelistene for de foresatte til elevene i klassen. De viste at laveste inntekt var knappe 250.000 kroner og høyeste var på godt over to millioner. Dette gir et godt bilde på de sosioøkonomiske forskjellene som rådet i feltet, og som på forskjellige måter var med på å forme informantene.

Nærområdet var befolkningsmessig preget av mennesker fra lavere sosiale lag og av etnsiek minoriteter. Området har i mange år slitt med store sosiale problemer, og levestandarden er ofte lav. Tall fra Statistisk Sentralbyrå viser for eksempel at levealderen er 12 år lavere enn de andre bydelene.⁷ Levekårsutfordringene i Oslo indre øst har i alle år vært betydelige, og i deler av dette området finner vi ennå landets høyeste dødelighet og en atskillig større andel fattige enn i noen kommune (Mogstad 2005 sitert i Barstad og Skarøhamar 2006). For å gjøre noe med dette ble «Handlingsprogram Oslo indre øst» startet opp høsten 1997. Dette var statens og kommunens felles satsing for å bedre levekårene i de tre bydeler som utgjør Oslo indre øst. Først og fremst satset man på å bedre oppvekstvilkårene for barn og unge. Tiltakene omfattet slike ting som styrking av skolene, barnehage tilbud og fritidstilbud. Man satset på å bedre boforholdene og redusere risikofaktorene for sykdom gjennom å styrke tilbudet til innbyggere med psykiske problemer og rusmisbruk. Det ble satt inn ressurser på å bedre tilbudet til personer med særlig vanskelig situasjon på arbeidsmarkedet. I tillegg ble det satt inn omfattende ressurser til å ruste opp felles byrom og

5 <http://www.ssb.no/ssp/utg/200802/03/>

6 Publisert i Aftenposten 20.3.2010.

7 <http://www.ssb.no/ssp/utg/200602/02/>

miljø, samt miljøvennlig transport og stimulering av lokal aktivitet (Barstad og Skarðhamar 2006) .

I følge Barstad og Skarðhamar er hovedinntrykket av endringene i perioden fra 1997 og fram til 2003/2004 en klar forbedring av levekårene i denne delen av Oslo, også sammenlignet med andre områder av hovedstaden. Også endringene i befolkningens sosiale og demografiske sammensetning indikerer en bedring. Det har blant annet vært en økning av andelen med høyere utdanning i yngre aldersgrupper. Til tross for disse forbedringene, er levekårsutfordringene i Oslo indre øst fremdeles store, med hensyn på både dødelighet, fattigdom, kriminalitet og miljø (Barstad og Skarðhamar 2006). Det har blitt en sterkere overrepresentasjon av etniske minoriteter med bakgrunn utenfor Europa som har mottatt sosialhjelp i minst to år. Flere av informantene opplevde at en eller begge foresatte mottok trygd eller sosiale stønader, og tall viser at 8% av de voksne i bydelen mottar sosialhjelp, mens det samme tallet blant innbyggere i vest er under 2%.⁸ Rusmisbruk er utbredt både blant den etniske minoritets- og majoritetsbefolkningen. Blant flere av de afrikanskeættede elevene, særlig de med bakgrunn fra Somalia, er det vanlig å ha foreldre, da særlig fedre, som tygger khat eller røyker hasj. Alkoholmisbruk er ikke fullt så utbredt blant de etniske minoritetene som majoriteten, men det er et inntrykk av at dette er et stadig økende problem.

Jeg fikk Steinar og Mia, to voksne majoritetsnordmenn i førtiårene som begge født og oppvokst i området, til å sette ord på hvordan de opplever nærområdet som feltet mitt lå i. Noe som opptok dem begge, var den tiltagende gentrifiseringen i bydelen og hvilke konsekvenser det har fått. Steinar begynner:

«Det har forandra seg mye og ligner mindre og mindre på det området vi vokste opp i på sytti- og åttitallet.»

Mia nikker samtykkende og fortsetter: «Før var det mye mer folk fra arbeiderklassen som bodde her. Alle hadde en far som jobba nedi 'dalen'⁹ og ei mor som gikk hjemme eller hadde en liten jobb. Nå er det mer nye folk som gjør alt mulig og jobber til alle døgnets tider. Først kom det masse kunstnere og musikere og sånn, men nå er det mer streite

8 Publisert i Aftenposten 20.3.2010.

9 Informanten refererer til et industriområde som før rommet mye industri.

barnefamilier.»

Steinar er enig med Mia i dette: «Jeg veit ikke om det er til det bedre. Det var mye, hva skal' n si... armod og nød før og mange sleit. Men døm sto sammen om ting og det var et fantastisk samhold i Nymannsgata der vi bodde. Men nå er det blitt mer skiller enn før.»

Mia tar opp tråden i det Steinar sier: «Ja, de nye holder seg mer for seg sjøl og det virker som om døm er mer opptatt av gateadressen og husene enn samholdet. Det med samholdet er viktig, det var, og er vel fortsatt litt spesielt til å værra i en storby. Det var ikke ikke rart Torbjørn Egner i boka si om Kardemommeby brukte dette området han selv hadde vokst opp i som modell, ikke sant. Men nå virker som enn del av de nye ser ned på en del av de som har bodd her i mange år, og særlig de som sliter litt, og det er jo mange her i området som gjør det. Det virker nesten som om de [nyinnflyttede] ikke hadde regnet med at det bodde mennesker med problemer her. Men sånn har det alltid vært her på Høyden. Det har alltid vært godtatt at noen faller utenfor. Men jeg vet ikke om det bare er av det gode, da. Det har vært mange som ikke har klart å ta seg av unga sine og sånt. Det blei skjult fordi det var en holdning av at sånn var det bare her på Høyden. Man så gjennom fingrene med det. Det er litt sånn ennå blant de som har bodd her en stund.»

Feltarbeidets arenaer

Jeg brukte de muligheter jeg hadde til å følge informantene på flere arenaer. Flesteparten av informantene opererte innenfor et ganske lite geografiske område, så jeg fikk ganske raskt en god oversikt over flere arenaer, formelle og uformelle, hvor de bevegde seg. I tillegg til klasserommet ble leksehjelpen og ungdomsklubben også viktige arenaer for observasjoner og samtaler. Gjennom å følge klassen på diverse turer og utflukter fikk jeg også sett hvordan de brukte byen som arena for sin sosiale identifikasjon. Ellers prøvde jeg å følge dem på forskjellige måter for å kunne danne meg et bilde av hvordan de iscenesatte sin sosiale identifikasjon. Dette gjorde jeg gjennom for eksempel å følge til å fra treninger, når de bevegde seg på leting etter noe å gjøre i sentrum og så videre. Et uformelt oppholdssted ved den lokale skaterampen var også en mye besøkt arena.

Hjemmearenaen ble ikke gjenstand for spesiell oppmerksomhet fra min side. Dette var et resultat av både valg av tema samt at det å komme på spontane hjemmebesøk ikke umiddelbart var så lett. De

få gangene jeg var på hjemmebesøk, følte jeg også at ting var veldig iscenesatt for å gi et så positivt bilde som mulig av hjemmet. Den viktigste informasjonen om familiesituasjonen ble derfor fortalt av informantene selv, noe som gjør at det i all hovedsak er deres opplevelse, oppfatning og tolkning av tilværelsen som kommer fram.

Ungdomsskolen informantene gikk på, var av nyere dato. Skolens elever er primært fra bydelen jeg gjorde feltarbeid i, men huser også elever fra andre deler av Oslo. Dette er et resultat av at elevene i Osloskolen selv kan velge hvilken skole de vil gå på. Skolen er en typisk østkantskole med ca 50/50 fordeling av majoritet- og minoritets elever. Til tross for de til dels omfattende sosioøkonomiske og kulturelle forskjellene, oppleves det både av ungdommene og lærerne at det er stor takhøyde i skolesamfunnet. Her er det på en måte hanekam og hijab om hverandre. Rektor er imponert over elevmassen, og er av den oppfatning at mange av elevene gjør det bra til tross for de problemstillingene mange av dem møter i hverdagen:

«Om det ikke alltid råder fred og fordragelighet her hos oss, er det en takhøyde som imponerer mange av de som kommer utenfra og ser den – her er det på en måte plass til absolutt alt. På grunn av de store forskjellene innen elevmassen, oppstår det en del skjæringspunkter som man ikke finner så mange andre steder. (...) Selv om det byr på til dels omfattende utfordringer, er det likevel en imponerende vilje til å se forbi forskjeller og stå sammen blant elevene. Det er noe mange av de svakere elevene vinner mye på.»

Leksehjelpen var en arena som var knyttet til skolen fysisk og organisasjonsmessig. Leksehjelp i osloskolen er et tilbud til alle elever fra 1. klasse i barneskolen til og med tredje klasse på videregående skole. På denne skolen ble dette tilbudet gitt fra 14 til 16 mandag til torsdag. Flesteparten av dem som brukte leksehjelpen var jenter med minoritetsbakgrunn, og av mine hovedinformanter var det kun et fåtall som brukte dette regelmessig.

Ungdomsklubben var også en hyppig brukt sosial arena blant flere av informantene og var en viktig møteplass. Den var lokalisert et lite stykke unna skolen, og de ansatte som jobbet her var ansatt og lønnet av bydelen. På det tidspunktet jeg gjennomførte feltarbeidet, jobbet det klart flest menn på ungdomsklubben.

Det lokale idrettslaget sto sentralt i bydelen, og flere av informantene deltok på forskjellige

aktiviteter i deres regi, som for eksempel fotball, ishockey og håndball. Til tross for at mange av de som benyttet seg av idrettslaget hadde minoritetsbakgrunn, var det omtrent ingen voksne med minoritetsbakgrunn som deltok i arbeidet med klubben. De aller fleste lederne var majoritetsnordmenn, og i all hovedsak menn.

Posisjonering og datainnhenting

Jeg hadde kjennskap til feltet fra før, siden jeg i en årrekke har bodd og jobbet som lærer og ungdomsarbeider i tilstøtende områder. Jeg bodde i hele perioden utenfor området der feltarbeidet fant sted, og hadde kontakt med feltet i all hovedsak i ukedagene. Et par ganger var jeg tilstede på helgetilbudet som ungdomsklubben ga. Jeg var også med på noen kvelds- og nattevandringer med oppsøkende tjeneste i barnevernet. Jeg fikk også gjennomført et intervju med en polititjenestemann fra avdelingen for forebyggende kriminalitet. Utover dette tok jeg meg hyppige spaserturer rundt omkring i området, noe som ofte resulterte i diverse observasjoner eller en prat. Siden informantene som sagt ikke benyttet seg av et stort geografisk område, var det derfor lett å komme i kontakt med dem på denne måten. Jeg fikk god kontakt med flere personer utenfor gruppen av hovedinformanter, og disse personene var alt fra jevnaldrende venner og medelever, til lærere og politifolk i forebyggende tjeneste. På denne måten kunne jeg observere sosial samhandling uten selv å være tilstede, noe som gjorde det mulig å fange opp informasjon utover de utsagnene hovedinformantene selv kom med. Denne kontakten ga meg informasjon jeg kunne bruke til å fylle ut bildet av hovedinformantene når de selv ikke var tilstede.

I løpet av feltarbeidet ble det innhentet en rekke typer av data, og metodene har vært deltagende observasjon, intervjuer og samtaler. I begynnelsen ble det vektlagt en relativt passiv form for observasjon samt intervjuer. Dette var for å få et inntrykk av feltet og for å gi (potensielle) informanter en mulighet til å «akklimatisere» seg til min tilstedeværelse. De innledende intervjuene hadde som tema hvordan de opplevde sin egen identitet. Disse intervjuene ga en god pekepinn om selvopplevd identitet, og dannet en basis for videre observasjon av og samhandling med informantene. Under gjennomføringen av de innledende intervjuene, ble det benyttet en enkel intervjuguide¹⁰ med noen nøkkelspørsmål som ble stilt alle intervjuobjektene. Grunnen til at det ble

¹⁰ Se vedlegg 1

benyttet en enkel intervjuguide, var for å se om det var mulig å få fram noen tendenser eller fellestrekk hos informantene som kunne være interessant å forfølge videre. Dessuten er det min erfaring som lærer at det å ha en enkel mal for hva man skal snakke om, gir en trygghet i situasjonen gjennom at eleven (eller i denne sammenhengen, informantene) før samtalen i korte trekk vet hva samtalen eller intervjuet skal handle om. De aller fleste intervjuene og samtalene ble utført av meg, men ved et par anledninger var tolk tilstede. Jeg var hele tiden bevisst på, som Mintz også påpeker, at en ting er hva folk sier, en annen ting er hva de faktisk gjør (Mintz 1979: 21). I tråd med det Mintz snakker om, tilstrebet jeg derfor å gjøre flere oppfølgende samtaler med intervjuobjektene og personer knyttet til dem, for å kunne kryssjekke.

Den viktigste formen for datainnhenting, uansett arena, skjedde likevel gjennom deltagende observasjon. På de mer formelle arenaene skjedde dette for eksempel gjennom å hjelpe til med gjennomføring av undervisning, bidra til støtte på leksehjelpen, eller gjennom å være med å aktivisere ungdommene på ungdomsklubben. Mot slutten av feltarbeidet ble det gjennomført få intervjuer og heller vektlagt å få data gjennom mer uformelle samtaler som kom istand etter initiativ fra meg eller informantene. Det er et klart inntrykk at jeg gjennom disse samtalene fikk tilgang til mye data, kanskje nettopp fordi settingen var mer uformell. Et utsagn fra en informant på ungdomsklubben er beskrivende for dette: «Du veit, når vi sitter sånn her, så er det liksom så *chillern*¹¹ og ikke no' mas med sånne spørsmål jeg ikke skjønner og sånn. Da er vi bare sånne *pals*¹² som prater og sånn...»

Jeg brukte notisblokk og en digital opptaker under gjennomføringen av intervjuene, men i de uformelle samtalene og den deltagende observasjon ble det ikke brukt noen hjelpemidler. Det å ikke gjøre bruk av hjelpemidler ga særlig samhandlingssituasjonene i klasserommet mer ro, for i begynnelsen jeg så flere ganger at flere av informantene ble stresset av at jeg satt og observerte mens jeg skrev i en notisblokk. Dette skapte en del uro når elever til stadighet spurte hvorfor jeg satt og skrev og hva jeg skrev om. Jeg sluttet derfor å bruke notisblokk under observasjon i klasserommet. Ingen tilstedeværelse av notatblokk eller opptaker gjorde også at det ble mer spontanitet og flyt i samtalene enn under intervjuene. Dette gjorde at jeg aktivt måtte forholde meg

11 Slang for bra, men også for ting som er rolig eller slapt.

12 Slang for kamerater. Kommer fra engelsk.

til «headnotes» (Sanjek 1990), og jeg forsøkte derfor så fort som mulig å skrive et kjapt referat i etterkant av samtalene og observasjonene slik at data ikke skulle gå tapt.

Utfordringer knyttet til feltarbeid i eget samfunn

En av styrkene til sosialantropologien er feltarbeidet med stor grad av deltakende observasjon, noe som innebærer at antropologen så langt det lar seg gjøre skal dele informantens dagligliv. Gjennom å gjøre dette vil man få innsikt som intervjuer, samtaler og andre metoder har vanskelig for å gi. Kathinka Frøystad (2003) peker på at en av de største utfordringene ved å gjøre feltarbeid i eget samfunn, er at «byantropologen» går glipp av frynsegodene man lettere får i landsbyuniverset, fordi jo større befolkning på feltstedet, jo mindre kan antropologen regne med å treffe på eller høre om. Man får rett og slett ikke så lett oversikten over «hele» feltet som man lettere får i mindre sammenhenger, og man kan fort ende opp med å bare se deler av et større felt. Mange som har gjort feltarbeid i eget samfunn trekker også fram problemet med at de føler at de ikke får til «ordentlig» deltakende observasjon (Frøystad 2003).

Moderne samfunn forandrer seg dessuten ofte raskere enn «tradisjonelle» samfunn, og folks mobilitet gjør at det kan bli vanskelig å få til langvarige relasjoner med informantene (Frøystad 2003). I løpet av feltarbeidsperioden var det for eksempel flere av informantene som flyttet på seg til en annen bydel eller en annen kommune.¹³ Også skolen som samfunnsarena er vesentlig mindre statisk nå enn før, noe som særlig skyldes *fritt skolevalg*¹⁴ som betyr at man kan bytte skole uten å bytte bosted. Dette gjør at informanter flyttet på seg fra skole til skole og gir en mobilitet som ikke fantes for noen år siden. Hylland Eriksen peker på at fordi feltet en by utgjør fort kan bli oppsplittet og uoversiktlig, kan empirien ende opp med å bli *fragmentert* og *dekontekstualisert*. Det innebærer at man samler inn mengder av informasjon som er uten indre sammenheng eller spredte informantutsagn og hendelser som ikke kan knyttes til overordnede sammenhenger (Hylland Eriksen 2003: 59).

13 I Oslo i 2004 ble det registrert over 73000 flyttinger. <http://www.ssb.no/ssp/utg/200505/05/>.

14 Fritt skolevalg ble innført i 2003. Innebærer at elevene kan velge skole hvor som helst i kommunen, man er ikke bundet til en skolekrets. Dette medfører også prinsippet om at «pengene følger eleven». Det vil si at eleven får en fast sum penger spr år som følger dem. Bytter eleven skole, følger pengene med.

For å forhindre fragmentering og dekontekstualisering må man derfor tenke annerledes med tanke på hvordan man skal gjennomføre et feltarbeid med høyere grad av «turnover» av informanter enn det antropologer tradisjonelt har studert. George Marcus (1995) mener at nye utfordringer i feltet må føre til nye måter å gjennomføre feltarbeid på. Marcus tar til orde for det han betegner som et «multi-sited fieldwork»¹⁵. Dette innebærer at antropologen beveger seg *med* fenomener og informanter for å bøte på de stadige endringene i feltet. På denne måten flyttes stedsfokuset, og feltet ses på som noe mer dynamisk enn ett fast sted der alt foregår. Eksempler på dette kan være *temadefinerte univers* (man velger informanter ut fra en bestemt egenskap), *nettverksdefinerte univers* (en videreføring av det temadefinerte der informantene også er relatert til hverandre) og *geografisk definerte univers* (informantene velges ut fra hvor de bor eller befinner seg). Det er selvfølgelig glidende overganger mellom disse «universene», men jeg følte jeg fikk et utbytte av å betrakte informantene som aktører i et slags tema- og nettverksdefinert univers. Dette i den forstand at jeg istedenfor å være kun på et sted, valgte å følge en gruppe informanter med noen egenskaper (minoritetsbakgrunn) som handlet på en bestemt måte i visse typer av sosiale situasjoner.

Hjemmeblindhet

Frøystad (2003) sier at å studere samhandling i egen kultur ikke nødvendigvis er lett, særlig fordi man som antropolog fort kan overse det viktige i det som tilsynelatende ser trivielt og hverdagslig ut. Hylland Eriksen sier at feltarbeid i eget samfunn innebærer en nærhet som ikke nødvendigvis bare handler om geografi eller kultur: det handler også om at antropologens forklaringsmodeller overlapper med informantenes og har tilbakevirkning på dem. Denne *hjemmeblindheten* har ofte blitt trukket fram som et problem for feltarbeid i egen kultur (Hylland Eriksen 2003). Jeg kunne fort havne i en slik situasjon selv: for eksempel hadde jeg jobbet med minoritetsungdom i tilstøtende områder i mange år, og jeg hadde vent meg til væremåter og koder i denne aldersgruppen. Likevel var det en viss distanse som gjorde seg gjeldende. Aldersforskjell, kjønnsforskjeller og språk er nevnt, og dessuten levde mange av informantene mine et liv som sosialt og «kulturelt» var vesentlig forskjellig fra mitt, noe jeg føler har vært med på å gi en nødvendig distanse til feltet.

Jeg så også nytten av å være bevisst på det Frøystad kaller «bakgrunnsskisser». Å lage

15 Frøystad (2003) oversetter dette til *multilokalt* feltarbeid.

«bakgrunnsskisser» går ut på å beskrive forhold som ligger litt på siden av prosjektets problemstilling, noe som kan belyse sosiale relasjoner, selv når det tilsynelatende ikke skjer noe. Dette innebærer at man forsøker å få med så mye informasjon om feltet man bare kan gjennom å skrive ned alt man ser, uansett hvor ubetydelig det kan virke. I det som ser selvfølgelig og trivielt ut, kan det ligge interessant informasjon og data. I forlengelsen av dette ser også Frøystad på det å prøve ut skrivestiler i feltet og viser til hvordan feltnotater og kladding av «etnografiske vignetter» er en del av dataproduksjonen. Dette kan være med på å gi tilbakevirkende kraft på feltmetoden og dermed gi nye perspektiver på det man ser (Frøystad 2003). Jeg så helt klart at å være bevisst på en slik observasjonspraksis hadde sine fordeler, og i tillegg til feltnotatene og «bakgrunnsskissene» førte jeg også en feltdagbok. Selv om jeg ikke klarte å være like konsekvent i mine forsøk på «bakgrunnsskisser», så jeg likevel at å være det bevisst fikk meg til å tenke litt «utenfor boksen». På mange måter var det å bruke slike «bakgrunnsskisser» som gjorde at vendepunktet i feltarbeidet mitt kom: ved å gå gjennom disse (i kombinasjon med feltnotater og feltdagbok), så jeg mønsteret i informantenes bruk av etnisitet i opptredener på en større arena, noe som gjorde at fokuset i feltarbeidet ble endret.

Etiske implikasjoner

Gullestad peker på at antropologen gjennom deltagende observasjon blir både *forskningsinstrument* og *filteret* som informantenes liv siles gjennom, noe som legger et stort ansvar på antropologen som forsker med tanke på hvordan data innhentes (Gullestad 1992). At informantene var mindreårige innebar derfor at nødvendig samtykke måtte innhentes fra de foresatte før ungdommene kunne brukes som informanter. De nødvendige tillatelser fra Norsk Samfunnsvitenskaplig Datatjeneste (NSD) ble derfor innhentet slik at det juridiske grunnlaget for feltarbeidet skulle være i orden.

Det var også viktig at informantene var klar over hva informasjonen skulle brukes til. Derfor var det viktig at alle som var involvert i løpet av feltarbeidet var klar over min status som antropolog og at hensikten var å skrive om det som ble opplevd sammen med dem. Fordi informantene lever i et ganske gjennomskiktig miljø, blir anonymisering av navn og steder viktig, noe som innebærer at alle personnavn og stedsnavn som kan knyttes til området der jeg gjorde feltarbeidet, er anonymisert.¹⁶

16 Jeg har valgt å lokalisere byen (Oslo) fordi jeg synes hovedstadsaspektet er viktig. Empirien fra opptøyene vil også uansett avsløre at det er Oslo det er snakk om siden tilsvarende opptøyer ikke har funnet sted i noen andre norske byer. Områdene vest i

Knyttet til dette, er også

et ansvar for hvordan informasjon som fremkommer etter observasjoner eller samtaler blir håndtert, noe som gjør at jeg har ansvar for at ting informantene ikke forstår rekkevidden av, ikke kommer ut i offentligheten. Selv om informantene fikk et samtykkeskjema i begynnelsen av feltarbeidet, har jeg likevel i den grad det lar seg gjøre, sjekket med informantene at det er greit at informasjonen de har gitt meg blir benyttet i masteroppgaven.

byen opptrer også under sine faktiske navn siden ingen av informantene bodde her. Oslo indre øst er en betegnelse som brukes om området jeg gjorde feltarbeid, men det omfatter et såpass stort område med så mange innbyggere, at gjennom anonymisering av informantnavn og lokale stedsnavn, mener at det skal være vanskelig å kunne gjenkjenne feltet og informantene.

2 «Ja, men hvor kommer du egentlig fra?»

Intervjuer om identitet

«Åsså stod jeg og pratet med hun dama, og så sa' a: 'Hvor kommer du fra, da?' Jeg sa: 'Nymannsgata'. Men da sa hu: 'Ja, men hvor kommer du egentlig fra?' Da skjønte jeg at hu mente at jeg var pakistaner...».

- Atif, norsk-pakistaner, 15 år om en samtale med en eldre, etnisk majoritetsdame da han solgte lodd for den lokale idrettsforeningen.

Intervjuer om identitet

For å kunne sette hovedinformantenes bruk av etnisitet i sin sosiale identifikasjon inn i en større kontekst, vil jeg i dette kapitlet ta for meg hvilke oppfatninger informantene har av seg selv og sin identitet som minoritetsungdom. Ved å se på hvordan de ser på seg selv og sin plass i samfunnet, er det lettere å skjønne relevansen av de kategoriseringene de gjør og som utgjør grunnlaget for deres strategier for sosiale identifikasjon. Hvordan informantene selv opplevde sin identitet og livsverden mente jeg var et godt utgangspunkt for det videre feltarbeidet.

Å sette ord på opplevelsen av egen identitet, virket vanskelig for noen av informantene. Dette gjorde at jeg satte av godt med tid for å prøve å skape en trygg atmosfære for intervjuene. Blant annet valgte jeg å bruke en bærbar lydopptaker under intervjuene istedenfor å ta notater. Selv om intervjuet hadde en formell ramme rundt seg gjennom bruken av intervjuguiden, ga bruken av en bærbar lydopptaker muligheten til å snakke fritt uten at jeg måtte sitte med nesa ned i skriveblokken og ta notater. Med unntak av et par av informantene, syntes alle at det var spennende å bli intervjuet. Det ble flere ganger gitt klart uttrykk for at de opplevde det som bra at en voksenperson satt seg ned og snakket med dem om ting de var opptatt av, men som de sjelden fikk muligheten til prate om i andre sammenhenger.

Identitet og sosial identifikasjon

Finn Sivert Nilsen peker på at identitetsbegrepet i antropologi beveger seg i grenselandet mellom

psykologi og sosiologi. Han viser til at antropologien er påvirket av G.H Mead som sier at identitet ikke er en egenskap man kan ha, men er det selvet man etablerer i kontrast til det som er annerledes i omgivelsene rundt en (Nilsen 2000). Fra Mead er det lett å trekke linjene til Erving Goffman (Jenkins 2008). Mens Mead var opptatt av at selvet vokser ut av vår *forståelse* av andre, vektla Goffman (1992) at våre identiteter vokser ut av vår *opptreden* overfor andre. Med dette kan man si at Goffman fremstiller vår identitet som noe vi gjør, fremfor noe vi er (Goffman 1992: 38). Dette innebærer i følge Goffman at vi skaper oss selv i ulike kontekster, alt etter som hva vi ønsker å oppnå, og det bildet vi gir varierer avhengig av konteksten. Identitet vil derfor ikke være gitt, men heller være i stadig omskiftning fordi vi har ulike hensikter og mål (Goffman 1992). Goffman er derfor opptatt av hva individene bringer med seg inn i samhandlingen, og hva de velger å legge vekt på. Individene søker dermed å kontrollere inntrykket andre får av en, og de analytiske begrepene Wikan oppsummerer de begrepene Goffman tar i bruk for å analysere sosiale situasjoner som status (en sosial posisjon), rolle (det å spille ut det som forventes av statusen), *inntrykksmanipulering*, *front stage* (fasadeområde) og *back stage* (bak kulissene) (Wikan 1996: 193). Jeg synes Goffmans perspektiver er interessante i analysen av mine informanternes opptreden og deres bruk av etnisitet som identifikasjonsmarkør i sin sosiale identifikasjon. De hadde et bevisst forhold til status og rolle gjennom at de var veldig klar over hvordan mange majoritetsnordmenn så på dem. På bakgrunn av dette justerte de sin opptreden gjennom en bevisst bruk av identifikasjonsmarkører som understreket deres etniske identitet.

«Litt sånn begge deler...»

Det innledende sitat fra informanten Atif setter ord på en opplevelse mange av informantene har knyttet til det å være norsk med minoritetsbakgrunn, nemlig at de som tilhører den etniske majoriteten bruker informantenes utseende som utgangspunkt for kategorisering og tanker om deres identitet. Selv om Atif først og fremst tenkte på seg selv som norsk-pakistaner, opplevde han likevel at det var den pakistanske delen av han som ble vektlagt i dette møtet. Atif har i følge han selv opplevd dette flere ganger, og utdyper hvordan han opplever å tilhøre en etnisk minoritet:

«Jeg veit veldig godt hvor jeg kommer fra, og selv om ikke alle norske sier det, så ser jeg at dem reagerer på at jeg ser ikke norsk ut. Men jeg føler meg mye mer sånn norsk enn pakistansk, liksom.

Jeg tenker ikke på at jeg er fra Pakistan så mye, i hvert fall ikke på vanlige dager.» Atif mener at utseendet hans bidrar til at folk ser på han som en representant for landet han har opphav fra: «Alle kan se jeg har annen hud(farge) og snakker rarere norsk, men selv om jeg er annerledes føler jeg at jeg har masse norsk i meg.» Å føle seg norsk vil ikke si det samme som at man ikke også kan føle seg som innvandrere. Som en Emre, en informant med bakgrunn fra Makedonia, uttrykte det i et intervju: «Jeg spiller jo fotball og snakker masse norsk og hører på *Gatas Parlament*¹⁷, men jeg veit jo at jeg ikke er norsk. Når jeg er på ferie i hjemlandet føler jeg meg ikke helt makedonsk, men jeg føler meg ikke helt norsk i Norge heller.»

Atif har en tydelig ambivalens knyttet til opplevelsen av egen identitet, og Tormod Øia viser til en undersøkelse som peker på store forskjeller når det gjelder i hvilken grad ungdom med innvandrerbakgrunn føler seg som innvandrere. 60% sier det stemmer svært dårlig eller ganske dårlig at de føler seg som norske. Tilsvarende svarte over 50% at de følte seg mer som innvandrere (Øia 2003: 197). Det Khawar, en av mine nøkkelinformanter, forteller om opplevelsen av egen identitet, stemmer til en viss grad overens med de funnene Øia refererer til: «Jeg kommer aldri til å bli norsk, for jeg er for annerledes. Jeg synes det er mye bra i Norge, men jeg vet at alle dere hvite nordmenn ser på meg som noe annet. Og det gjør egentlig ikke noe, for jeg vil ikke være sånn som dere.»

Det å være bevisst sin «annerledeshet» og at de føler at de ikke kan bli «norske» uansett hvor mye de prøver, er noe som preger uttalelser fra flere av mine informanter i flere forskjellige sammenhenger. En informant tok i et intervju opp dette med hvilke forbilder man som etnisk minoritetsungdom møter i media, og som han mener er med på å prege synet på minoritetsnordmenn: «Ikke sant, når en eller annen sånn tv-type skal ha et program og så skal' n ha med en innvandrerforfatter, så er' n der bare fordi han er innvandrer, ikke fordi han er forfatter. Det skal liksom være sånn at det som er spesielt med han, er at han er innvandrer». Men er det ikke bra at forfattere med innvandrerbakgrunn blir trukket fram? «Vel, jo... men det er det at det å være utlending alltid skal være noe som er sånn annerledes hele tida. Det er jo ikke sånn, da, mange av oss [som tilhører etniske minoriteter] er opptatt av det samme som dere.»

Asif forteller at han føler seg: « (...) litt sånn begge deler – norsk og pakistansk. Men når norske

17 En kjent norsk rap-gruppe.

spør, så sier jeg likevel liksom alltid pakistaner. Det er jo liksom ingen av de norske som tror meg når jeg sier jeg er norsk. Da spør dem alltid sånn om hvor jeg *egentlig* kommer fra. Når jeg er sammen med andre pakistanere er jeg mer pakistaner. Når jeg går i pakistanske klær blir jeg en annen enn hvis jeg går i olabukse». Asif føler seg altså pakistansk i mange sammenhenger i hverdagen. Dette følte han likevel endret seg når han kom på ferie til Pakistan: «Jeg føler meg mye mer norsk når jeg er på ferie i Pakistan. Det hører jeg flere av de andre (norsk-pakistanske guttene) snakke om også. Jeg kjenner jeg er sånn pakistaner inni meg, men jeg synes de i Pakistan lever så rart, liksom.»

Tilhørighet til foreldrenes bakgrunn

Øyvind Østerud peker på at identitetsarbeidet kan være mer konfliktfylt for minoritetsungdom siden de ofte forholder seg både til kulturen i landet de bor i og til kulturen i foreldrenes hjemland. Dette gjør at holdning til røtter, alternative tradisjoner og kulturer, samt tolkning av egenart, er viktig i studiet av identitet blant ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn (Østerud 1994: 25-26). Flere av informantene mine syntes det var viktig for ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn å bevare tilknytning til verdier, språk og tradisjoner fra foreldrenes hjemland, og ga uttrykk for at familien ofte ønsket at man skulle bevare språk og tilknytning til foreldrenes kultur. Sadija, ei norsk-pakistansk jente i klassen til hovedinformantene utdyper: «Mor og far vil at jeg skal kunne masse om hjemlandet, vite sånn om hvordan man lever der og hva man tror på og sånn. Det er så mange sånne.... tradisjoner som er viktig for mamma og pappa».

Deena, ei norsk-pakistansk jente som går i samme klasse, er langt på vei enig med Sadija: «Det er så dumt hvis du er født i Norge og er pakistaner og så kan du ingen ting om det å være pakistansk! For jeg er jo pakistansk når jeg er norsk også. Dessuten er det så mye kunnskap man kan lære om livet. Det er bra å ha mye kunnskap om det å leve. Det finnes bra kunnskap om det fra Pakistan og det finnes bra kunnskap om det fra Norge».

Å ha en tilhørighet til foreldrenes kultur var tydeligvis viktig for å oppleve en følelse av å ha det bra med seg selv. Samtidig var også de fleste av den oppfatning at det var viktig med en følelse av tilhørighet til kulturen i det landet de bodde i, mest fordi dette gjorde det lettere å føle at man passet inn. Ikke alle informantene var like opptatt av dette. Aqueel syntes det var greit å vite litt om

bakgrunnen sin, men var ikke så opptatt av å ta vare på foreldrenes kultur. Han mente også at man ikke skulle legge for mye vekt på regler fra andre kulturer enn den norske når man skulle bo i Norge. Han har venner fra mange forskjellige etniske grupper og mener at gode venner er viktig uansett hvilken bakgrunn de har: «Jeg er sammen med de jeg liker, jeg!». Aqueel mente at å ha en viss følelse av tilhørighet til foreldrenes kultur og bakgrunn var riktig, men det måtte ikke gå utover tilpasning til det norske samfunnet: «Jeg liker å være pakistansk. Det gjør meg stolt. Men jeg må jo være norsk også, når jeg bor i Norge. Jeg må jo skjønne nordmenn og alle andre som bor i Norge også.»

Flere av informantene mente at det var viktig å kunne morsmålet til foreldrene. Deena trakk fram at det var viktig å kunne foreldrenes morsmål godt for å kunne kommunisere med andre med samme bakgrunn: «Når du får besøk fra hjemlandet, så er det innmari ofte at de ikke kan norsk eller engelsk og sånt, og da må jeg kunne litt urdu, hvis ikke de skal føle seg så dumme. Eller jeg føler meg dum, for det er så teit å være i samme rom og ikke kunne prate med hverandre». Deena fremhever også at hun kan gi uttrykk for et mye større følelsesregister på urdu enn på norsk: «Du veit, jeg får liksom snakket mer om det som er inni meg på urdu. Da låter det så fint. Så rett, liksom. På norsk så høres jeg så dum ut fordi jeg kan så få ord for å si det som er inni meg. Da høres jeg liksom så innmari utlending ut i praten.»

«Hjemlandet»

Mine informanternes virkelighet er med all sannsynlighet mer sammensatt enn foreldrenes, noe som mest av alt skyldes at informantene vokser opp med impulser fra flere kulturer, mens foreldrene, slik jeg har forstått det ut fra intervjuene og samtalene med informantene, for det meste har vokst opp innenfor en mer homogen kultur. Til tross for en oppvekst med flere kulturelle impulser og en følelse at man hadde bånd til Norge og «norsk kultur», var det likevel klart at mange av informantene hadde et begrep om det de beskrev som «hjemlandet». Dette «hjemlandet» kunne være så mye: landet foreldrene dine kom fra og som du aldri hadde sett, landet du kom hit fra som liten og bare har sett noen få ganger, til landet du er født i og har et klart begrep om.

Det som var felles i alle fortellingene om «hjemlandet», var at ting veldig ofte var bedre i der enn her i Norge, gjerne på det materielle området. Selv om det ikke var helt representativt for

gjennomsnittet av utsagn om hjemlandet, er Kahwars beskrivelse av Pakistan like vel et godt eksempel på hva dette «hjemlandet» rommet og som gjorde det så bra:

«Her hjemme er husene ganske små, mens i Pakistan er dem store. Skikkelig store. Onkelen min bor for eksempel i ei lita leilighet her i Oslo, men i Pakistan har han det kjempestore huset med egen mur rundt. Det er så morsomt å være i Pakistan om sommerferien. Der nede kan man kjøre moped fra man er liten – uten hjelm! Alt er mye friere. Det er masse gotteri. Bedre mat. Alt er liksom... ja, bra.»

Annick Prieur mener at identifiseringer og tilhørigheter er mindre selvsagte enn tidligere og er mindre geografisk bundne enn de var før (Prieur 2007: 31-32). Dette kan være med på å forklare hvorfor guttene identifiserte seg med «hjemlandet». Store avstander til tross, så gikk det an å ha kontakt med det landet de eller deres foreldre hadde opphav i. Selv om «hjemlandet» var en ganske vag og udefinerbar størrelse, ble det likevel oppfattet som eksisterende av de informantene som snakket om dette. Den idylliserte beskrivelsen av «hjemlandet» som et sted der det aller meste er bedre enn «her», gjør at man ikke kan utelukke at guttene preges av enkelte trekk ved en *diasporaidentitet*. Øivind Fuglerud, som velger å ta utgangspunkt i William Safran, mener at det sentrale med diasporabegrepet er at det er en sosial og kulturell størrelse som individer identifiserer seg med. Gjennom utviklingen av kommunikasjonsmidler og teknologi, har mennesker nå muligheten til å opprettholde sosiale fellesskap over lange avstander, noe som i følge Fuglerud har gitt diasporabegrepet en renessanse (Fuglerud 2001). Informantene mine, som med få unntak gjerne er født og oppvokst i Norge, identifiserer seg i høyeste grad med det norske og har helt klart elementer ved sin identitet som er mer norsk. Samtidig gir tanken om det romantiserte «hjemlandet» en trygghet og følelse av opphav som gir mening i at man har noe å være stolt av og som er forankret i deres bakgrunn.

Nye typer av identitet

Flere forskere trekker fram at ungdommers identitet ikke er like tydelig knyttet til sosiale grupper som tidligere. I følge Prieur opererer folk i større grad på tvers av grupper enn før, noe som gjør at det oppstår ny identiteter i møtet mellom grupper (Prieur 2007: 44). Ålund (1992) snakker for eksempel om *transkulturelle identiteter*, og mener at dagens minoritetsungdommer gjerne deler en

felles kulturell måte å leve på i form av en sammenblanding av mange ulike kulturelle uttrykk innen språk, musikk og annen form for interaksjon. Viggo Vestel (Vestel 2004 sitert i Prieur 2007) bruker på sin side betegnelsen *bricolage*, og snakker om at det foretas en kreativ blanding av elementer fra ulike steder og tider for å beskrive typer av slike nye identiteter (Prieur 2007: 42). Alle disse nye kategoriene hyller alt det nye med positive termer og trekker fram et slags skaperperspektiv på identitet blant etnisk minoritetsungdom og viser dem som skapende og ikke passive mottakere av «kultur». Samtidig er det en fare for at det dekker over at det kan være vanskelig å leve med spenningene og motsetningene som slike moderne typer av identiteter innebærer. Det underspilles også til tider at det er en del av disse identitetene som er valgt fordi man ikke fikk adgang til noe annet (Prieur 2007: 45). Dette kan være tilfelle for flere av mine informanter. Selv om de klarer å snu betegnelsen «utlending» om til noe positivt, og at de på bakgrunn av etnisitet har «medlemsskap» i en gruppe «nordmenn» ikke kan få fordi de mangler den etniske komponenten, er det likevel en merkelapp med tilhørende identitet og begrensninger som er gitt dem av den etniske majoriteten.

Inspirasjonskilder

Mine hovedinformanter var storforbrukere av populærkultur fra hele verden. Noe som ble trukket fram blant flere, var de såkalte Bollywood-filmene og den amerikanske hiphop-kulturen, to uttrykk som i står ganske langt fra hverandre. Sandberg trekker fram at Bollywood-filmene er veldig populære i mange etniske minoritetsmiljøer. Også hos hans informanter var påvirkning fra Bollywood å spore, gjennom at de la et grunnlag for språk, stil og oppfatninger om romantikk og kjærlighet (Sandberg 2005: 31). Bollywood-filmene sikter mot et bredt publikum, og filmene lages etter en lett gjenkjennelig oppskrift, og kjærlighet, ofte dramatisk, er et tema i mange av filmene. I motsetning til Hollywood-filmer, er det lite kroppskontakt mellom de mannlige og kvinnelige skuespillerne, og de fremstår som veldig anstendige sammenlignet med det meste av vestlig film. Musikk og dans er også en viktig del av innholdet, og cd-utgivelsene med filmmusikk er sikre salgsuksesser. Å høre for eksempel norsk-pakistanske gutter kjøre gjennom gatene i bil med Bollywood-hits på full styrke, er ikke noe ukjent fenomen i området jeg gjorde feltarbeid.

Den amerikanske hiphop-kulturen, særlig i form av sjangeren *gangstarap*, der tekstene kretser rundt

salg av dop, slagsmål, jenter og gjengkonflikter, kan virke som den rake motsatsen til den «dydige» Bollywood-sjangerne. Den satte likevel et visst preg på noen av informantene mine, særlig de med norsk-pakistansk bakgrunn eller somalisk bakgrunn. Temaene det rappes om i *gangstarap*, handler ofte om rasisme, kriminalitet og det å vokse opp i en verden uten håp, noe som føles relevant for en del av informantene. Det er ikke bare tekstene som har resonans hos dem, også klesdrakt og kroppsspråk er blant noen av informantene preget av hiphop-kulturen, særlig i form av bruken av en mengde engelske gloser og det å kle seg i en «baggy» klesstil med caps, vide bukser og store jakker og gensere. Klær er en viktig del av det å kommunisere, og Østberg peker på at klær har en kommunikativ side og sier noe om hvem man er og tilhørighet (Østberg 2003:115-16).

Informantene har et jevnt over bevisst forhold til klær, og klærne fungerte helt klart som identifikasjonsmarkører overfor omverdenen. Aqueel gikk for eksempel for det meste i det jeg vil kalle en moderat *wolla*-stil: litt romslige Olabukser, caps og hettegenser. Dette var det antrekket han foretrakk til daglig: «Når jeg går i dette, føler jeg liksom at jeg sier til verden at jeg er kul, at jeg har kontroll.» Han gikk i denne typen klær på skolen og hjemme, men når han var på besøk hos noen familien kjente, foretrakk foreldrene at han gikk i tradisjonelle pakistanske klær. «Når jeg tar på meg pakistanske klær, er jeg mye mer pakistansk enn norsk. Og da ser norske på meg på helt andre måter enn når jeg går i vanlige klær.» Å gå i tradisjonelle klær gjorde noe med Aqueels oppfatning av seg selv: «Det er når jeg går med sånne klær at jeg føler meg mest som en pakistaner.»

Selv om det var action-sekvensene i Bollywood-filmene og skildringen av gatekriminalitet i hiphop som ofte ble trukket fram, gjorde også kjærlighetshistoriene inntrykk på flere av informantene mine. Romantikk og kjærlighet var ikke noe de snakket så høyt om, men en ansatt på ungdomsklubben hadde gjort noen observasjoner og tanker om dette:

«Sjøl om ikke innvandrer gutta snakker så mye om det, er mange av dem veldig opptatt av å få seg dame. Sjøl om det ikke alltid er helt sånn Bollywood, så er mange av dem fryktelig romantiske. Jeg skjønner ikke helt hvor de får pengene fra, men på Valentines-dagen er det mye ringer og smykker ute å går til de som har dame. (...) Det å komme i kontakt med de norske damene de ofte vil ha, er ikke like lett, og mange av de som henger på klubben (...) er ikke de mest populære guttene blant jentene. I denne alderen er det vanlig å begynne med fester hjemme, men de fleste av disse guttene blir ikke bedt på slike fester ... påstår

dem, i hvert fall. Nå går jo ikke innvandrere så mye på fester i ungdomstida, men det er jo noen som gjør det, og jeg veit at en del av de gutta her [på ungdomsklubben], gjerne skulle ønske de var der. Men der er jo ikke så mye fester som man skal ha det til, da. Noen ganger går fri fantasi og virkelighet hånd i hånd, man sier ting for å tøffe seg og for å gi inntrykk av at man er noe.»

Viktigheten av språk

Til tross for at informantene ofte følte seg knyttet til kulturelle strømninger utenfor Norge, var likevel norsk det språklige bindeleddet mellom dem. Selv om de har bygget opp en identitet knyttet forskjellige etniske språk, er det likevel det norske språket som binder dem sammen og gir dem muligheten til å kommunisere noenlunde nøyaktig og forståelig med hverandre. Gjorde det å bruke det norske språket at de følte seg mer norske? Serchan tror ikke det: «Jeg tenker ikke over at det er norsk jeg bruker og jeg tror ikke de andre [guttene i gjengen] gjør det heller. Det er mer sånn at vi prater det alle skjønner. Men vi prøver liksom å ikke bare prate «pottit» heller. Vi er annerledes, liksom, og vi prater med en del andre ord [fra andre språk] og sånn når vi snakker. Norsk er egentlig et litt døvt språk. Det er mye kulere når vi kan snakke andre språk og sånn.»

Å snakke godt norsk trenger med andre ord for informantene mine, ikke å innebære at de føler seg mer norske enn hvis de snakket et «dårligere» norsk. Else Ryen peker på at det å beherske et språk ikke nødvendigvis betyr at man identifiserer seg med språket, og at identitet og beherskelse av språk ikke nødvendigvis henger sammen. Tap av språk er med andre ord ikke synonymt med tap av gruppe-medlemskap, solidaritet og følelse av tilhørighet (Ryen 1994: 56). Man kan derfor si at selv om det norske språket fungerer som et slags sosialt og kommunikativt «lim» mellom informantene, ser det ikke ut til at det nødvendigvis utløser en følelse av tilhørighet til «det norske» blant de som er flinkere i norsk enn de som ikke er det. Norsk språk blir mer et verktøy enn noe de selv identifiserer seg med, et slags «lingua franca» i den multi-etniske kameratflokk.

Selv om informantene ikke umiddelbart identifiserte seg med norsk kultur gjennom språket, var det å kunne forstå språket i det landet man bor i, likevel sett på som viktig for alle informantene. «Skal du bo Norge resten av livet og være her og jobbe, så må du kunne norsk. Alt skjer på norsk i Norge og da er det lurt å kunne norsk bra», sier Khawar. Men hva er å kunne norsk bra? «At du skjønner

hva de norske sier til deg og at du får sagt til de norske det du vil si og sånn». Det å kunne skjønne og gjøre seg forstått på norsk, er sentralt, men et aspekt ved det å kunne norsk som Bachir trekker fram, er å kunne skjønne humor og ironi: «Du blir mer norsk jo lenger du bor her, det kjenner jeg. Nå er det mer jeg skjønner og jeg er ikke sånn spørretegn hver gang jeg hører et vanskelig ord lenger. Også skjønner jeg mer sånn når man er ironisk og sånn. Før skjønte jeg aldri at noen norske tulla og sånn. Da blei jeg sint og sa stygge ord, men nå skjønner jeg mer når døm tuller og kødder.» Dette handler om å forstå det metakommunikative, alt det som er mellom linjene. Man er ikke fullt ut en del av et fellesskap før dette usagte forstås, og for Baschir sin del handler det om å skjønne ironi og humor at han i større grad enn før skjønner den norske konteksten og kan delta på en meningsfull måte. I følge Marianne Lien knytter latter mennesker sammen, og viser til Mary Douglas som har påpekt at en spontan spøk aldri kan forstås isolert, den springer alltid ut av en kontekst (Lien 2001: 71). Derfor er det å kunne skjønne humor og ironi er viktig for å føle seg som del av et fellesskap. Det å bryte ut i latter samtidig, å klare å fortelle en spøk som folk ler av, eller skjønne den humoristiske undertonen i andre personers ironi handler om å mestre viktige felles kulturelle koder. I følge Lien innehar derfor humor ikke bare et sterkt potensiale for sosial integrasjon, men også for sosial eksklusjon og hierakisering (Lien 2001:70). Å kunne skjønne «norsk» humor og ironi innebar derfor for Baschir at han følte seg mer komfortabel i sosiale situasjoner sammen med majoritetsnordmenn.

«Å bli en del av det norske»

Flere av informantene trekker fram at de føler at deres annerledeshet skiller dem ut fra deler av samfunnet. Til tross for dette virker det likevel som om de fleste av informantene har et ønske om at de på sikt vil bli en del av det norske samfunnet. Aqueel setter ord på det mange av informantene som var født i Norge, føler:

«Jeg tror nok at jeg er mye mer norsk enn foreldra mine, og når jeg blir så gammel som storebroren¹⁸ min trur jeg at jeg er enda mer norsk enn pakistansk. Han er aldri med på ferie til Pakistan lenger. Han sier at det er ikke så viktig for han lenger. Pappa blir litt lei seg når broren min sier det, men jeg trur han skjønner broren min. Bror har en bra jobb i

18 Storebroren er 25 år gammel.

sporveien, bor i utenfor byen og er mer opptatt av unga sine og det å passe på huset enn alt det som har med Pakistan å gjøre. Unga mine tror jeg blir enda mer norske enn pakistanske. Jeg skal i alle fall lære dem opp til bli norske, sånn som jeg er det.»

Det Aqueel snakker om er med andre ord det å bli integrert, eller «norsk på en litt annen måte» som Serchan uttrykte det. I norsk innvandringsdebatt er integrasjon et stadig tilbakevendende tema på den politiske arena. Fylkesleder Christian Tybring-Gjedde i Oslo Fremskrittsparti sier for eksempel i et avisintervju at et forbud mot hijab i grunnskolen er nødvendig for å gi jenter med muslimsk tro mulighet til å bli *integrert* i det norske samfunnet.¹⁹ På den andre siden av den politiske skalaen uttaler partisekretær Raymond Johansen i Arbeiderpartiet til avisen VG den 19.3.2010, at Oslo er en delt by og at man ser en stadig økende ghettofisering og segregering. Dette gjør skillet mellom «etnisk norske og innvandrere større og mer tydelig». Derfor blir i følge Johansen *integrering* helt avgjørende, og Arbeiderpartiet kommer i følge han til å fokusere knallhardt på dette i valgkampen før kommunevalget høsten 2011.

Den danske sosialantropologen Jacob Rasmussen viser til at det råder delte oppfatninger om hva integrasjon i egentlig betyr, både blant politikere og «vanlige folk». Selv om Rasmussen skildrer danske forhold, er det likevel mange nok likhetstrekk til den norske diskursen, noe som gjør at jeg finner hans perspektiver og analyser relevante. Rasmussen viser til at når majoriteten snakker om integrasjon, er det ofte upresist hva som egentlig menes, utover det at det handler om innvandrere og flyktninger og måten man vil de skal oppføre seg på. Han mener at det ofte er vanskelig å skjønne om man egentlig ønsker assimilering, det vil si enhet og ensrettethet, eller kan det godt være forskjeller på innvandrere og de som bor der fra før (Rasmussen 2003)? Det at integrasjon har med de «andre» å gjøre, mener Rasmussen er noe som er viktig når man snakker om begrepet. I følge Rasmussen skaper begrepet en oppdeling av befolkningen i dikotomien «oss og dem», en oppdeling mellom dem som skal integreres (innvandrere og flyktninger) og de som er integrert (de «etniske danskene», eller i vårt tilfelle, nordmenn). I følge Rasmussen fremmedgjør denne oppdelingen de andre, gjennom at den skaper en kategori av individer som trenger å bli integrert. Rasmussen mener at det derfor stadig skjer en kategorisering og vurdering på bakgrunn av annerledeshet, selv av de innvandrere som lever opp til de forestillinger om integrasjon som stilles

19 Vårt Land. Publisert 03.03.2010

av oss. Han mener også at retten til medbestemmelse over hvilke kategorier man er en del av, ikke er tilstede når man snakker om integrering, da begrepet retorisk fremstiller noen (innvanderne) som lite tilpassede individer som har bruk for en rettesnor for å kunne oppføre seg ordentlig i «vårt» samfunn. Rasmussen mener at innvanderne på denne måten umyndiggjøres (Rasmussen 2003).

Selv om informantene ikke direkte er en del av den politiske arena, er helt klart at denne diskursen registreres av dem og preger deres tanker om det «å bli norsk». «Å bli en del av det norske» er noe som ligger som et underliggende mål for flere av informantene. Danial, en norsk-pakistansk gutt, gir uttrykk for at han mener det er naturlig at ungdommene selv, sammen med sine foreldre tar seg av den delen av identitetsdannelsen som har til hensikt å knytte bånd til den kulturen de tar med seg hjemmefra: «Åsså, når man bor i Norge burde man jobbe for å bli norsk, mener jeg. Det er så mye å lære om Norge, så skal man lære masse om hjemlandet, lærer man aldri noe om Norge. Det er jo dumt. Jeg skal bo i Norge og vil lære om det. Skal jeg lære om hjemlandet kan pappa gjøre det, ikke læreren min. Men så kan jo ikke læreren min så mye om Pakistan, så da kan jo det bli litt vanskelig, da». Asif mener at det å være integrert innebærer at man må finne en balansegang mellom det å være «innvandrers og nordmann»: «Du må jo ikke være sånn enten norsk eller utlending, da. Du kan jo være begge deler, ta det som er bra.» Aqueel mente også at dette var viktig: «Ja, for er du sånn bare pakistansk, så er det ikke så lett når du skal bo i Norge. Da blir det så mye du ikke skjønner og som bare blir rart. Du må ikke å bli stående utenfor.»

Flere av informantene trekker også fram skolen som en viktig arena for å skape en identitet og for å få ballast til senere i livet. Samtidig mener mange av dem at skolen ikke gjør så mye for å formidle viktigheten av å bevare kulturen de har med seg hjemmefra. De sitter derfor ofte igjen med et inntrykk av at mange i samfunnet, når det snakkes om integrasjon, vil at innvanderne skal bli så like majoriteten som mulig. Det er ganske tydelig at de minoritetsspråklige elevene har en oppfatning av at deres bakgrunn har en betydning. Samtidig ligger det under hos flere av informantene en antagelse om at tilpasning og det «å bli norsk» er viktig for majoriteten. Det er med andre ord viktig for mange av informantene å finne en balanse mellom det å anerkjenne den kulturelle ballasten de har fått av foreldrene, og samtidig ha som mål å «få til å leve i det norske samfunnet.», som Khawar uttrykte det.

«Den perfekte innvandrер...»

I sin bok «Kunsten å være neger» beskriver humoristen Are Kalvø grunnen til at forholdet mellom nordmenn og innvandrere ikke alltid er problemfritt, og at dette må:

«(...) komme av manglande kunnskapar. Hos utlendingane. Mange er rett og slett ikkje flinke til å vere utlendingar. Mange veit skremmande lite om kva som skal til for å glede dei innfødte, heidre dei innfødte og innfri dei innfødtes forventningar. Mange veit ikkje korleis dei skal te seg for å bli akseptert, og på sikt kanskje til og med likt, av dei innfødte.»

(Kalvø 1996: 8).

Kalvøs stikkord er *forventninger*, og hva majoriteten forventer av minoriteten var noe flere av informantene trakk fram. Flere av kom med utsagn om at det ofte kan være vanskelig å forholde seg til mange av de «veltilpassede innvandrerne» som ofte trekkes fram i media som integrerte og gode talsmenn for det progressive innvandrer miljøet. Disse forbildene setter i følge flere av informantene fingeren på hva de opplever at majoriteten legger i en godt integrert innvandrер. Asif føler ikke at dette er de forbildene minoritetsungdom vil ha og at de ikke gir et bra bilde av den «gjennomsnittspakistaneren» han vil være:

«Sånn som han Noman²⁰ på TV for eksempel. Han skal være så innmari norsk hele tida og så skal han alltid si at sånn og sånn må vi pakistanere oppføre seg i Norge. Jeg skjønner han, men det er liksom bare pakistanere som er veldig bra på noe som blir dratt fram av dere. Eller så er det bare sånne som er kriminelle som dere snakker om. (...) Eller Tommy Sharif;²¹ han er i ukeblad og sånn og er bare så teit kjendis. Han har masse penger, men han er ikke sånn jeg vil være. Og ikke mange av de jeg kjenner vil være som han.»

I intervjuer, særlig med informanter med somalisk bakgrunn, kom samtalene flere ganger inn på profilerte personer med somalisk bakgrunn, slik som Kadra Yusuf og Amal Aden.²² Disse to blir i

20 Informanten refererer til Noman Mubashir, en norsk-pakistansk NRK-journalist, skuespiller og forfatter.

21 En kjent forretningsmann med pakistansk bakgrunn. Har i den senere tid opptrådt mye i underholdningsprogrammer på tv.

22 Kadra Yusuf og Amal Aden er to somaliske kvinner som på hver sin måte har brutt med det somaliske miljøet og satt fokus på diverse sider ved det, Yusuf har særlig fokus på kvinnelig omskjæring, mens Aden har gått ut mot det hun mener er sviktende barneoppdragelse og lignende i de somaliske miljøene. Begge er omstridte i det somaliske miljøet.

den norske offentligheten ofte trukket fram som modige talpersoner som tør å bryte med det konservative og forstokkede ved innvandremiljøene. De blir i media ofte brukt som (ekspert)vitner på det som er galt ved innvandrerbefolkningen, og da særlig somalierne. Flere av informantene stilte seg negativt eller skeptisk til dette. Asif, som er norsk-pakistaner, sa det slik i et intervju: «Det er sikkert ting som er gærnt og sånn hos somalierne, men de [Yusuf og Aden] virker så innmari sinte. De er bare sinte når de snakker i aviser og sånn. Også er det akkurat som om dere synes det er det dem burde si, skjønner? Det er akkurat som nordmenn leiter etter feil hos oss [etniske minoriteter]. Når de (Aden og Yusuf) sier at alle somalierne er gærne, så er det som det kun er dét dere har lyst til å høre, lissom.»

Maryam, ei jente med somalisk bakgrunn i klassen, vil ikke snakke så mye om dette, men sier i et intervju:

«De bringer skam på oss. De kaller seg somaliere, men ingen somaliere vil si sånn om andre når de er i hjemlandet. Det er skam å si det til hele verden, man skal snakke med familien og gruppa først. Det er ikke god oppførsel.»

På spørsmål om hva hun synes om at det settes fokus på det somaliske miljøet i bydelen, svarer hun:

«Jo, det er ikke alt som er bra, men det blir ikke noe mer bra når dem (Yusuf og Aden) gjør sånn. Det får dere norske til å tro så mye rart om oss somaliere. Det er ikke sånn at alle går i niqāb²³ og ikke kan norsk og tygger khat²⁴.»

Noe som ble trukket fram i flere av intervjuene, var at flere av informantene opplevde det slik at mange innvandrere overkommuniserer de etniske sidene ved seg selv i offentlige sammenhenger. Dette ble gjort gjennom at de gjerne trakk fram sin innvandrerbakgrunn som det viktigste ved seg og sin sosiale identifikasjon, ikke at man for eksempel var en god fotballspiller. Dette var noe flere av informantene følte som en begrensing for sin sosiale identifikasjon. Baschir sa det på følgende måte:

23 Niqāb er et hodeplagg som dekker hele ansiktet med unntak av øynene. Plagget bæres av noen (muslimske) kvinner som en del av en heldekkende hijab.

24 Et mildt narkotisk stoff som tygges for å få en kortvarig rus. Har blitt et stadig økende problem spesielt blant somalierne i Oslo.

«Det er akkurat som at alt som du sier og gjør [når du kommer fra en etnisk minoritet], bare skal være sånn som har med at du er innvandrere og sånn. Jeg tenker på sånn at man bare skal snakke om religion, kultur og sånne seriøse ting, ikke om morsomme ting. Det er akkurat som at vi utlendinger bare skal drive med sånne 'utlendingting' når det er fotball dem vil prate om, sånn egentlig».

Mente han med dette at man skulle undertrykke det at han hadde innvandrerbakgrunn? Det avkrefter Baschir:

«Nei, det er ikke sånn. Jeg er stolt av å være fra Irak. Jeg vil være det alltid. Men jeg vil også bare være Baschir uten bare å være en sånn med annen religion og kultur og sånn.»

«Østkanten» som en del av informantenes identitet

Etnisitet var en viktig del av identiteten for mange av informantene, men for noen av informantene, særlig de som var født og oppvokst i Norge, var det også viktig at de kom fra østkanten av Oslo. Selv om dette ikke var like tydelig som det etniske skillet mellom «utlendinger», og «nordmenn», var skillet mellom østkanten og vestkanten i Oslo likevel viktig. Det å være fra østkanten var en del av informantenes identitet, og noen ganger merket jeg at informantene var nesten like opptatt av at de var fra østkanten som at de var «utlendinger», særlig når det kom til politikk («De polikerne plasserer all driten her i øst»²⁵), fotball («Lyn?!? Det ække no' fotballklubb – det er et håndball-lag som spiller med ballen nede på bakken!») og musikk («Døh, hallo: Erik og Kriss!?!»²⁶ Det er homorap²⁷ for sosser som er redde for negre som rapper...»).

I en samtale om det å bo i indre Oslo øst, svarer Aqueel følgende på spørsmålet om hvor «Vestkanten» ligger: «Den ligger bortafor sentrum, ved Slottet og sånt. Majorstua er for eksempel vestkanten. Og Holmenkollen, da!» I følge flere av informantene hadde de som bodde på vestkanten en del fellestrekk som skilte dem fra de som kom fra østkanten. Aqueel fortsetter: «De på vest trur

25 Noe man kan gi informanten til en viss grad rett i: Alle kommunens asylmottak, over 90 prosent av de kommunale boligene, samtliges voksenopplæringstilbud for innvandrere og 31 av byens 36 mottaksklasser for nyankomne skoleelever ligger i de østlige bydelene (Tall fra Aftenposten Aften 26.1.10).

26 Erik og Kriss er et rap-gruppe fra Røa i Oslo.

27 Homorap: dårlig rap. Henger sammen med å se på noe som er dårlig som homo eller umandig.

dem er så mye bedre enn oss – sånn skikkelige fine på det og har de siste tinga. Vi på øst er liksom *slækkere*²⁸ og ikke så arrogante. Selv om vi digger fine klær vi også, så er det mindre sånn mote og sånn her (på østkanten). Det er ikke så mye soss med masse penger her.» De som informantene mener bor på vestkanten blir ofte beskrevet som som overlegne og arrogante. Et eksempel på dette fikk jeg etter en av demonstrasjonene i januar 2009, da jeg overvar en samtale mellom noen av informantene i et friminutt. Arvil, en norsk-marokkaner, har vært med på opptøyene i etterkant av demonstrasjonene og fortalte at han syntes det var så morsomt å skremme «de gamle damene, de som snakker sånn pent og sånn», sa han og hermet med et pipete stemme på arkaisk riksmål. De andre lo godt, og jeg måtte innrømme at han faktisk klarte å ta «den typisk gamle vestkantfruen» på kornet. Jeg måtte likevel spørre om det var folk fra vestkanten han parodierte når han snakket om disse gamle damene? «Ja, de derre som trur døm eier alt, hele byen. Som er sånn: Å giiiid og sånn», sa han og fortsatte med gjøglingen en liten stund til.

«Alt på østkanten er jo ikke bare gull, da...»

Det er innledningsvis viktig å huske at en del av utsagnene er sagt i en setting der det var flere ungdommer fra området tilstede, noe som gjorde det viktig at man understreket at man holdt med «riktig side av byen». Når vi var på tomannshånd eller jeg møtte informantene i andre sosiale settinger, var meningene om dette helt klart mer nyanserte om flere sider ved denne «øst mot vest»-aksen.

I den ovenstående empirien gir informantene uttrykk for en stereotyp oppfatning av de som kommer fra vestkanten av byen. På mange måter bruker de de samme stereotypiserings-mekanismene som de føler de selv er gjenstand for fra majoriteten. Informantene hadde et begrep om en slags «øst mot vest»-akse, der de som bodde på vestkanten var «rike», «hvite» og «kunstige», mens de som bodde på østkanten var fattige, gjerne «svarte» og mer «autentiske». Dette kunne gi østkantidentiteten trekk av en slags klassebevissthet, men samtidig har den tiltagende gentrifiseringen i området²⁹ gjort at de store kontrastene innad i bydelen har blitt enda større. Gjennom sterkt å vektlegge skillet mellom øst og vest underkommuniserer de de store sosioøkonomiske forskjellene som gjør seg

28 Å *slække' n* er slang for å ikke stresse, ta det rolig.

29 Se side 17-18.

gjeldende i deres nærområde også. På denne måten blir kontrastene til vestkanten skal bli større – det som er viktig er at det er på østkanten sossene bor, ikke midt i blant «dem». Samtidig var de fleste av informantene veldig opptatt av å ha fine merkeklær. Flere av informantene sier at dette er et symbol som markerer en form for vellykkethet: å ha råd til siste mote viser at man har god råd, noe som for flere av informantene blir trukket frem som viktig i en bydel der mange sliter nettopp med dårlig råd. Mike Featherstone (1991) peker at det moderne individet er blitt mer og mer klar over at man signaliserer hvem man er og hva man står for gjennom å vise hva man eier og hvilken stil man har. Selv om informantene mine var stolte over å være fra østkanten, var de opptatt av mange av de samme merkene og motene som de fra vestkanten.

Selv om informantene generelt ikke trakk fram de tildels ganske tøffe oppvekstforholdene i bydelen, var det likevel klart at de hadde et forhold til det og meninger om dette. Særlig var det flere som trakk fram at det noen ganger ble opplevd som tungt å se så mange mennesker som slet. Flere av dem var av den oppfatning at de ville flytte derfra når de ble eldre. Et av de aspektene som blir trukket fram som negativt av mange av informantene, er boligsituasjonen. Tall fra Statistisk Sentralbyrå³⁰ viser at drøyt 2 500 barn og unge er bosatt i kommunale bygårder i indre øst. Barstad og Skarðhamar (2006) trekker fram at den mest negative siden av levekårsutviklingen på boligsiden i Oslo indre øst er knyttet til bomiljøet i de kommunale gårdene, og anslag viser at seks av ti kommunale boliger i Oslo er lokalisert i indre øst. Bomiljøet beskrives fra flere hold som mer utrygt enn før (eksempelvis Mauseth Woll 2004 i Barstad og Skarðhamar 2006), blant annet på grunn av en større ansamling av rusmisbrukere. Barstad og Skarðhamar (2006) mener at fra et levekårsperspektiv er det grunn til å legge vekt på dette, fordi mange av de bosatte i kommunale boliger har andre levekårsproblemer som for eksempel nedsatt helse og lav inntekt. Baschir forteller hvordan det er å bo i en kommunal bygård som ligger et par stenkast unna skolen:

«Vi har en ganske fin leilighet og den er faktisk sånn passe stor for oss. Jeg deler rom med broren min, men han er kul, så det går bra. Men det er mye bråk og festing og sånn hos naboene, ikke bare i helgene, men også i uka. Det er slitsomt, og pappa som er syk... vel... du, veit med nerver og sånn, blir så stressa og sint av det. Og da blir det mye mas og stress for oss også. Det som er ekkelt er at alt du setter utenfor leiligheten, blir stjært. Det bor

30 <http://www.ssb.no/ssp/utg/200602/02/>

masse narkomane i blokka og de stjæler hele tida. Eller så gjør vennene deres det.»

Møtes øst- og vestkant?

Østkant og vestkant er reelle begreper for informantene, men hvor mye kontakt har informantene med ungdommer og voksne fra vestkanten? Hvordan danner de seg et bilde av dem som bor der? Slik jeg har forstått det, er det minimalt med omgang mellom ungdom fra øst og vest. Informantene mine oppsøker få arenaer som vestkantungdom ferdes på, og utover områdene rundt diverse kinoer og kjøpesentre, er det mitt inntrykk at informantene ser lite til ungdom fra vestkanten. Når det er sagt, så er det også få ungdommer fra vestkanten som beveger seg over til østkanten. Det kommer for eksempel ingen fra vestkanten på ungdomsklubben og ingen fra ungdomsklubben drar over til vestkanten.

Denne mangelen på geografisk mobilitet i storbyen er egentlig ikke utypisk for informantene mine. De beveger seg generelt innenfor ganske trange geografiske rammer, og det landskapet de i all hovedsak beveger seg i, er typisk by. Dette henger sammen med flere ting. For det første er de geografiske avstandene til det de trenger av fritidsaktiviteter, venner, butikker, kinoer og lignende, små. Dette gjør at det for det aller meste er det mulig å nå over alt de trenger ved å bevege seg til fots. Noen av informantene trekker også fram at det er dyrt å bruke kollektivtransport i Oslo, og hvis man ikke vil risikere å få bøter for sniking, blir det til at man oppsøker steder det er lett å komme til ved hjelp av sykkel eller til fots. Som Baschir sa det: «Når vi ikke er på tur med klassen så er vi for det meste i byen på en eller annen måte, særlig på Grøndal og Toppen.»

3 «Det er bare potetene som får komme med på laget!»

Kategorisering som grunnlag for identifikasjon

I løpet av feltarbeidet merket jeg meg flere ganger at flere av informantene delte sin livsverden inn i distinkte kategorier: de var «utlendinger», resten var «nordmenn». Å dele verden inn i distinkte kategorier er i og for seg ikke noe unormalt, for som Hylland Eriksen viser til, inneholder all form for sosial identifikasjon kategoriseringer. Har man ikke noe begrep om at noen er annerledes enn en selv, er ikke sosial identifikasjon nødvendig (Hylland Eriksen 2003: 137). Med andre ord: skal informantenes rollespill ha noen relevans, må det skje i forhold til noen som kan betegnes som annerledes enn dem selv. Prieur peker på at kategorisering er fundamentalt for menneskets dagligliv, og at det er en betegnelse som primært brukes om en gruppe, der medlemmene i gruppen har fellestrekk eller på en eller annen måte er like. En kategori er i følge Seymour Smith en observatørs konstruksjon, basert på klassifiseringen av personer i henhold til en karakteristisk eller egenskaper som er valgt av observatøren. En kategori skiller seg dermed fra en sosial gruppe, som ofte er preget av en felles identitet eller gruppebevissthet og interaksjon (Charlotte Seymour-Smith 1986: 34). Prieur peker på, at det er viktig å huske på at siden kategorier er konstruksjoner kan de like selvsagt kan bortkonstrueres som de konstrueres (Prieur 2007: 30).

Goffman (1992) mener at medlemmer av en bestemt kategori har en tendens til å slutte seg sammen, for gjennom å tilhøre en kategori øker sannsynligheten for å oppnå kontakt med andre medlemmer av denne kategorien. Dette kan igjen føre til at det knyttes vennskapelige forbindelser mellom disse (Goffman 1992: 38). Jeg vil derfor i dette kapitlet se nærmere på hva informantenes kategorier rommer, og hvordan de fylles med mening og relevans for informantene, slik at de fungerer som grunnlag for sosial identifikasjon.³¹

31 Deler av dette kapitlet er publisert i en sterkt redigert utgave i *Antropress* 1/2010.

Ungdomsklubben som arena

Eksempler på samhold basert på følelsen av tilhørighet til en felles kategori så jeg flere ganger i løpet av feltarbeidet. En episode som illustrerer hvordan informantene tenkte om kategorier og hva dette innebar for deres livsverden, fant sted på den lokale ungdomsklubben en fredagskveld det skulle det arrangeres disco. Khawar og Asif hadde snakket om å dra på dette arrangementet. Serchan hadde sagt at han kanskje kommer, men at han: «(...) synes det er så *homo*³² og danse og sånn. Det ække no' som gutter skal gjøre, skjønner du».

Det å møtes på ungdomsklubben og lignende steder var vanlig for mange av informantene mine, siden de så å si aldri dro på hjemmebesøk til hverandre. Ofte hang dette sammen med at mange av informantene bor trangt. Flere av informantene fortalte meg at dette var noe som opplevdes som slitsomt: «Du får ikke noe eget liv, på en måte. Alltid noen som flyr rundt og forstyrrer», sa Serchan. Derfor valgte de heller å møtes på en felles valgt arena der de kunne dele felles interesser. I skoletiden omgikk de mest sine egne klassekamerater og nære venner, mens de på ungdomsklubben kunne treffe andre venner fra andre klasser. Til tross for at flere av informantene var hyppige brukere av ungdomsklubben, ga Khawar noen ganger uttrykk for at ungdomsklubben var et *døvt*³³ sted. Når jeg ba han utdype hva han mente med *døvt*, var det ikke lett å sette ord på det. Men Asif betrodde meg at: «Khawar synes det er så barnslig med ungdomsklubben. Han vil henge med *gangster*,³⁴ men han tør ikke dra ned aleine, skjønner du.» Til tross for dette *døvt*-stempleet, var likevel de fleste av informantene, deriblant Khawar, å treffe på ungdomsklubben denne fredagskvelden.

Sofasnakk

En liten stund etter at klubben har åpnet, ser jeg Khawar og Asif komme. Ikke lenge etterpå dukker også Serchan opp. Han ser meg, og jeg kan ikke dy meg for å spørre om han kommer for å danse disco. Han flirer: «Det går an å bare spille PS³⁵ også da, tulling!». Det

32 At noe var *homo* innebærer at det er feminint eller ikke-mandig.

33 At noe er *døvt*, betyr at det kjedelig eller mindre bra.

34 De kriminelle gutta.

35 PS er en forkortelse som noen av ungdommene bruke om spillkonsollen Sony Playstation.

går ikke lang tid før de tre trekker seg litt unna og setter seg i en sofagruppe som ligger litt for seg selv. De tre guttene virker tilsynelatende uinteresserte i hva som skjer rundt dem, men det er lett å se at de følger med på hva som foregår ved de andre bordene der andre ungdommer sitter. De observerer hva som snakkes om og de tre kommenterer det litt innimellom. Serchan smiler og ber meg komme og sette meg. Jeg sier jeg bare skal hente en kaffekopp. Når jeg kommer tilbake igjen, sitter de og prater om fotballtreningen. Eller rettere sagt; det at Asif IKKE går på fotballtrening lenger. Asif kan nemlig fortelle at han fikk beskjed om at han ikke kom med på Gutter 1-laget. Fram til guttene er 13-14 år gamle legger det lokale fotballaget vekt på at alle skal være med. Når det derimot blir mer alvor og man skal plukke ut spillere til Gutter 1-laget på bakgrunn av kvalifikasjoner, er det mange som ikke kommer med. Asif er en av disse, og forklaringen er enkel:

«Wolla³⁶, lover deg, døm vil ikke ha med utlendinger, skjønner du. Bare 'poteter'³⁷ som får spille på det laget, sier jeg deg!»

Khawar, som har sittet stille og hørt på, bryter inn mens han ser på meg: «Det er oss mot dere ... dere norske hele tida, skjønner du. Wolla, dere skal alltid være så jævla 'du får ikke være med her, skjønner du' hele tida, liksom.»

Men Serchan deler ikke helt den forklaringen og sier til Asif i en mer fleipete tone: «Kom igjen'a. Du ække så flink, da»

Asif blir litt irritert på Serchan: «Det er lett for deg å si, da. Det er jo bare dere albanere som får komme med av oss utlendinger da!»³⁸

Serchan kontrer raskt med et stort smil: «Men det er jo fordi vi er de beste utlendingene, da! Vi ser jo nesten ut som nordmenn, hehe...»

Asif blir litt irritert når han ikke får støtte av kameraten i sine observasjoner, men klarer ikke unngå å flire litt av det han også. Khawar ser på Serchan et lite sekund uten å si noe, deretter på Asif og ler litt lettere oppgitt mens han ser på Serchan: «Klovn, bror. Du er

36 Tyrkisk for «jeg sverger!».

37 Poteter er en betegnelse som ofte brukes av minoritetsungdom om hvite nordmenn.

38 Asif refererer til at en kosovoalbansk venn av Serchan kom med på det samme laget.

klovn».

Serchan flirer tilbake: «Døh: ække broren din, da, utlending.»

Asif ser litt oppgitt på de to andre: «Jo, men kom igjen' a, mann. Helt seriøst: jeg brukte jo masse spenn på nye [fotball]sko, da!»

Serchan gir seg ikke med småertingen av kameraten: «Men, bror, det var dumt, da. Du kunne jo bruke penga til no' annet, da. Kulere mobil eller no' sånn. Det trenger du!»

Asif ser på Serchan med et oppgitt smil: «Føkk deg' a.»

De ler godt. Samtalen skifter så tema, og jeg trekker meg tilbake og går ut en tur for å trekke litt friskluft.

Viktigheten av etnisitet hos informantene

Etnisitet og hva etnisk bakgrunn gir av muligheter og begrensinger, er et sentralt element i samtalen til de tre informantene. Etnisitet er et begrep som i følge Hylland Eriksen har med klassifisering av mennesker og grupperelasjoner å gjøre (Hylland Eriksen 1998:12). Et eksempel på en slik klassifisering i den ovennevnte eksempelet, er når Serchan lager grenser mellom «utlendinger» og «nordmenn», grenser basert på kanskje den mest essensielle forskjellen som finnes: hvordan man ser ut. Hylland Eriksen peker på at selv om Barth var opptatt av det foranderlige og flytende ved sosial identifikasjon, trakk han likevel fram at etnisk identitet også kan være *imperativ*, det vil si ha en overordnet status i den forstand at man sjelden kan kvitte seg med den helt. I enkelte samfunn og historiske situasjoner kan det være vanskelig å unngå etnisk identifikasjon fordi den kommer utenfra. Hylland Eriksen på sin side trekker for eksempel fram somaliere i Norge, en allerede stigmatisert innvandrergruppe, som vanskelig kan unngå å først og fremst bli betraktet som somaliere (Hylland Eriksen 2003: 141). Et annet eksempel kan være hvordan det under apartheid-regimet i Sør-Afrika var slik at hudfarge var overordnet alle andre former for identitet og regulerte dine rettigheter og plikter i samfunnet. Selv om ingen av mine informanter følte at de utelukkende ble vurdert utelukkende ut fra hudfargen alene, var det å bli tilskrevet en identitet først og fremst på grunnlag av hudfarge, noe mange syntes var vanskelig fordi de følte det overskygget andre sider ved deres identitet.

Mead pekte på at det å bli tilskrevet en bestemt identitet, ikke bare handler om innholdet i denne identiteten, men mest om hva den impliserer med tanke på sosial samhandling overfor andre. Å bli tildelt en (etnisk) identitet innebærer ofte medlemskap i en gruppe og ikke-medlemskap i en annen. I følge Mead trenger en etnisk gruppe ikke nødvendigvis å dele noenting som helst, og innad i en slik gruppe kan det eksistere store kulturelle forskjeller og konflikter mellom medlemmene. Gruppens medlemmer trenger ikke å ha noe spesielt til felles annet enn at de er enige om at de er «annerledes» fra de samme «andre» (Mead 1934).

Nettopp dette er noe man ser et eksempel på i det ovenstående empiriske eksempelet: det som binder de tre guttene i sofaen sammen er det at de skiller seg ut fra den etniske majoriteten og at de mener de blir behandlet som de gjør av den på bakgrunn av deres etnisitet. Da Asif ikke ble valgt til å fortsette på det beste fotballaget, forklarte han det med at han er «utlending». Om utvelgelsen til laget er basert på faktiske etniske forskjeller, virker ikke spesielt interessant, særlig ikke for Asif og Khawar.³⁹ At Asif inkluderer Serchan i kategorien «utlending», vitner om at informantene har en viss «flyt» i kategorien «utlendinger» i den forstand at de til tross for store kulturelle og etniske forskjeller, likevel regnes til samme kategori. Det å ha en følelse av at de ikke blir betraktet som enkeltindivider, men først og fremst som deltakere i en gruppe vil kunne gjøre at etnisitetsaspektet ved deres identitet forsterkes. Kategorien «utlending» virker dermed samlende og understreker en samhörighet overfor den etniske majoriteten. Dette er i tråd med observasjoner gjort for fra lignende ungdomsmiljøer i Sverige, som viser hvordan kategorien innvandrere blir en minste fellesnevner som etnisk minoritetsungdom ofte forholder seg til (Engblom 2004: 122).

Flere av informantene mine ga uttrykk for at det å se annerledes ut, utgjorde en forskjell som skilte dem fra andre, og det er helt klart at noen av informantene til tider oppfattet dette som stigmatiserende. Flere har beskrevet fenomenet stigmatisering (slik som for eksempel Harald Eidheim, 1969), men det som kjennetegner de fleste definisjoner av *sosial stigmatisering* innebærer at at omverdenen plasserer en innenfor sosialt skapte kategorier. Goffman skiller mellom *usynlige* og *synlige* stigma, hvor synlige stigma oppfattes å kunne virke ødeleggende for vår ønskede sosiale identitet. Dette fordi synlige stigma gjør at andre sider ved vår personlighet, som kunne ha

39 Asif fortalte meg senere at han hadde skulket mange treninger og hadde fått advarsler fra treneren om at han kunne risikere å ikke komme med.

innlemmet oss i et ønsket fellesskap, blir ignorert. Fordi de kategoriene vi kan plasseres innenfor er sosialt skapt, er ikke et stigma noe vi er født inn i. Et stigma aktualiseres heller ut fra hvilke kategorier omgivelsene rundt oss opererer med (Goffman 1963). Å ha en annen hudfarge enn den etniske majoriteten *kan* derfor oppleves å være et synlig stigma for noen av informantene og være med på å påvirke deres oppfatning av verden rundt seg og derfor legge føringer på deres sosiale strategier.

Fakta- og verdiutsagn

«Etnisitetsforklaringen» har relevans hos informantene i sofagruppa fordi de deler en del felles tanker og oppfatninger om den virkeligheten de er en del av. Barth viser til at medlemskap i en felles etnisk gruppe ofte innebærer at medlemmene deler felles oppfatninger om verden rundt seg, og at det på bakgrunn av disse dannes oppfatninger om skillet mellom oss og dem (Barth 1969). Mine informanter hadde, til tross for sin ganske tilfeldige og løse organisasjon, noen felles fakta- og verdiutsagn som uttrykte noe som tilsynelatende er en felles oppfatning og som er med å skape en viss grad av samhørighet dem i mellom. Et eksempel på dette var for eksempel Asifs og Khawars bastante påstander om at Asif ikke kom med på fotballaget fordi han hadde «feil» etnisk bakgrunn.

Disse fakta- og verdiutsagnene fremsto som tydeligvis basert på hverdagserfaringer om hvordan verden var og ble opplevd av informantene. Siden det var slik at informantene hadde en opplevelse av et fellesskap på bakgrunn av sine etniske særtrekk – særlig hudfarge og kulturell bakgrunn – sirklet flere av de faktautsagnene og verdiutsagnene jeg observerte rundt dette. I litteraturen er ikke bruk av slike fakta- og verdiutsagn ukjent. For eksempel tar den britiske antropologen Gerd Baumann i *Contesting Culture* (1996) for seg hvordan minoritetsungdom fra mange forskjellige etniske grupper i London-forstaden Southall lager ganske klare kategorier for sin livsverden som de opererer etter. For å forklare hvorfor ting er som det er, veksler de mellom å bruke fortellingene om etnisitet som er tilgjengelige i en slags politisk offentlighet samt de fortellingene som er fra en mer erfaringsbasert hverdagsvirkelighet, basert på hvordan de opplever at verden rundt dem faktisk er og oppleves.

Mine informantere fakta- og verdiutsagn handlet om mer enn bare hva som var god smak i musikk og det beste laget i fotball: det var mer snakk om utsagn som handlet om større og mer

«eksistensielle» sider ved informantenes liv. Eksempler på dette kunne for eksempel være informantenes forklaringer på hvorfor «nordmenn» og utlendinger» ble behandlet forskjellig, at det var «oss mot dem» og at «nordmenn ikke så forskjell på utlendinger». Et viktig trekk ved disse utsagnene var at de var udiskutable og ikke åpne for forhandling. «Det var sånn» og det fantes ingen annen forklaring. Det var ikke objektive eller vitenskapelig begrunnede fakta som kunne etterprøves, men de ble likevel tatt for å være fakta om en sak og som informantene handlet etter. Dette kunne til tider derfor føre til ganske steile fronter mellom noen av informantene fordi disse fakta- og verdiutsagnene ikke stemte overens. Samtidig er det viktig å peke på at enigheten om disse fakta- og verdiutsagnene raskt kunne skifte, og det som var en vedtatt «sannhet» i dag, hadde lite eller ingen relevans i morgen. Serchans utsagn om at kosovo-albanerne kom med, var også med på å sette spørsmålstegn ved holdbarheten i Asif og Khawars faktautsagn om etnisitet som kriterium for utvelgelse til fotballaget.

Hvem er «utlendingene»?

Informantene kom flere ganger med utsagn om at de ble gjenstand for kategoriseringer fra en del av den etniske majoritetens side. Serchan ga et eksempel på hvordan han stusset over at de i samfunnsfagboka ble kalt «innvandrerdømme» og at det ikke blir skilt bedre mellom hvor de kommer fra:

«Jeg synes det er så rart å bli kasta oppe i samme pose som somalierne. Men seriøst da, hvor like er jeg og Ibrahim⁴⁰? Vi kommer fra to deler av verden, men likevel er vi liksom det samme når dere snakker om innvandrere og sånn. Det er litt rart. Men det å bli kalt innvandrer gutt er jo riktig, egentlig, fordi jeg har jo kommet til Norge fra Kosovo. Men nå har jeg jo jo kommet hit, liksom. Nå er jeg jo her, da synes jeg det er rart å bli kalt innvandrer lenge etter at jeg begynner å føle meg norskere. Og det er i hvert fall rart å bli kalt innvandrer når mamma og pappa desper fordi jeg driver med så mye norske ting sammen med nordmenn...»

Til tross for Serchans undring over majoritetens bruk av kategorier overfor minoritetene, viser det empiriske eksemplet at kategoriene «utlendinger og nordmenn» var sentrale. Disse to kategoriene

40 En somalisk gutt i klassen.

dukket opp i samtaler, intervjuer og observasjoner hele tiden, men hva konstituerte egentlig en «utlending» i informantenes øyne? Asif prøvde å forklare dette i et intervju:

«Hva skal jeg si? Du er utlending hvis du er innvandrер eller foreldra dine er det. Men det å være utlending er vel også det å se annerledes ut enn dere norske, da. Norske er hvite».

«Hvordan stiller du deg da til slike som Serchan, som jo er kosovo-albaner og bortimot like hvit som meg i huden», spør jeg.

«Jo, men han er utlending fordi han er fra et annet land – du kan se det, ikke sant. Og så er han muslim».

«Men går det ikke an å være norsk og ha en annen hudfarge?»

«Jo'a, men det er ikke så lett, da. Når man er norsk så er man liksom hvit. Skjønner du?»

Det «flytende» aspektet ved disse kategoriseringene er hvordan de lar kategorien «utlending» være åpen nok til å romme det mest, ja faktisk alt det som «ikke er norsk eller norske», som en informant forklarte hva utlending var. Samtidig er det verdt å merke seg at selv om kategorien «utlending» er «flytende» nok til å kunne romme personer med såpass forskjellig bakgrunn som Serchan og Khawar, er det likevel et faktum at det innad i gruppa er viktig å ha distinksjoner som skiller mellom deres etniske bakgrunn. Dette viser for eksempel Serchan i sine uttalelser om det at albanere er nærmere nordmenn enn de andre etniske minoritetene og dermed impliserer at de er bedre. Zoe Bray (2004) fokuserer nettopp på hvordan ideen om fellesskapets tilhørighet er ulikt konstruert blant dets individuelle medlemmer, og hvordan individer innen gruppen også skaper etniske grenser. (Bray 2004). Når Serchan plasserer albanere (og dermed seg selv) nærmere «nordmenn», plasserer han seg i en litt annen kategori av «utlending enn Asif og Khawar. Serchan ser helt klart på Khawar som en venn, og han er ikke uvillig til å være plassert den store kategorien «utlending» sammen med Khawar. Likevel har han som de fleste ungdommer behov for å markere avstand og skape distinksjoner og nyanser i denne kategorien for på denne måten markere seg som noe annet enn de andre. Informantene hadde selv en klar oppfatning av hvem som (etnisk sett) tilhører sin gruppe, men utover at de ikke var hvite og delte en del fakta- og verdiutsagn, hadde de relativt få ting som bandt dem sammen utover at de skilte seg ut fra den etniske majoriteten.

Som jeg nevnte i introduksjonen til oppgaven, var informantene mine når alt kommer til alt, som ungdom flest. Til tross for en bevissthet om etnisitet, hadde den lille vennegjengen like mye basis i vennskap og behovet for å ha noen å være sammen med. For samtidig som Serchan hadde et behov for å skape en viss distanse til vennene, kunne det tross alt virke som om det viktigste var å opprettholde konformiteten innad i den lille vennegjengen. Etnisitet eller ei: å markere forskjeller var viktig, men å stå alene er alle ungdommers store frykt. Derfor fremsto det tydeligvis for mine informanter at det tryggeste vil være å understreke samholdet gjennom å understreke tilhørigheten i kategorien «utlendinger», heller enn å markere tilhørighet i etniske undergrupper og kanskje risikere å bli stående utenfor. For som Serchan sa ved en annen anledning: «Dere ser jo ikke forskjell på oss, så hvorfor stresse med å kalle meg noe annet enn utlending...»

Hvem er «nordmennene»?

Det er vanskelig å studere strategier for en bestemt sosial gruppe uten å vurdere de ulike symmetriske og asymmetriske relasjoner mellom gruppen og andre grupper og dets medlemmer (Seymour-Smith 1986: 8). Siden informantene er opptatt av etnisitet og bruker dette som en strategi i sin sosiale identifikasjon, er det derfor interessant å se på hvem disse «nordmennene» var.

En viktig gruppe innenfor kategorien «nordmenn» var de jevnaldrende etniske majoritetsungdommene som bodde i nærområdet. De fleste var medelever de ikke hadde så mye sosial kontakt med, mens andre var kamerater de hadde sosial omgang med. Selv om disse var de majoritetsnordmennene mine informanter som oftest møtte og til tider hadde mye sosial kontakt med, ble de likevel ikke så ofte trukket fram eller nevnt i særlig grad. Jeg tror ikke dette har noe med at de ikke ble sett på som viktige aktører i informantenes livsverden, men at det heller var slik som en informantene ga uttrykk for at: «De er jo kamerater! De er der bare, liksom.» Slik jeg forsto det, ble de jevnaldrende majoritetsnordmennene var sett på som en naturlig del av informantenes sosiale omgangskrets og det ble derfor ikke satt særlig med spørsmålstegn ved deres posisjon, til tross for at de er «nordmenn». Når det derimot kom til majoritetsungdommer som var dem mer ukjente, var det viktig å markere seg som «mystisk og truende», som Aqueel sa det i et intervju. Dette viser at informantene brukte etnisiteten selektivt i sin sosiale identifikasjon: det var noe du i all hovedsak brukte mot de du ikke kjente og som du hadde et uavklart forhold til. Hylland Eriksen

peker på at noen gruppemedlemsskap er viktigere enn andre og gruppemedlemskap synes å skifte når man beveger seg fra situasjon til situasjon. Dette betegner Hylland Eriksen som de relasjonelle og situasjonelle sidene ved sidene ved sosial identifikasjon (Hylland Eriksen 2003).

Hvordan guttene valgte å opptre på forskjellige måter overfor forskjellige majoritetsungdommer de møtte, viste tydelig disse relasjonelle og situasjonelle sidene ved deres sosiale identifikasjon. At informantene valgte å «porsjonere» bruken av etnisitet som virkemiddel ut avhengig av hvem de møtte, kan også ses i lys av det som kalles *over- og underkommunikasjon* av identitet. Hylland Eriksen sier at etnisiteten overkommuniseres når etniske forskjeller fremheves eller betones på en særskilt måte, mens den underkommuniseres når aktørene toner ned etniske forskjeller eller en bestemt etnisk identitet og ikke lar etnisiteten utgjøre et viktig aspekt. Disse prosessene er stort sett bevisste fra deltagernes side, og viser at etnisiteten kan være et flyktig og tvetydig aspekt ved det sosiale livet, og at det i stor grad påvirkes av deltakerne selv (Hylland Eriksen 1998: 44).

Jeg observerte ofte samhandling mellom informantene mine og majoritetsungdom. En av disse majoritetsungdommene var Ørjan. Ørjan var ganske representativ for de etniske majoritetsungdommene som hang med informantene: han var født og oppvokst i området, hadde gått på skole med dem i mange år, spilte i samme fotball- eller ishockeylag og møttes noen ganger på klubben. I et intervju spurte jeg han om han synes det er en utfordring å være en del av en venneflokk der skiller på grunn av etnisitet er såpass viktige?:

«Jeg blir jo noen ganger nesten utlendingen, da hehehe. Nei, seriøst: vi er jo opptatt av de samme tinga som fotball og formel-1 og sånn. Men det er dere voksne som skal lage så mye mas og styr. Jeg henger med de jeg vil henge med hvis de er orntli' folk.»

Selv om Ørjan har mange venner med minoritetsbakgrunn, er han likevel ikke fremmed for å ha egne sterke meninger om for eksempel hijab og ytringsfrihet knyttet til Muhammed-karikaturene. Noen ganger gikk dette ganske på tvers med det som flere av vennene hans med minoritetsbakgrunn sto for. Selv om det gjorde det, var dette likevel viktig for Ørjan:

«Det er viktig å kunne få lov til å si hva man mener om sånt. Og så lenge som jeg har kjent dem, må de tåle det. De sier jo masse dritt om oss (norske), så da må'n jo svare dem tilbake, ikke sant.»

Som tidligere nevnt, følte flere av informantene seg knyttet til begrepet om østkanten av Oslo. Denne lojaliteten og følelsen av tilknytning til østkanten sto sentralt hos mange av majoritetsungdommene også, så når skillet mellom østkant og vestkant kom på banen, kunne minoritetsguttene være ens med «norskingene» og stå sammen mot «sossen fra vest», som en informant ofte betegnet dem som. Når det kommer til østkanten mot vestkanten, var det derfor tilsynelatende ikke så nøye om det er «nordmenn» eller «utlendinger», da var de felles forent mot «de fra vest».

Lærerne

Lærerne utgjorde også en gruppe av etniske majoritetsnordmenn som informantene forholdt seg aktivt til. Lærerne jeg møtte var generelt positivt innstilt til informantene og så for det meste på dem som andre norske ungdommer. Flere av de lærerne jeg snakket med, var også opptatt av at disse ungdommene ble «kulturelt kompetente» i den forstand at de «var bedre kjent med det flerkulturelle Norge og hvordan å leve med flere forskjellige bakgrunner enn de aller fleste andre unge i landet er», som en lærer uttrykte det. Det var også viktig for endel av lærerne å få frem at de jobbet der fordi de syntes det var spennende og fordi de opplevde østkanten som «mer autentisk enn vestkanten. De som bor her er ikke så opptatt av penger og status og slikt» som en annen lærer uttrykte det. Likevel kunne jeg ane at flere av lærerne mente at en del av den negative adferden mange av de etniske minoritetsguttene viste (bråking i timer, mangel på respekt for særlig de kvinnelige lærerne og det at de ofte tok lenger ferie enn de hadde lov til), hadde basis i at «foreldrene ikke var vant til den norske skolekulturen» eller at det kom av «kulturelle forskjeller». De fleste lærerne var opptatt av elevene med etniske minoritetsbakgrunn skulle få de samme mulighetene som etniske majoritetsnordmenn til å klare seg i samfunnet etter skolegangen. Samtidig merket jeg at lærerne trakk fram at det var viktig at de gjorde denne jobben fordi de «utgjorde en forskjell siden mange av minoritetsguttene kom fra hjem med lite boklig ballast», som en lærer uttrykte det. Arnfinn, en lærer som har flere av hovedinformantene i flere fag, utdypet dette:

«De aller flest elevene [med minoritetsbakgrunn] klarer seg for det aller meste bra, men det er ikke tvil om at et par av disse elevene skulle helt klart ha fått lov til å gjøre noe

annet. De er på en måte ikke bygget for å gå på norsk skole, hvis du skjønner hva jeg mener. Vel, du veit, de har foreldre som er analfabeter eller elendige både i norsk og morsmålet. De har ingen grenser hjemme, ikke som jeg vet om iallefall. Og hjemme er det vel bare Koranen og telefonkatalogen som står i bokhylla, tenker jeg...»

Flere av informantene mente at de hadde et godt forhold til lærerne og at de var viktige for dem. Baschir uttrykte det på følgende måte:

«De er viktige for meg, selv om det ikke er så populært å si. De kan være sånn slitsomme og masete og urettferdige og sånn, men de er egentlig bra folk. En lærer som blei litt sur på meg en gang, sa at jeg ikke skulle glemme at jobben hennes var å få meg til å bli best mulig. Det hadde jeg ikke tenkt over, men det tenker jeg på nå: de er der liksom for oss. Det er egentlig ganske fint.»

Asif mente at de fleste lærerne er ok folk man kan ha et greit forhold til. De opplevde for det meste at lærerne ikke forskjellsbehandler dem, men noen av informantene trekker frem at det er visse temaer som lærerne unngikk å diskutere fordi han eller hun ikke vil skape konflikt eller oppfattet temaet som for sensitivt for de etniske minoritetselevne. Et eksempel var for eksempel diskusjonen rundt Mohammed-tegningene og debatten om ytringsfrihet som kom i kjølvannet av den. Her følte flere av informantene at det var slik at mange av lærerne ikke turde å snakke om det fordi de var redde for å støte elevene, særlig de med muslimsk bakgrunn. Noen av informantene syntes dette var mindre bra, fordi det bare var med på å forsterke det negative inntrykket mange etniske majoritetsnordmenn hadde av islam og muslimer:

«Jeg synes det er trist når man alltid skal være sur på islam og oss muslimer, men sånn på samme tid er det dumt at læreren skal være så redd for å snakke om sånt om islam og sånn fordi de tror vi skal bli lei oss. Da virker det som om de er redde for oss, og da er vi sånne 'farlige muslimer' igjen, ikke sant...»

Leksehjelpen

Flere av hovedinformantene mine hadde benyttet seg av leksehjelpen, men sluttet etter ganske kort tid. Når jeg snakket med Aqueel om dette, fikk jeg følgende forklaring på hvorfor han ikke lenger

gikk på leksehjelpen:

«Du veit, det blei sånn at de (voksne) på leksehjelpen bare sa 'hysj' og 'vær stille' til oss mens de aldri sa det til jentene. De pratet, lissom, de også, skjønner du. De gjør ikke bare skolearbeid. Men de pratet alltid strengere til oss mens de aldri snakket strengt til jentene.»

Jeg kunne ved selvsyn se at leksehjelperne hadde en god og saklig tone med jentene. Jeg hadde flere samtaler med Casper, lederen på leksehjelpen, og det som raskt sto klart for meg, var at de ansatte på leksehjelpen delte mange av de samme oppfatningene om de etniske minoritetsguttene som lærerne hadde.

«Det virker som om gutta tar litt lettere på det. Det var flere gutter her før, men de likte ikke at de fikk satt grenser for bruk av datamaskiner og slikt. De ville jo for det meste bare surfe på nettet og slikt. (...) Det er jo ikke så lett å sammenligne innvandrerjenter og innvandregutter sånn direkte, men vi synes nå at innvandrerjentene virker mer seriøse enn de fleste innvandregutta. Jeg vet ikke, men det kan jo ha noe med hjemmeforholdene å gjøre? Du veit: jentene er mer hjemme, der er ikke så mye ute og flyr. Sitter mer hjemme, ikke sant. (...) Men jeg skal jo selvfølgelig ikke skjære alle over en kam, da. Det er jo sikkert mange av de jentene som har det ganske fritt. Det er ikke lett, dette her... Men det er jo ikke tvil om at de har andre regler enn guttene mange ganger. Hvor mange innvandrerjenter ser du egentlig ute i gatene sent på kveldene? Det er ikke mange, hva? Så de sitter nok mer hjemme og får mer tid til skolearbeid. (...) Men det er så vanskelig å si noe sånn det ene eller andre om dette her. De er jo alle så forskjellige»

Også Casper hadde tilsynelatende stereotype oppfatninger av hva etniske minoritetsjenter og etniske minoritetsgutter hadde muligheter til å drive med, og det er interessant å se hvordan han, akkurat som noen av lærerne, mente dette hang sammen med bakgrunnen deres, det at de var etniske minoriteter.

Ansatte på ungdomsklubben

De ansatte på ungdomsklubben som flere av hovedinformantene vanket på, var alle i trettiårene og oppover, noen etniske majoritetsnordmenn, andre med etnisk minoritetsbakgrunn. I perioden jeg

gjennomførte feltarbeidet var det kun menn som jobbet der. Endre, lederen for ungdomsklubben, kunne fortelle at klubben hadde forandret seg mye i den siste tiden:

«Nå for tida er det mest minoritetsungdom som bruker ungdomsklubben. Dette gir oss noe en del andre utfordringer og problemer enn da klubben starta opp for ti år siden. Da var det litt mer etnisk og sosial blanding, hvis jeg kan kalle det for det i medlemsmassen vår. De største utfordringene for oss går vel først og fremst på at mange av disse gutta sliter med å finne seg til rette på så mange måter. De er verken flinke på skolen, tøffe gangstere eller flinke i fotball, ikke sant. Mange av dem sliter tydeligvis også med ta til seg det som voksne som ikke er i familie med dem sier. Dem trenger rett og slett en del sosial trening, ser du. De har ofte foreldre som ikke har vært unge her i Norge og ikke skjønner alt som skjer her. Mange norske sliter jo med oppdragelsen, men jeg synes å se at det er flere med innvandrerbakgrunn som sliter med det. (...) Det er noen minoritetsgutter som er med i kriminelt miljø som henger rundt klubben. Dette liker jeg dårlig. De gutta er i mine øyne kyniske småkriminelle og bare på utkikk etter å villedde og utnytte de yngre gutta her på klubben. Disse eldre guttene kaller seg gangsta og lignende, og det appellerer tydeligvis til en del av de du studerer. (...) Men de aller, aller fleste av guttene på klubben er veldig hyggelige folk, men de er så altfor lette å lede ut på glattisen på forskjellige måter. Mange av disse gutta har brødre eller fettere som gjør mye tull, så for oss blir det viktig å gi dem noe annet, da. Aktivisere dem slik at de ikke så lett blir fanget opp av de som har valgt feil fil.⁴¹»

Informantene ga generelt uttrykk for at de likte de ansatte på klubben relativt godt, siden de i informantenes øyne skilte seg fra de andre voksne autoritetspersonene de møtte. De ble rett og slett opplevd som *kulere*. Likevel merket guttene at de ansatte ofte satte grenser for dem på en spesiell måte. Serchan sa de ansatte hadde en tøffere tone enn han mente de trengte å ha overfor minoritetsguttene: «De prater sånn tøft og breialt, liksom. Akkurat som om de mener at vi er så innmari tøffe». Dette utsagnet er ganske interessant, og sier noe om at informantene av de ansatte på klubben sees på som en gruppe med mer problemer, selv om informantene mente de ikke skilte seg ut. Kan det være slik at de ansatte på klubben er med på å behandle dem som tøffere enn de er?

41 Lokalt uttrykk for å ha blitt kriminell.

Bygger dette bare opp om myten om den «farlig innvandrer gutten» mer enn det motarbeider den? Det er ikke lett å si noe konkret om dette, men det kan være interessant å se nærmere på ved et senere tidspunkt.

«Mannen og dama i gata»

I varierende grad forholdt også hovedinformantene seg til mer perifere voksne etniske majoritetsnordmenn i nærområdet. Disse var for eksempel naboer i oppgangen eller foreldre til klassekamerater og andre venner. Dette var ikke majoritetsnordmenn de sto i et formelt forhold til, slik som for eksempel lærere og personalet på ungdomsklubben, men de var likevel var med på å påvirke deres sosiale identifikasjon, fordi de opptrådte på mange av de samme arenaene som informantene. Steinar og Mia, som vi møtte introduksjonskapitlet, delte i en samtale på den lokale bydelskaféen noen tanker om minoritetsbefolkningen i bydelen som er illustrerende for de samtalene jeg hadde med denne gruppen i løpet av feltarbeidet. Steinar begynte:

«Nei, hva skal'n si? De fleste er jo fine folk som er opptatt av de samme tinga som oss, men jeg er skeptisk til de som bortimot lever fullt ut av trygd og sånn.»

Jeg spør om ikke mange majoritetsnordmenn gjør det også? Mia drar litt på det før hun svarer: «Jo, men de har jobbet litt for penga før det. Da kan man lene seg tilbake og kunne nyte litt av det man har gitt til samfunnet.»

Jeg spør så om hvordan de opplever gruppen minoritetsungdommer. Steinar griper ordet: «De innvandrer gutta er ofte no'n tøffinger. De lager stadig mye bråk og sånn. Men det er jo ikke alle. Men er det no' tull, kan du nesten banne på at noen av dem er involvert. Det er en ballbinge rett ved der vi bor. En sein kveld drev en gjeng på og spilte fotball der. Når jeg ba dem dempe seg, blei døm kjempesinte og truende, så jeg tørte ikke gjøre noe mer med det. Jeg husker jeg leste om det i avisa en gang, at en fyr hadde blitt trua av noen innvandrer ungdommer ved en ballbinge. Han var faktisk innvandrer sjøl, han som hadde opplevd det, så når dem ikke har respekt for sine egne egne en gang, er nok de gutta der ganske tøffe.»

Negativ målestokk

De etniske majoritetsnordmennene informantene møtte, var i all hovedsak var positive til dem og ble opplevd slik av informantene også. Likevel kan man se gjennom uttalelsene til de «nordmennene» jeg snakket med, se at det råder en del felles oppfatninger om minoritetsguttene og deres bakgrunn. Det kan derfor virke som om en god del av de majoritetsnordmennene informantene møter, handler på grunnlag av faktautsagn basert på antagelser mer enn på kunnskap. At faktautsagn er noe etniske majoritetsnordmenn gjør bruk av om de etniske minoritetene, er ikke et ukjent fenomen, og Are Kalvø beskriver et av dem slik: «Alle nordmenn veit at det står i Koranen at man ikkje skal ta trappevaska i oppgangen» (Kalvø 1996: 24). Hvis vi går tilbake til intervjuene, ser vi ut fra noen av utsagnene at det kan virke som det er en oppfatning blant flere at minoritetsforeldrene ikke helt skjønner hva det innebærer å være forelder i Norge, som for eksempel gjennom at minoritetsforeldre ikke vet ikke hvordan de skal sette grenser for barna sine og at dette henger sammen med bakgrunnen deres. Eksempler på dette fra de ovennevnte intervjuene er når læreren Arnfinn ga uttrykk for en oppfatning at det hjemme i mange minoritetshjem var lite bøker utover religiøse skrifter, mens Casper, lederen for leksehjelpen, på sin side indirekte tok opp dette når han kommer med forklaringer på hvorfor gutter og jenter fra etniske minoriteter i varierende grad klarer seg på skolen.

Denne holdningen ble registrert av informantene, noe Serchans utsagn om hvordan de ansatte på ungdomsklubben behandlet dem som tøffere enn de egentlig var. Noen av dem trakk frem at det til tider kunne virke som om endel voksne majoritetsnordmenn ofte problematiserte den etniske minoritetsbakgrunnen deres. I følge flere av informantene artet dette seg helt konkret gjennom at mange etniske majoritetsnordmenn brukte informantenes etniske eller «kulturelle» bakgrunn som forklaring på hvorfor ting var som det var. Hvis noe var galt, følte de at majoriteten mente dette hadde basis i den (kulturelle) bakgrunnen til informantene, og hvis det gikk bra med dem, var det nærmest til tross for at de hadde den bakgrunnen de hadde. Slik jeg oppfattet noen av de voksne majoritetsnordmennene, og da spesielt lederen på leksehjelpen, kunne det virke som om de mener at minoritetsguttene har problemer *fordi de er* innvandrere, mens jentene klarer seg *til tross* for at de er innvandrere.

Det å være innvandrer eller «utlending» ble på denne måten av noen av informantene opplevd som

en form for «negativ målestokk» – det å ha minoritetsbakgrunn ble sjeldent forbundet med positiv ballast, men heller sett på som en byrde eller belastning, noe man på en måte skulle bort fra. Dette mener jeg kan knyttes til Fugleruds påstand (2001, i Prieur 2007) om at ungdom med minoritetsbakgrunn i hverdagslivet og media ofte blir forstått ut fra deres kulturelle bakgrunn. Fuglerud peker på at forståelsen av at alle problemer i det flerkulturelle samfunnet stammer fra innvandrernes medbrakte kulturelle bagasje, da ofte blir tydd til for å forklare handlinger blant innvandrere. Minoriteter er på en måte mindre skilt fra «kulturen» sin, og de kan på en måte ikke forandre seg (Prieur 2007: 38-39). Gullestad (2002) snakker om essensialisering, noe som innebærer majoriteten at man tillegger folk mer eller mindre evigvarende kulturelle verdier og egenskaper. Dette kan være med på å forklare hvorfor flere av de voksne majoritetsnordmennene føler tilsynelatende at de er noen som gjør en forskjell i informantenes liv – de representerer i sine egne øyne noe som kan «kompensere» for informantenes bakgrunn som det er vanskelig å forandre. Om dette behovet for å «kompensere» for guttenes bakgrunn er reelt, er tydeligvis derimot en helt annen sak.

4 «Den farlige innvandregutten....»

Utdrag fra feltnotat 8. januar 2009

Det er ikke så veldig kaldt, men mange timer ute kjennes på kroppen. Det er mange mennesker i området rundt Stortinget og Spikersuppa. Lyden av tusenvis av stemmer er øredøvende. Det er en masse politifolk i området, de aller fleste kledd opp i beskyttelsesutstyr. Det er konstant roping av slagord i megafoner, særlig fra motdemonstrantene til støttemarkeringen for Israel. Stemningen er opphetet. En liten gruppe Israelsvenner står med fakler og plakater til støtte for Israel og roper slagord. Ukvemsordene mot dem er mange og høylytte. Det gjør det vanskelig å høre hva de sier under markeringen sin.

Motdemonstrantene til Israelsvennenes markering er en blanding av mange forskjellige grupper. En gruppe blitzere skiller seg lett ut, men de aller fleste er normalt og hverdagslig kledd, rustet mot den fuktige, kalde lufta. Det såkalte palestinaskjerfet er en rekvisitt som går igjen hos mange. Det er en god del etniske minoritetsnordmenn tilstede. Det er en stor overvekt av ungdommer med etnisk minoritetsbakgrunn som utgjør den unge delen av motdemonstrantene, og jeg gjenkjenner noen av guttene. Den ene ser litt fortapt og redd ut mens to andre følger interessert med. Særlig en av dem ser veldig engasjert ut og deltar aktivt i ropingen av slagord.

Talen til Siv Jensen holdes, supplert av mye buing fra en blandet gruppe motdemonstranter, og det er for det aller meste umulig å høre hva hun sier. En godt voksen kvinne med Fjällrevenjakke og palestinaskjerf skriker høyt og hjerteskjærende «mordere, mordere, jævla barnemordere!» til et gammelt ektepar som står blant Israelsvennene. Ekteparet ser veldig redde og forskremte ut, og noen andre Israelsvenner blir sinte og roper ting tilbake til kvinnen i Fjällreven-jakka.

Den opphetede stemningen oppildner de mange ungdommene, og enda flere begynner å rope slagord. Et par snøballer og isklumper fyker mot Israelsvennene, men jeg klarer ikke å lokalisere hvor de kommer fra. Jeg hører et og annet «Allah Akbar» inne fra

menneskemylderet. Jeg kan ikke se om det er noen av mine informanter som kommer med utsagnet, men det kommer i alle fall fra en gjeng gutter med etniske minoritetsbakgrunn. Jeg liker ikke stemningen som har oppstått, og skjønner at dette fort kan bli et utrygt sted. Jeg forlater derfor området og beveger meg i retning Youngstorget der en større fredsmarkering skal finne sted. Etter å ha kommet hjem, slår jeg på fjernsynet. Noe av det første jeg ser, er innslag fra opptøyene i Oslo sentrum. Et klipp viser en ung gutt med minoritetsbakgrunn kaste et reklameskilt inn i en storkiosk på Karl Johan. Jeg gjenkjenner gutten som en kamerat av en informant...

I desember 2008 gikk store israelske militærstyrker inn i Gaza, og det kom til harde kamper mellom Hamas og de israelske styrkene. Situasjonen for sivilbefolkningen ble raskt uutholdelig og utviklet seg til en humanitær katastrofe. Konflikten på Gaza-stripen fikk stor oppmerksomhet i internasjonale og norske medier, og i Oslo mobiliserte et stort antall mennesker til forskjellige demonstrasjoner og fredsmarkeringer. Flere av mine informanter deltok i disse demonstrasjonene og markeringene, noen på fredelig vis, andre på mer utagerende måter.

For noen av informantene hang deres engasjement sammen med at konflikten på forskjellige måter grep inn i livet deres. Noen ble direkte påvirket gjennom at de selv var fra området og hadde familie, venner eller bekjente som ble direkte eller indirekte berørt av det som skjedde. Et eksempel på dette var en informant som hadde en tante som ble skadet under et israelsk rakettangrep. Andre hadde et mer emosjonelt forhold til det hele; de kom selv fra områder med konflikt og følte med dem som bodde i Gaza og led der. En tredje gruppe som vi skal se mer på senere, hadde en enkel og grei forklaring på hvorfor de engasjerte seg: de ville være der det skjedde.

I dette kapitlet vil jeg med utgangspunkt i empiri fra tiden rundt disse demonstrasjonene vise hvordan gruppen «innvandregutter» ofte fremstilles i media og er med på å påvirke en del etniske majoritetsnormmenns oppfatning av dem. Det naturlige blir derfor å ta for seg hvilke type signaler mine informanter føler at de mottar gjennom media, og ikke minst hvordan de forholder seg til det og bruker det som grunnlag for valg av strategier for sosial identifikasjon.

Demonstrasjonene

Bare et par dager etter demonstrasjonene jeg overvar i levende live og gjennom tv-ruten, kunne det leses følgende i en av landets største aviser:

Aftenposten 10. januar 2009:

«Minoritetsungdom i flertall». – Få etnisk norske deltok. –B-gjengen brente flagg.

De rundt 40 pågrepne demonstrantene etter torsdagens opptøyer domineres av minoritetsungdommer fra en rekke muslimske land (...) Politiet har funnet flere skjulte våpenlagre med kniver, steiner, molotovcocktails og slagvåpen (...).

Aftenposten 11. januar 2009:

«Kaster stein for å bli sett». Frustrert minoritetsungdom føler de ikke blir sett i det norske samfunnet, får plutselig all oppmerksomhet når de går amok i Oslos gater. – Farlig, advarer ungdomsarbeider Tor Bach.

Det manglet altså ikke på dramatiske oppslag i tiden etter de omfattende demonstrasjonene og sammenstøtene i Oslo sentrum, og opptøyene ble gjort til gjenstand for omfattende diskusjoner og analyser i media. Flere av analysene og kommentarene la vekt på at minoritetsungdommene skulle ha handlet ut fra en politisk agenda med visse religiøse og politiske undertoner. Blant annet ble det trukket fram at man hadde sett konturene av en gryende anti-semittisme. Andre trakk sammenligninger til lignende opptøyer i utlandet, særlig Danmark og Frankrike, og mente at man her så noe lignende, nemlig at undertrykt ungdom som ikke hadde noen annen mulighet til å bli hørt, brukte gata som arena for å få hevdet sine meninger. På mange måter ble ikke minoritetsguttene farlige kun fordi de ble knyttet til kriminalitet, nå var de også en potensiell fare på et større plan, styrt av krefter utenfor vår kontroll, dog uten at disse kreftene i særlig grad ble nærmere spesifisert.

Informantenes tanker om hvorfor det ble opptøyer

En av de første dagene etter de store opptøyene får jeg muligheten til å snakke med en del informanter som hadde deltatt i demonstrasjonen og de påfølgende opptøyene. Flere av guttene hadde sett meg både foran Stortinget og i demonstrasjonen lørdag og lurte på hva

jeg syntes om det som ha skjedd. Jeg sier at jeg synes det var trist at en demonstrasjon mot krig skulle ende opp i brutale opptøyer med så mye hærværk og vold. Noen av gutta ler litt og Danial, en norsk-pakistaner sier entusiastisk:

«Det var kult da, mann! Det blei kaos. Kaos, mann!»

Mange av de andre ler med, men Manuel og Karsten er mer kritiske og uttrykker: «Å, herregud så teit...»

Også noen andre av guttene er kritiske til hva som skjedde og mener at det ikke var vits i at det skulle bli så brutalt. Serchan sier: «Jeg synes det var dumt å gjøre hærværk, fordi det bare gikk utover folk som ikke hadde noe med det å gjøre.»

Imre støtter han i det: «De som gjorde det var bare tullinger som ville ha bråk fordi de er så tøffe, liksom.»

En av de andre gutta som står rundt, blir irritert på Serchan og Imre: «Å hold kjeft'a. Dere skal liksom være så bra og sånn, liksom. Føkk ass!»

Ibrahim, en norsk-somalier som til tider henger litt med hovedinformantene mine, henger seg på og henvender seg til meg: «Men det er viktig å si i fra, da, skjønner du. Det er gæernt det som skjer, da!»

Jeg spør derfor om han kan fortelle meg hva konflikten går ut på. Ibrahim trekker litt på det: «Nei, det er sånn.. di derre jødene som dreper muslimene i de landa de har tatt og så er det sånn at de... ja, du veit.. det er sånn.. de skal ta muslimene... nei, jeg veit ikke, jeg ... ahh, slutt'a. Du veit hva jeg mener!»

Det blir litt småkjekling mellom guttene, men til slutt klarer Aqueel å få sagt noe: «Jeg veit ikke helt, men det er så mange av oss utlendinggutta som er så mye sinte og slitne. Derfor tror jeg at de gjorde så mye tull og knusing og sånn.»

Jeg spør om hva det er som gjør dem sinte og slitne. Aqueel utdyper svaret sitt: «Du veit, det er det å kunne kødde med purken. Kunne ta dem litt. De er alltid sånn etter oss utlendinga hele tida, og det er slitsomt. Skjønner? Går fire norske [gutter] sammen, er det ikke noe problem for purken, men går fire av oss sammen, så skal vi alltid stoppes og så

skal de spørre så jævla mye om hva vi driver med og sånn.»

Jeg spør hvor det er de møter politiet. Aqueel svarer: «Når vi henger ved elva og i sentrum og sånn.»

Er det ikke naturlig at politiet spør om hva man gjør på et sted der det er så mye kriminalitet og narkotika? Aqueel ser på meg med et litt oppgitt blikk: «Men hallo, liksom, vi klarer å passe på oss sjøl da, liksom. Det er jo ingen av oss som vil havne i trøbbel, da. Vi er jo ikke dummer heller, da.»

«Det er politiet vi vil ta»

Mitt første inntrykk basert på den ovennevnte samtalen, var at informantenes bakgrunn for deltakelse i liten grad var styrt av en større agenda, men at de var i sentrum fordi det var der det «skjedde». I sine analyser av de omfattende og brutale ungdomsopptøyene i britiske storbyer på sytti- og åttitallet, gir Dick Hebdige innsikt i noen mekanismer hos ungdom som kan bidra til en forståelse av mine informanters opptreden og deltakelse. Hebdige mener at mye av den voldelige adferden i demonstrasjonene i Storbritannia på tidlig åttital, må kunne ses på som en reaksjon på den oppmerksomhet som har vært viet unge fra storsamfunnet siden begynnelsen av den industrielle revolusjonen. Hebdige mener at ungdomskulturer konverterer det faktum at de er under «overvåkning av storsamfunnet» om til tilfredsstillelse over å bli sett (Hebdige 1988: 18). De snur på en måte det negative over til noe positivt. Hebdige mener det ofte er en logikk i den voldelige adferden ungdommer viser i slike demonstrasjoner, gjennom at de spiller på den eneste makten de har: makten til å «discomfit». Det vil si muligheten til få folk til å føle seg ukomfortable og slik bli sett på som en trussel mot samfunnsorden. Hebdige mener ungdom handler i henhold til en logikk om at før de får inngang til voksenverden, som er området for den offentlige debatt og der hvor ting virkelig skjer, må de først utfordre den symbolske orden som underordner dem i kraft av at de blir kalt unge («youth») og ungdommer (Hebdige 1988: 18).

Opptøyer ikke er et ukjent fenomen i Oslos gater. Sent sytti- og tidlig åttital var Karl Johans-gate åsted for omfattende sammenstøt mellom politi og ungdommer, og opp gjennom åtti- og nittitallet kom det for eksempel til mange sammenstøt mellom politiet og diverse alternative miljøer, som for eksempel Blitz. Når man leser presseklipp om opptøyene på åtti- og nittitallet, går kommentarene

og analysene først og fremst ut på å betegne dette som et generelt ungdomsproblem. Det som derimot slår en i øynene når en leser kommentarer og analyser av demonstrasjonene i 2009, er at mange i større grad snakker om et problem knyttet til ungdommenes etniske og kulturelle bakgrunn. Ungdommenes etniske bakgrunn trekkes hele tiden fram og i veldig stor grad blir de sett på som representanter for én gruppe som er koblet opp mot krefter (noen ganger ble de for eksempel knyttet opp til militant islam) som står i sterk kontrast til det norske samfunnet. Når støvet fikk lagt seg og omstendighetene kom litt på avstand, fikk man etterhvert mer innblikk i hvem det egentlig var som var hovedaktørene i opptøyene. Det skulle vise seg å være aktører som ikke tilhørte normalsjiktet av ungdom, uansett etnisk bakgrunn. En stund etter demonstrasjonene og de påfølgende opptøyene, sto det nemlig en liten notis i avisen som langt på vei bekreftet ble det jeg trodde om at opptøyene hadde en mer «hverdagslig» forklaring. I følge oppslaget var en stor del av de politiet i Oslo hadde pågrepet eller innbrakt, barn under 18 år med etnisk minoritetsbakgrunn. Siden de utgjorde en stor andel av demonstrantene, var ikke dette tallet i mine øyne direkte urimelig. Det som derimot fanget oppmerksomheten mine var at flertallet av dem som ble innbrakt, hadde et kriminelt rulleblad fra før, mens bare noen få var nye for politiet. Dette innebar med andre ord at de fleste som ble innbrakt hadde hatt en negativt forhold til politi og myndigheter fra før, og at dette ofte var knyttet til vinningskriminalitet og vold. Det skulle vise seg at en bekjent av Khawar hadde blitt arrestert i anledning gateslaget torsdag 8. januar og var i bekymringssamtale med politiet ikke så lenge etterpå. Etter litt frem og tilbake fikk jeg mulighetene til å treffe Atif, som kameraten het, et par uker senere for å få intervjuet han om det å delta i opptøyene.

Atif er en norsk-pakistaner, født i Norge av to foreldre som begge kom til Norge i ung alder. Atif sier at han kun har vært i kontakt med politiet en gang før, og dette skal i følge han selv være på grunn av naskeri og stjeling av en sykkel. Når jeg spør han om hvorfor han var i sentrum og deltok i opptøyene, leter han litt etter ordene før han svarer:

«Veit ikke, alle kompisa mine stakk ned dit og jeg ville se hva som skjedde der. Jeg hadde ikke tenkt å gjøre noe.... men vips: så var jeg liksom rett oppe i det, da».

«Hva synes du om Gaza-konflikten, og var du der for å markere protest mot Israels krigføring?»

«Hehe, nei... veit ikke, jeg... Jeg ække så opptatt av det, liksom. Det er jo kjipt at Israel er sånn mot araberne, men det er ikke noe for meg. Jeg skjønner det ikke, liksom. Skjønner?»

Flere kommentatorer mente i etterkant at minoritetsungdommene brukte opptøyene til å si i fra om ting de ikke fikk sagt i fra ellers. Dette er ikke noe Atif har tenkt over:

«Nei, jeg veit ikke om det er sånn, jeg. Jeg har det ikke sånn, all fall. Jeg syntes det bare var spennende å gjøre alt det derre. Hva skal jeg si i fra om, lissom? Jeg trur de fleste som tulla der nede bare leika. Skjønner? Trur ikke døm tenkte så mye på det. At det å knuse ruter og sånn var bare for leik, på kødd, ikke sant?»

Selv om Atif fremsto som spenningssøkende ungdom når det kom til deltakelse i opptøyene, ble det likevel noen ganger trukket fram motiver som hadde sin basis i hverdagserfaringer, og særlig gjaldt dette erfaringer knyttet til kontakt med politiet. Få eller ingen av mine informanter hadde noe som kunne minne om en kriminell karriere, men Atif kunne fortelle at han hadde vært tatt inn av politiet en gang før og at han kjenner noen som har vært i klammeri med politiet flere ganger. Selv om Atif ikke ga uttrykk for å være spesielt sint på det det norske samfunnet eller «nordmenn» generelt, virket det som om han og flere andre minoritetsgutter hadde et horn i siden til politiet. Atif kom for eksempel flere ganger med utsagn av typen «De behandler oss alltid dårlig, spør hvor jeg har kjøpt sykkel og sånt...», eller «De stopper og spør om hvor vi har vært og hva vi har gjort hele tiden. Det er sååå irriterende. Derfor var det sååå kult akkurat da å kunne hive ting på politibiler og blæste».⁴² Samtidig var han åpen på at politiet tross alt gjorde en jobb. Han fortalte også at selv om mange av kameratene snakket om rasisme som en forklaring på hvorfor politiet tok dem inn, viste det seg ofte at flere av disse kameratene hadde gjort noe kriminelt som brakte dem i kontakt med politiet. Jeg ber han fortelle litt om bekymringssamtalen med politiet:

«Jeg måtte dra med min far til Stovner politistasjon for å snakke om det derre. Ååå, lover deg: det var så kjipt! Skjønner du, far måtte ta fri fra jobb og så var det sånn tull med (T-) banen og så måtte vi vente før vi fikk prate. Han var kul han polti' mannen, han var ikke sånn... sånn skremmende og sånn. Men han var sånn streng åsså. Sa jeg ikke måtte finne på tull. Åååå, mæææn, lover deg, han (faren) var skikkelig mæææd etterpå. Nå har du lagt

42 Slang for å ta knekken på noen.

skam på oss var det han sa hele tida når vi dro hjem. (...) Nå får jæ'kke lov til å gå ut resten av livet, ass. Det var jo litt sånn morsomt når vi gjorde det. Sånn skikkelig kick. Men jeg hadde gjort noe gæernt siden da. Det varke no' kult å møte polti' og sånn. Huff, faren min er ennå litt sur for det der...»

Tror han at det som skjedde i januar har skadet ryktet til minoritetsgutter?

«Jeg veit ikke, jeg. Kanskje. Nå er jo dere (nordmenn) sånn mye redde for oss utlendinger, da. Men jeg veit ikke. Kanskje, kanskje. Jeg merket at mange nordmenn var redde når de så på meg trakk seg litt unna i tida rett etterpå, men nå var det ikke så mye slik lenger. Selv om det skjer noen ganger fortsatt, da. Men sånn har det jo alltid vært. Vi blir jo alltid sett på som ville og gale i avisa og sånn.»

Hellig krig eller pøbelstreker?

I sin bok *Learning to Labor: How Working Class Kids Get Working Class Jobs* peker Paul Willis på at ungdom og ungdomskultur ofte er blitt tolket og forstått som en protest eller et opprør mot den rådende allmennkulturen og foreldregenerasjonen (Willis 1977). Slik ser jeg også på informantenes opptreden i demonstrasjonene, og etter min mening var deres deltakelse i demonstrasjonene for det aller meste basert på generelle følelser, tanker og konkrete hverdagserfaringer. Dette siste ble av flere av de informantene som hadde deltatt i demonstrasjonene knyttet opp til opplevelser med politiet. De trakk fram at politiet stoppet dem for et godt ord og de opplevde seg urettferdig behandlet. Man kan også hevde at det er et aspekt av klasse oppe i det hele. I beskrivelsen av vestkanten, husker vi at flere trakk fram at de opplevde at de fra vestkanten følte at de «eide» byen, og deltakelsen i opptøyene kan forstås ut fra et ønske om å ta vestkanten på hjemmebane, så å si. Å gjøre dette med en hel nasjon som tilskuere gjennom tv-ruta og avissidene, må ha gitt en berusende følelse hos de mer spenningsøkende informantene. Alle de grensene de møtte, både i hverdagen og under demonstrasjonene, ba om å bli utfordret, og det som skjedde under demonstrasjonene, er i mine øyne på mange måter en summering av dette. Det er derfor min mening at deltakelsen i opptøyene for mine informanter var mer fundert i behovet for å oppleve spenning og action enn ut fra en politisk bevissthet med basis i en politisk politisk-religiøs agenda. Kort og godt: mine informanter og de jeg ble kjent med gjennom dem, var strengt tatt mer opptatt av hvem som ble den

nye høyrebekken på Arsenal enn hvem som var aktørene i Gaza-konflikten.

«Gjerningsmannen er av utenlandsk opprinnelse!»

Til tross for at informantene selv mener de handlet ut fra hverdagsnære motiver, ble de likevel i media beskrevet på måter de ikke kjente seg igjen i. Dette mener jeg henger sammen med en lang rekke faktorer knyttet til medias vesen og funksjon i det moderne samfunnet. Simonsen (2007) mener at pressen ikke bare skriver om sin samtid, den *er* også sin samtid. Sidetall, stoffvalg og redaksjonell sammensetning er resultatet av et samspill mellom teknologiske, sosiale og økonomiske realiteter (Simonsen 2007: 317-18). Noe av det som i følge Simonsen gjør mediene interessante når det gjelder å ta temperaturen på den offentlige diskursen, er det iboende kravet om essensialisering som ligger i selv den journalistiske fortellerteknikken. Når Atif sier at de blir «(...) sett på som ville og gale i avisa og sånn», setter han fingeren på en opplevelse flere av informantene hadde av media, nemlig at de i media ofte ble plassert i en stor kategori knyttet til en rekke av negative assosiasjoner. Serchan sier følgende i et intervju:

«Det er så mange [etniske majoritetsnordmenn] som mener så mye om oss, og det er alltid noe dem har lest i avisa eller sett på tv som gjør at dem mener ting».

«Hva mener du med det?»

«Hva er det som står i avisene om oss, da? Det er jo ikke så ofte at du leser sånne positive og bra ting, da. Alltid en eller annen muslim eller no' sånt som har sagt eller gjort noe gærrnt. Og om oss [ungdommene] er det bare gjenger og sånn... Jeg er glad for å bo i Norge, men det kan være litt slitsomt hvis du ikke ser ut som deg», sier han og peker på meg...

Sandberg har gjort tilsvarende observasjoner, og han mener «de tøffe gutta» som han studerte blir tøffe fordi samfunnet nærmest forventer det av dem. Han peker på at historiene fra ungdommene i sentrum var et speilbilde av den symbolske forbindelsen mellom «utlendingen» og kriminalitet som mange etniske majoritetsnordmenn bærer på, eller i alle fall målbæres i avisoverskrifter og leserinnlegg og andre debattinnlegg (Sandberg 2005: 27). Dette gikk heller ikke mine informanter forbi, og de ga flere ganger uttrykk for at de hadde en følelse av at de ble oppfattet med en viss

skepsis av mange etniske nordmenn. Når tall fra mars 2010 viser at 12,7% av alle ran skjer i Majorstua stasjonskrets mens 53,6% skjer i Grønland stasjonskrets⁴³, er dette med på å bekrefte inntrykket av at de som kommer fra denne delen av byen er mer tilbøyelige til å begå kriminelle handlinger siden det er en mer voldelig del av byen de kommer fra.

Faksimile fra Dagbladets nettavis 16.08.05. Gjengitt med tillatelse.

Plakaten over ble brukt av Fremskrittspartiet ved valget i 2005 og utløste en rekke reaksjoner fra andre politiske partier og organisasjoner. Flere mente Fremskrittspartiet hadde tråkket over en grense, men Per Sandberg i Fremskrittspartiet avviste at plakaten spilte på fremmedfrykt, og mente at:

« (...) det har vi hørt nå i så mange år. Vi har bestemt oss for å kalle en spade for en spade i denne valgkampen. (...). Vi ser en utvikling der flere og flere ungdommer av utenlandsk opprinnelse faller utenfor samfunnet og skolen og får en kriminell løpebane (...) Han mener man må legge vekt på dette i stedet for det han kaller «den naive tankegangen om at alle sammen integrerer seg på en god måte i Norge».⁴⁴

Det som er interessant å merke seg, er setningen som står i parentes nederst: *(pressesitat vi ofte*

⁴³ Aftenposten lørdag 20.3.2010.

⁴⁴ <http://www.dagbladet.no/nyheter/2005/08/16/440336.html>

leser) samt utsagnet om at den bare målbar en «noe folk flest visste», nemlig den at «gjerningsmenn av utenlandsk opprinnelse var et stadig økende problem i Norge». Å henvise til at dette er noe som er behandlet i pressen, samt er «noe folk flest vet» gir tydeligvis en slags autoritet som skal vise at utsagnet «Gjerningsmannen er av utenlandsk opprinnelse!» er et faktum. Man kan si at dette på en måte er majoritetens faktautsagn og sier noe om at det er realistisk å tillegge pressen en viss makt og autoritet når det kommer til beskrivelser av den virkeligheten vi lever i.

Medienes kategoriseringer og stereotypiseringer

Stereotypier om etniske minoriteter var utgangspunkt for kampanjeplakaten for FrP. Rasmussen (2003) viser til antropologene Michael Herzfeld og Phyllis P. Chock, som mener at stereotypisering er en språklig praksis som reduserer individene fra en gruppe til kun å være karakterisert gjennom den brukte stereotypien. Eksempler på slike stereotypifiseringer kan være måten skottene ofte blir framstilt som gjerrigere enn de fleste andre eller at «innvandrere» blir framstilt som mer kriminelle enn resten av befolkningen. Med andre ord inneholder stereotypier fastlåste oppfatninger av en gruppe, oppfatninger som kan være brakt videre fra generasjon til generasjon eller gjennom mediene (Rasmussen 2003).

Et særtrekk ved andre (særlig utlendinger og minoriteter) er at de fremstilles som påfallende mer kriminelle enn vi selv er. Internasjonal forskning viser at majoriteter har en tendens til å knytte kriminalitet til bestemte etniske grupper (Sandberg 2005: 28). Simonsen på sin side refererer til forskning fra Italia der undersøkelser viser at mange italienere har en tendens til å tillegge minoritetene grovere vold og simplere kriminalitet enn dem selv. Samtidig er ikke dette ukjent i Norge heller. I følge Simonsen viser norsk pressehistorie at «utlendingen» ofte har vært sett på som en urovekkende og potensielt kriminell skikkelse (Simonsen 2007: 319). Et eksempel på dette kan være hvordan media omtrent konsekvent trekker fram etnisk opprinnelse i kriminalsaker, men sjeldent eller aldri i saker knyttet til sport og underholdning (Lindstad og Fjellstad 2005 i Sandberg 2005). Samtidig viser Simonsen hvordan synet på hvem den «farlige utlendingen» er, stadig forandrer seg. For ca hundre år siden var det svensken som ble trukket fram som den farlige «utlendingen», mens det i våre dager er innvandrere fra den tredje verden som blir trukket fram på samme måte. «Den farlige og bråkete innvandregutten» blir ofte trukket fram som et skremmebilde

i debatten om innvandring og kriminalitet, og i det hele tatt står i våre dager idéen om mørkhudete som kriminelle sterkere i folks bevissthet enn i statistikken som viser at innvandrere generelt ikke er mer kriminelle enn «etniske nordmenn» (Simonsen 2007: 318). Hebdige (1988) beskriver for eksempel hvordan man i Storbritannia på slutten av sytti og begynnelsen av åttitallet så at man inn i dagligtalen fikk et begrep om de farlige kriminelle som «the black mugger». De var alltid menn og svarte (Hebdige 1988: 19). Hvis det så er som Hebdige peker på, nemlig det at ungdommer for det aller meste er framme i media når de utgjør et problem (Hebdige 1988: 17), og man kombinerer dette med stereotypien om den «farlige utlendingen», er det kanskje ikke så rart at informantene føler de blir sett på som potensielt farlige av en del majoritetsnordmenn.

Simonsen viser i sin tur til Benedict Anderson (1991) som har påpekt medienes betydning i etableringen og vedlikeholdet av såkalte «forestilte fellesskap», med særlige vekt på nasjonalstaten. Anderson viser til at mediene i ulik grad og omfang forvalter et bredt offentlig «vi», og at den daglige kulturelle og symbolske klassifikasjonen kan ses på som et repetitivt nasjonsbyggende ritual som skaper et inntrykk av at noen står innenfor mens andre står utenfor. De som er innenfor regnes alltid som mindre farlige enn de som er utenfor (Eide og Simonsen 2004 i Simonsen 2007: 319). I forlengelsen av dette kan det, som Simonsen påpeker, også være påfallende hvor statiske og uforanderlig mediene beskriver samfunn langt bort, sammenlignet med den dynamikk og omskiftelighet som tilskrives samfunn som defineres som nære (Simonsen 2006 i Simonsen 2007: 320).

Medier som kulturelt klassifikasjonsverktøy

Simonsen (2007) peker på at en viktig del av medienes funksjon er å klassifisere hendelser og fenomener basert nettopp på folkelige konvensjoner i samfunnet. Redaksjonen deler virkeligheten inn i lett gjenkjennelige kategorier som politikk, utenriks, innenriks, kultur og underholdning, og journalistenes fagkompetanse følger gjerne disse faggrensene (Simonsen 2007: 317). Serchan trekker fram at mediene fremstiller dem som et problem, noe som i følge Simonsen ikke er ukjent i media: det nye fremstilles nesten alltid som et problem, siden hele fortellingstrukturen ofte er bygget opp rundt en problematiserende akse (Simonsen 2007: 319-20).

En nyhetsartikkel er oftest organisert rundt et poeng, noe som gjør at det blir mengden og

kontinuiteten som bringer nyanser. Til tross for denne innholdsmessig fragmenterte og flytende ubestendigheten, innehar mediene likevel i følge Simonsen en vedvarende kulturell funksjon som *klassifikasjonsverktøy*. Mediene lager kategorier som brukes i hverdagen, og på denne måten får de en strukturell makt, særlig når folk som ikke har førstehåndserfaringer, gjør medienes kategorier til sine (Simonsen 2007: 318). Kategoriene virker først når de gir resonans til strukturelle forhold og oppfatninger som er der allerede. Dette kan være et viktig element i en forklaring av etnisitetens effektivitet i informantenes sosiale identifikasjon kontra majoritetsnordmenn: majoriteten flest har aldri hatt sosial omgang med en minoritetsgutt, men alle «vet» at de er farlige: det er jo et pressesitat man ofte leser. Jeg mener med andre ord at media bygger opp under kategoriseringer og stereotypiseringer som mine informanter opplever og handler på grunnlag av.

I hvilken grad media spiller en rolle i dannelsen av oppfatninger som styrer vår hverdag, mener jeg avslutningsvis kan illustreres gjennom resultatene i den nylig publiserte undersøkelsen «Trygghet i det offentlige rom». Denne er utført av Politihøgskolens forskningsavdeling og publisert i april 2010, og poenget er å vise på hvordan befolkningen i åtte kommuner opplever trygghet og utrygghet i det offentlige rom. 3200 innbyggere i åtte kommuner over hele landet ble spurt, og blant de deltagende kommunene er Oslo, representert gjennom Grünerløkka bydel. Undersøkelsen viser at 20% av de spurte var blitt utsatt for vold, og selv om flertallet av de som hadde blitt utsatt for vold var unge menn, er eldre kvinner likevel de som frykter vold mest. Undersøkelsen viser at det er godt over middels trygghet de fleste stedene i landet. De mest urbane stedene kommer litt dårligere ut. På Grünerløkka finnes den største andelen unge menn som føler seg meget utrygge. Dette er i og for seg viktige tall, men et av de mest interessante funnene i mine øyne, er at på spørsmål om hva som gjør at folk føler seg utrygge, svarer hele 60,4% at oppslag om voldsepisoder i lokalavisa er hovedkilden til denne utryggheten. Dette mener jeg er interessante funn som sier noe om medias rolle i dannelsen av oppfatninger om det å opptre i det offentlige rom. Når såpass mange lar følelsen av trygghet defineres ut fra hva de leser i media, må det altså i mine øyne tyde på at media har en har en evne til å påvirke folks oppfatning av den hverdagen de lever i.

5 «Ikke se på meg' a!»

Utdrag fra feltnotat, mars 2009:

Klassen skulle i Korketrekkeren⁴⁵ og ake, noe som gjør at man må ta T-banen tvers gjennom hele byen. Man starter på den nærmeste T-bane stasjonen, beliggende midt i et ganske godt bo- og industriområde for deretter å kjører oppover til Frognerstien, der man ender opp i et villastrøk med noen av de største private eiendommene i Oslo. Det er på mange måter like mye en slags klassereise man er på som det er en reise i geografi. Etter å ha passert Majorstuen, begynner banen sakte, men sikkert, å tråkle seg oppover til Frognerstien. Etterhvert som det ene huset større enn det andre passerer, kommer følgende kommentar fra Audun, en majoritetsungdom: «Oj, de må ha større (gutte/barne)rom enn jeg leiligheten jeg bor i». I forlengelsen av denne kommentaren, kommer det fra Ørjan i det vi ser en privat tennisbane: «Døm har fotballbane hjemme, jo». «Ække så rart da, dem tør jo ikke komme og spille fotball nede i byen. For der er vi.» kommer det kjapt fra Serchan.

Jeg har i de foregående kapitlene sett på informantenes opplevelse av egen av identitet og kategoriseringer de gjør. Videre har jeg satt søkelys på hvordan de beskrives i media og hvordan de opplever dette. Hensikten med dette kapitlet blir å vise hvordan informantene «operasjonaliserer» kategoriene og stereotypier for å bruke dem aktivt i sin sosiale identifikasjon. I løpet av feltarbeidet, observerte jeg som sagt gjentatte ganger hvordan informantene brukte majoritetens stereotypier om etnisitet til å markere seg i det offentlige rom. Likevel er det en episode, eller rettere sagt en serie av episoder, på en klasseset som illustrerer dette bedre enn noen andre observasjoner jeg gjorde.

Et ledd i prosessen som skal lede fram mot valg av videregående opplæring, er å besøke en større utdanningsmesse. På denne utdanningsmessen har mange videregående skoler i kommunen, både offentlige og private, stands der de markedsfører skolen sin. Mange av elevene er ganske klare på hva de vil videre og synes at det kan være interessant å møte representanter for skolene de har lyst til å søke på. Andre elever ser derimot på dette som et kjærkomment avbrekk fra en normal skoledag og en «hyggetur» der det viktigste er å treffe venner og venninner fra andre skoler. Jeg

⁴⁵ En stor akebakke i Oslo vest. Opprinnelig bygget som en bob-bane i anledning vinter-OL i Oslo i 1952.

benyttet meg av muligheten til å bli med, for jeg skjønte dette ville være en anledning til å se informantene mine som aktører på en helt spesiell sosial arena: en messehall med ungdommer fra hele Oslo.

«Skulle bare skremme' n!»

Etter opprop og organisering i klasserommet, beveger vi oss i retning T-banestasjonen. «Nå prøver vi å holde oss samlet, da, dere! Vi har ikke tid til mer tull nå!». Stemmen til Arnfinn, læreren, prøver etter beste evne å kutte gjennom et virvar av stemmer på mange språk. Noen-og-femti tiendeklassinger gjør mer eller mindre helhjertede forsøk på å bevege seg i retning av T-banestasjonen, og den knapt ti minutter lange gåturen fremstår aller mest som et slags ordnet kaos, noen gående i grupper mens andre går alene, avskjermet fra verden ved hjelp av iPod-skjoldet. Arnfinn har en slags kontroll, men plutselig skjer det noe: «Nei. Dere kan ikke gå inn på butikken nå! Hallo! Hør på meg, da. Vi er allerede for sent ute! Serchan! Jeg sa nei!» Arnfinn blir tydelig stresset og irritert. Tre av elevene, anført av Khawar, går demonstrativt inn på butikken like ved T-banestasjonen og bryr seg tilsynelatende ikke om hva Arnfinn sier. Arnfinn gir litt opp, og tar med seg resten av klassen til perrongen. En T-bane kommer, men de kan ikke gå på siden alle elevene ikke er tilstede. Når de tre elevene endelig er på plass på perrongen, har klassen knapt med tid til å komme seg ned til utdanningsmessen.

Elevene velter inn på banen, og det er tydelig at elevene er opptatt av hvem det er som skal sette seg sammen. Etter en del frem og tilbake har alle funnet en plass. Lærerne prøver å sette seg litt spredd blant elevene for å ha kontroll, men det virker som om de unngår å sette seg blant de tøffeste gutta med minoritetsbakgrunn. Khawar kommer sist inn i vogna sammen med Serchan. De to setter seg sammen med Asif, Danial og Aqueel, tre norsk-pakistanske gutter. Tonen dem i mellom er tilsynelatende jovial. De lener seg litt mot hverandre mens de prater halvhøyt. De ser rundt seg med et lett skulende blikk, inntil de fanger blikket til noen voksne etniske majoritetsnordmenn som gløtter bort på dem med jevne mellomrom.

Khawar snur seg mot de fire andre, lener seg litt forover og mumler et eller annet uhørbart

til de andre. Jeg merker meg at etter å ha kommet inn på T-banen, har guttene gradvis lagt om hvordan de snakker. Selv om ingen av dem på noen som helst måte snakker et aksentfritt norsk, bruker de nå enda mer aksent, flere a-ender og snakker generelt høyere på urdu, iblandet noen mer høylytte utbrudd på norsk eller «kebabnorsk» slik at de som sitter rundt vagt kan ane hva de snakker om: «Mumle mumle mumle, hehehe, hasj ... mumle mumle mumle... gangster, ass.. mumle, mumle... etterpå, ja. Wolla, lover deg han skal få'ass...». Slik forløper samtalen ytterligere en liten stund. Omtrent alle de ordene som ytres høyst og på norsk, er litt «forbudte» i normal norsk språkbruk, slik som «hasj», «gangsta», «han skal få» med mer. De etniske majoritetsnordmennene som sitter på benkene ved siden av dem, blir usikre. De prøver å unngå å se for åpenlyst på de fem guttene, men jeg ser at de jevnlig sender blikk bort på dem. Det kan se ut som om flere av dem synes situasjonen er ubehagelig.

Når vi ankommer messen, ser jeg at Khawar og kameratene har truffet noen venner fra en annen skole. Etter å ha gjennomført ymse hilsningsritualer, bestående av høylytt prating, diverse håndhilsning og «nesten-klemming», beveger de seg i retning en stand for en større teknisk fagskole. Jeg følger etter. Jeg ser at Khawar sender meg et blikk, men han gjør ikke noe forsøk på å ta kontakt for å bekrefte eller avkrefte at mitt nærvær er ønsket. Så lenge jeg ikke får et nei, henger jeg meg på dem. Jeg står et par skritt bak dem. Ved nabostanden til den tekniske høyskolen, står en gruppe etniske majoritetsungdommer. To av dem har på seg en treningsjakke med en logo som tilkjennegir at de kommer fra den vestlige delen av byen. Informantene mine går forbi guttene med en lett slentrende gange som tar mye plass. Framme ved standene hører jeg en si halvhøyt til Aqueel: «Hva skal du bli når du blir stor'a?». Aqueel drar litt på det: «Nei, veit ikke, jeg. Jeg vil jo gjerne bli advokat, da, men jeg tror pappa vil at jeg skal på madrassa⁴⁶ i Pakistan og bli terrorist....høhø!».

Majoritetsungdommene står rett ved og selv om de ser ut til ikke å bry seg, er det ikke vanskelig å se at de lytter nysgjerrig til samtalen. Aqueel snur seg plutselig rundt og ser rett på den ene av guttene: «Og så skal jeg sprengre no' inni ræva DI!». Gutten hopper bakover, synlig bestyrtet, men sier eller gjør ingenting utover det å snu seg fort rundt til

46 *Madrassa* er en form for (Koran-)skole der man blir opplært i islamsk lære for å kunne bli en geistlig. Flere *madrassa* i Pakistan har i de senere år blitt knyttet til militante islamske grupper som f.eks *Taliban*.

kameratene som har flyttet seg noen meter bort. I ryggen får han rå latter fra Aqueel og de andre.

Khawar, som har holdt seg i bakgrunnen hittil, er nå litt mer frampå og roper noe over til de etnisk majoritetsungdommene som jeg ikke klarer å oppfatte. En av guttene ser på Khawar før han snur seg tilbake til kompisene. De kommuniserer ett eller annet og peker deretter på Khawar. Khawar tenner umiddelbart på alle pluggene når de guttene peker på han. «Hva faen'a!?! Ikke se på meg'a! Hva er det du ser på, jævla potetmorrapuler! Har du ikke sett en utlending, før' ell!?!», roper han mens han beveger seg sakte og truende mot dem. Arnfinn og en annen lærer kommer til og tar raskt hånd om situasjonen. Arnfinn tar et fast grep i Khawar, dytter han litt bort fra området, og får raskt kontroll over han. Khawar roer seg ned omtrent like fort som han ble hissig noen sekunder før: «Ro deg ned' a», sier han til Arnfinn. «Skulle bare skremme' n. Hehe. Så'ru tryne på'n, ell?», sier han entusiastisk henvendt til kameratene sine. De andre guttene ler rått og flokker seg rundt Khawar. Arnfinn henger seg på gruppa for å ha kontroll på dem, og den siste timen går ting rolig for seg.

Informantenes forvaltning av «gatekapital»

Informantene mine viste flere ganger i løpet av denne klasseturen at de rådet over et bredt register av identifikasjonsmarkører som de visste hvordan de skulle benytte for å få respekt og kontrollere situasjonen. Sandberg og Pedersen ser på kriminelle etniske minoritetsgutters kontroll over gatekulturen i deler av Oslo, og beskriver dette som «gatekapital» (Sandberg og Pedersen 2006). Sandberg og Pedersen tar utgangspunkt Philip Bourgois' bok *In Search of Respect* i sin beskrivelse av hva «gatekapital» er. Bourgois bruker Pierre Bourdieus terminologi og sammenligner gatas kompetanse med en form for «kulturell kapital». Jeg mener at empirien fra klasseturen helt klart viser at informantene mine forvaltet sider ved en slik «gatekapital», og jeg tror det kan være fruktbart å ta utgangspunkt i dette begrepet i de videre analysene.

Sandberg og Pedersen har valgt bruke ordet «gatekapital», fordi det viser til en kontroll over gatekulturen som tilsvarer Bourdieus beskrivelser av overklassens kontroll over den dominante kulturen i samfunnet (Sandberg og Pedersen 2006). Sandberg mener at alle disse tegn som

indikerer «farlig utlending», kan virke positivt og beskyttende i en gatekultur fordi det er en sterk og etablert stereotypi som henger sammen med synlighet i offentlige byrom hvor aktørene i større grad er ukjente for hverandre. Prieur (2001, i Sandberg 2005: 38) forklarer det at minoritetsgutter blir regnet som farligere med at de sammenlignet med folk flest oppholder seg mye i sentrum og derfor sees av mange. På denne måten blir det å være «utlending» en form for «kulturell kapital» i «gatekapitalen» (Sandberg 2005: 40). I subkulturer gjøres ofte det negative om til noe positivt, og stereotypien farlig utlending kan derfor brukes til noe positiv selv om den i utgangspunktet er negativt ladet (Sandberg 2005: 39).

Kapitalbegrepet hos Bourdieu er i følge Lars Bugge et relasjonelt begrep, og sosiale ressurser er kapital i kraft av de relasjonene deres bærere har overfor andre aktører. Alle kapitalformene handler om å få makt, innvirkning, status og gjennomslag (Bugge 2000). Kapital er de midlene som avgjør hva man er i stand til å gjennomføre sett i relasjon til andre aktører. Sosial kapital er legitimt medlemskap i en sosial gruppe som ikke er like tilgjengelige for alle medlemmene i et samfunn. Den er noe mer enn rent tilfeldige forhold mellom mennesker og den sosiale inkluderingen i en sosial gruppe sikrer samtidig den sosiale eksklusjonen av de utenfor (Bugge 2000: 241-43). I følge Bourdieu innebærer den sosiale kapitalen at man kjenner til en kultur, væremåter og normer. Den *symbolske kapitalen* er summen av disse. «Gatekapitalen» Sandbergs informanter er i besittelse av, er lett å omsette i det miljøet de er en del av. Trekk ved «gatekapital» som Sandberg og Pedersen (2006) trekker frem er for eksempel ikke blande seg inn i andres saker, ikke komme med kommentarer (Sandberg og Pedersen 2006). Det unngå øyekontakt var også viktig, og Khawars utrop om «ikke se på meg' a» er helt klart et eksempel på et sentralt element i «gatekapitalen» som Sandberg skildrer og som informantene mine helt klart forholdt seg til.

Å bruke aggresjon for å sette seg i respekt, var et virkemiddel som ble brukt av Khawar, og en polititjenestemann jeg intervjuet fra forebyggende tjeneste, snakket om det han kalte «trykkoker-oppførsel», eller det at «tøffe innvandrer gutter» prøvde å fremstå som uberegnelige og potensielt voldsomme. Med dette mente han at guttene bygget opp under et bilde at de var en slags udetonert bombe som når som helst kunne gå av hvis du sa eller gjorde noe galt. Derfor holdt folk seg unna og kastet ikke blikk på dem. Sandberg viser til at Goffman (1992) i sine analyser av hverdagslivets rollespill, selvrepresentasjon og inntrykksmanipulering, pekte på hvordan man forventer

sammenheng mellom en persons *fasade* og *manerer*. Aggressive manerer vil kunne gi et inntrykk av at personen vil innlede interaksjonen og styre forløpet, mens underdanige manerer kan indikere at personen regner med å rette seg etter andre, eller at det er mulig å få ham til å gjøre det (Goffman 1992: 29). Informantene mine så at majoritetsguttene ble skremt av deres tilstedeværelse og væremåte, og gjennom å spille på aggresjon, tok informantene på en måte styringen over situasjonen og styrte interaksjonen i den retning de ville. Khawars sinne og aggresjon kunne umiddelbart oppleves som truende, og at guttene ble skremt er ikke unaturlig: ingen liker aggressive mennesker. På mange måter kan man si at ved å være i besittelse av en del trekk man kunne finne hos kriminelle minoritetsgutter, kunne også mine informanter få kontroll og makt over situasjoner. Dessuten hadde de i kraft av sin hudfarge et eksklusjonsmekanisme som utelukket den etniske majoriteten fra å kunne benytte seg av denne «gatekapitalen»

Hvor stor bevissthet informantene hadde rundt det å spille på stereotypier i sin sosiale identifikasjon, forstod jeg en dag Serchan og jeg og snakket over en brus ved den lokale skaterampen. Etter å ha snakket om tiden vi hadde kjent hverandre kom han med følgende betraktning: «Når ikke du får respekt for noe som helst, når du bare er et problem og noe som folk er redd for fordi du ser ut som du gjør og kommer der du kommer fra.... hva skal du gjøre da?». Jeg ble litt tom for svar og hele situasjonen ble litt trykket. Så sprakk det runde ansiktet opp i et stort smil og han lo godt: «Vel, da er det vel bare å fortsette å spille gangster, da – DÉT er vi albanere mye flinkere til enn dere, så! Du veit: det ligger vel lissom i kultur'n, som dere norske sier, hehe ...» Serchans utsagn om at det ligger i kulturen og at det er noe vi «vet», viser at han skjønner at nordmenn har stereotype oppfatninger av dem, og at å spille på dette kan gi situasjonell makt i typer av sosiale sammenhenger der de møter majoritetsnordmenn.

Når ikke-kriminelle spiller på «gatekapital»

At «vanlige» ungdommer spiller på sider ved denne «gatekapitalen», er ikke noe ukjent fenomen. Sandberg viser for eksempel til Sundnes (2004:15-16, sitert i Sandberg 2005: 40) som peker på at utlending som en form for kulturell kapital også brukes av mer ressurssterk minoritetsungdom, noe blant annet Viggo Vestel har tatt for seg (Vestel 2003 i Sandberg 2005: 39). Vestel brukte bildet å «lade seg med tegn som farlig utlending» for å illustrere hvordan en utsatt informant spilte på

stereotypiene om minoritetsgutter som farlige utlendinger og gjengmedlemmer for å holde seg unna trøbbel. Nettopp det «å lade seg med tegn som farlig utlending» mener jeg kan være en nøkkel til å forstå hvorfor mine informanter opptrådte som de gjorde.

Mine hovedinformanter «ladet seg med tegn» (for å bruke Vestels bilde) gjennom å gjøre bruk av forskjellige identifikasjons-markører som kunne brukes til å skaffe denne situasjonelle makten. Det kan derfor være interessant å se nærmere på hvilke typer av identifikasjonsmarkører de gjorde bruk av når deres etniske identitet skulle spilles ut i det offentlige rom. Bray (2004) har sett på identitetens manifestasjoner og hvordan den utøves, gjennom tydelig bruk av markører som språk, klesdrakt, oppførsel og valg av plass. Slike identifikasjonsmarkører bidrar til å skape grenser som definerer likheter og forskjeller mellom markørbærere og de som oppfatter dem. Dette gjør at effekten av markørene avhenger av anerkjennelsen fra andre sosiale aktører.

Identifikasjonsmarkørenes effektivitet avhenger også av en felles forståelse av deres betydning, noe som innebærer at identifikasjonsmarkørene må oppleves som relevante av de som bruker dem. I en sosial kontekst kan misforståelser oppstå på grunn av en feiltolkning av betydningen av bestemte markører. På samme måte kan en individuelt bruke markører av identitet til å øve innflytelse på andre mennesker uten nødvendigvis å oppfylle alle de kriterier som en ekstern observatør vanligvis forbinder med en slik abstrakt identitet (Bray 2004). Med bakgrunn i Brays teorier, kan dette innebære at man med andre ord kan hevde at bare det å inneha *noen* av egenskapene ved «farlig innvandrer», er nok til at det har effekt. Selv om mine informanter ikke er kriminelle, er de likevel i besittelse av nok av de samme identifikasjonsmarkører til at de spekulere i de samme stereotypiene som de kriminelle guttene gjør.

En slik identifikasjonsmarkør var klær. Anthony Giddens mener at måtene å kle seg på kan virke som en symbolsk form for kommunikasjon (Giddens 1991), og det er helt klart at informantene (som ungdommer flest) bruker klær til å kommunisere tilhørighet og fellesskap. Klærne fungerer også som grensemarkør for gruppens medlemmer gjennom at de bruker en klesdrakt de fleste av majoritetsnordmennene ikke bruker. Selv om ingen av informantene var helt identisk kledd, var det likevel noen fellestrekk, og tre klesstiler slo en i øynene: den ene var gatemote inspirert av det man ser hos amerikanske hip-hopere; store boblejakker, capser, baggy bukser og diverse Timberland-støvler. Denne stilen kalles noen ganger også for *wolla*-stil. Andre var kledd i tynnere jakker som

gjærne er beige eller hvite i fargen, strammere olabukser og penere sko. Den tredje «uniformen» var treningstøy, gjærne dyre motemerker. Mest populært var joggedressbukser og noen typer av tettsittende overdelar som fremhevet musklene. Det som er felles for alle disse klesstilene, er at de på mange måter er de samme klesstilene som kriminelle minoritetsgutter bruker. Gjennom å bruke denne typen klær, vet informantene at de kan spekulere i majoritetens frykt for de «farlige innvandrergruttene», siden deres erfaring er at majoritesnordmenn sjelden klarer å skjelne den ene minoritetsgutt fra den andre. Ut fra det som verden rundt ser, dannes det ut fra bekleddingen et inntrykk av hva slags personer guttene er.

Noe som kan være interessant å trekke frem i forlengelsen av dette, er som Prieur sier å se på hvordan minoritetsbefolkningen innordner seg symbolsk dominans på noen områder og utfordrer den på andre områder (Prieur 2007: 38). Et eksempel som Prieur trekker fram, og som jeg selv så ved gjentatte anledninger, er hvordan særlig mange av de norsk-pakistanske informantene gjorde bruk av hettejakker og gensere fra det italienske klesmerket *Napapijri*. Solid plantet på fronten av disse plaggene er et stort norsk flagg. Det som er interessant å se, er at omtrent ingen majoritetsnordmenn bruker tilsvarende plagg, og ved en anledning hørte jeg en norsk informant litt foraktelig kalle disse genserene for «pakkis-poncho».

Andrespråk som maktfaktor

I eksemplet fra T-baneturen og utdanningsmessen så vi hvordan informantene gjorde bevisst bruk av morsmålet for å dominere situasjonen. Som Berry (2006) peker på, er det er alment anerkjent innenfor samfunnsvitenskapene at språk er en viktig identitetsfaktor i en gruppe, både med tanke på kommunikasjon innad i gruppen og utad mot verden rundt. Selv om variasjonene er mange og den direkte sammenhengen mellom språkbeherskelse og etnisk identitet er debattert, viser mange studier at etnisk språk er en komponent i en etnisk identitet (Berry mfl 2006: 78-79). Mesthrie på sin side, viser til at språket har en funksjon når det kommer til sosial identifikasjon, for gjennom våre språkvalg forteller vi noe om hvilke grupperinger vi ønsker tilhørighet til og hvilke vi tar avstand fra (Mesthrie 2006: 61). Gjennom å snakke minoritetsspråk som ikke majoriteten skjønte, ble derfor mine informantere tospråklig et maktverktøy. Det å bruke morsmålet ga dem en slags form for definisjonsmakt over sosiale situasjoner, siden de kunne kommunisere på et språk majoriteten ikke

skjønnte. Samtidig var det helt klart at mine informanter også hadde en bevissthet om effekten av de norske ordene de brukte. Guttene visste hvilke ord som utløste hvilke reaksjoner, og de visste at ord som «hasj», og «gangster» var ord som kunne vekke negative assosiasjoner og skape engstelse hos mange majoritetsnordmenn.

Det å bruke et bredt «kebabnorsk» eller «wolla-norsk», var et bevisst valg mine informanter gjorde, og er et kjent fenomen blant etnisk minoritetsungdom. Katarina Bjärvall som har forsket på ungdomsspråk i Rinkeby, en forstad til Stockholm med en stor overvekt av innvandrere, ser en klar sammenheng mellom språk og identitet. Hun hevder at man må identifisere seg med samfunnet man lever i om man ønsker å lære et andrespråk. Mange av ungdommene i Rinkeby snakker i utgangspunktet godt svensk, men i sosiale situasjoner der de møter «etniske svensker», legger de om til omfattende bruk av brytning og aksent. I tillegg bruker mange av dem ord fra de ulike morsmålene som er representert blant dem. Bjärvall konkluderer derfor med at mange av dem egentlig kan prate rent svensk, men at de bevisst bryter og prater det hun kaller «Rinkebysvenska» i solidaritet med foreldrene og andre innvandrere som ikke har vært i landet så lenge (Bjärvall 2001).

Mine informanternes bruk av morsmålet på T-banen, kan etter min mening kobles opp mot et ønske om å få respekt, for som Bjärvall (2001) sier, inneholder ofte språket blant etniske minoritetsungdommer mange slangord fra andre språk, som kan brukes for å manifestere gruppefølelse eller også som et middel for å oppnå respekt fra andre eller skremme andre. Kostinas på sin side mener at språkbruken differensieres avhengig av ulike gruppetilhørigheter og det geografiske området. Hun vektlegger særlig hvordan ulike trekk ved språkbruken og samtalen er med på å signalisere indre samhold i ungdomsgrupper, som samtidig signaliser distanse til andre grupper (Kostinas 2002). At informantene brukte en del «etnisk» språk i samtalene på t-banen, viste at de hadde en kontroll over språksituasjonen som de voksne majoritetsnordmennene manglet.

Dette fikk i sin tur også et litt kuriøst utslag på T-baneturen. Den lille gruppa med informanter som gjennomførte skuespillet på T-banen, var ikke en homogen gruppe: fire var norsk-pakistanere og en var kosovo-albansk. Likevel spilte de på de samme stereotypiene, blant annet var Serchan helt med på notene selv om han ikke kunne et ord urdu. I en samtale med Asif, lurte jeg på hva han tenkte om Serchans rollespill. Asif smilte: «Han kan ikke urdu, da mann! Han er jo albaner! Hehe, men du vet, han skjønner det at mange av dere nordmenn er så nervøse for oss og så er han med og tuller. Han er

jo utlending han også. Og han vil værre pakigangster, vettu! Han ække no' n bra albaner-gangster, så da må han bli en av oss, haha!» Gerd Baumann (1996) skildrer noe tilsvarende fra et langvarig feltarbeid i London-bydelen Southall. Baumann observere at hvite ungdommer valgte å aktivt identifisere seg med den rådende kulturen som Baumann beskriver som «britisk/svart» («English/Black»). Dette gjorde de hvite guttene fordi mesteparten av vennene deres ikke var hvite, og de brukte mange av de samme faktene og talemåtene som de som var «britisk/svart» brukte (Baumann 1996: 141). Når jeg så snakker med Serchan noen dager etter T-baneturen, sier han at han ikke skjønnte hva de andre guttene sa når de voksne majoritetsnordmennene ble skremt, men det «var helt sikkert noe morsomt», som han sa med et lurt smil.

Dette betyr at de voksne majoritetsnordmennene mener at minoritetsungdommene bruker språket til å distansere seg og gjøre det vanskelig for de voksne å ha kontroll. På de fleste formelle arenaene informantene ferdes, blir morsmålet sett på som noe man skal bruke mindre i offentlige sammenhenger. For eksempel er lærerne opptatt av at de skal lære seg norsk. Dette hadde blant annet Endre, lederen på ungdomsklubben observert, og på klubben var det en uskreven regel om at alle prater norsk når det er folk med flere forskjellige etniske bakgrunner tilstede. Han begrunner det på følgende måte:

«Det skal ikke være en arena for å hevde revir med å snakke så andre ikke skjønner deg. Prater de norsk til hverandre, har vi mer kontroll med hva de sier og unngår at de slenger en masse dritt og trusler vi ikke kan fange opp. Men de er flinke til å sende mumlende trusler til hverandre som vi såvidt klarer å fange opp, og noen ganger går det oss hus forbi.»

Man kan derfor si at det å bruke morsmålet eller etnisk språk har aspekter av både opprør og demonstrasjon av situasjonell makt. Når guttene bruker det, har de kontroll over språkbrukssituasjonen til tross for at de er i mindretall.»

Balansekunst

Ved at de bruker etnisiteten situasjonelt, signaliserer guttene at dette er et aspekt ved deres identitet som kan lekes med og testes ut og ikke nødvendigvis er essensielt ved dem. De bruker på mange måter de rekvisittene de har fått utdelt til å spille sosiale spill. Khawars eksplosive reaksjon på

utdanningsmessen, mener jeg er et godt eksempel på hvordan informantene kan maktspråket som hersker på gata, og hvordan de anvender dette for å få kontroll over situasjoner. Khawar og kameratene hadde satt et støkk i gjengen med vestkantungdom var det lite synlig tvil om. Samtidig gjennom å rope høyt slik at mange hørte han, oppnådde Khawar å få oppmerksomhet ikke bare fra guttene som han truet, men også fra de voksne rundt. Khawar så helt klart at Arnfinn og den andre læreren stod rett i nærheten når han proklamere så høyt og tydelig at han mislikte at han ble sett på og truet med bank. Han må derfor ha vært klar over at lærerne ville gripe inn etter veldig kort tid og forhindre at det ble en farlig situasjon ut av det hele. Så lenge jeg var på feltarbeid, var jeg faktisk aldri vitne til at denne brusingen med fjær faktisk utartet seg til vold, og alle hovedinformantene klarte alltid på en eller annen måte å alltid ta seg inn før det kom så langt.

Dette synes jeg er et fascinerende stykke sosial balansekunst. I en samtale med en polititjenestemann fra oppsøkende tjeneste, fikk jeg vite at dette ikke var et ukjent fenomen blant ungdom som ville spille på ryktet om å være hardhudete kriminelle. Denne polititjenestemannens erfaring var at mange av disse vanlige guttene ofte truet med vold, men at de sjeldent gikk til det skritt å utøve det. Han forklarte nærmere:

«Når 'ekte' kriminelle gjør det, skjer det aldri etter en masse roping og skriking som kan påkalle seg oppmerksomhet. Da går man enkelt og greit rett på sak uten videre dikkedarer. Dessuten passer man på at det aldri skjer på steder der de kan sees så lett. I hvert fall ikke der det er voksne tilstede.»

Samtidig er det også et visst risikomoment knyttet til denne typen opptreden. Gjennom å true og være tøff, men likevel ikke tørre å «ta' n helt ut», kan de fort ende opp med å på den ene side bli sett på som uinteressante «sveklinger» blant de som faktisk er kriminelle, og på den andre side som sosiale klumser av den norske majoriteten. De legger med andre ord opp til at de fort plasserer seg i en situasjon der de havner mellom to stoler og ender opp med minimalt med makt og sosial aksept. Derfor er det å spekulere i «gatekapital» et sosialt risikoprojekt som viser at informantene har en evne til navigering i det sosiale landskapet de er en del av. Dette viser med andre ord at det informantene driver med når de bruker etnisiteten i sin sosiale identifikasjon, er å øve seg på sosiale spill, og dette gjøres ved å prøve ut grenser for hva som er akseptabelt og ikke.

Er «gatekapital» sosial kapital?

Å spekulere i sider ved «gatekapital» gir situasjonell makt for mine informanter, og har altså et element av sosial øvelse og grenseutprøving over seg. Det betyr at å være i besittelse av elementer ved en «gatekapital» tydeligvis gir fordeler og definisjonsmakt. Samtidig er det på sin plass å spørre om det å være i besittelse av tegn på «gatekapital» kan ha fordeler på andre sosiale arenaer?

Grunnen til at «gatekapital» settes i anførselstegn av Sandberg, er som han peker på at Bourdieu snakker om noe som han kaller *feltspesifikk kapital* (Bourdieu 1992 sitert i Sandberg 2005: 40). Hos Bourdieu er det akkumulasjon av kapital som skaper bevegelse i det sosiale rommet siden kulturell og økonomisk kapital vil lette tilgangen til sosiale felt. Kan så «gatekapital» konverteres til andre former av sosial kapital? Er det aspekter ved gatekapitalen som har nytte andre steder? Sandberg peker på at det å bli god til å slåss, bli god til å skjønne hvordan ting foregår, ha blikk for varenes kvalitet og så videre, er komplisert, og er «like komplisert som når en komponist skjønner at noe kjennetegner Mahler og noe annet Wagner. Det dreier seg om like komplekse former for kompetanse og som sitter like dypt i kroppen».⁴⁷ Det som gjør at «gatekapital» likevel ikke fullt ut er kulturell eller sosial kapital, er at de egenskapene som gir situasjonell makt for informantene i på de sosiale arenaene, gir lite eller ingen sosial valuta når de kommer ut i samfunnet. Dette fordi «gatekapitalen» ikke lett kan konverteres til annen kulturell kapital. Sandberg er av den oppfatning at «gatekapitalen» bare finnes i en form som kan brukes på gata og kan virke negativt når den kroppsliggjøres og kommer til syne på andre sosiale felt (Sandberg, 2005: 43). At man er flink til å selge narkotika gir ingen anseelse og respekt i samfunnet ellers.

Sandberg mener at hvis vi nekter minoritetsgutter positive forestillinger om seg selv, risikerer man at de gjennom omfavnelsen av den negative myten, samtidig bidrar til å forsterke myten og på den måten skaper en ond sirkel det kan bli vanskelig å komme ut av (Sandberg 2005). Med andre ord mener Sandberg at man kan spørre seg om det kan bli slik at når de «tøffe» minoritetsguttene spiller på majoritetens stereotypier i sin sosiale identifikasjon og poserer som «farlige» utlendinger, bidrar dette da til ytterligere stigmatisering av hele gruppen minoritetsgutter?

Selv om mine informanter spekulerer i den samme «gatekapitalen» og bruker mange av de samme identifikasjonsmarkørene, er det likevel ting som skiller dem fra Sandbergs kriminelle forvaltere av

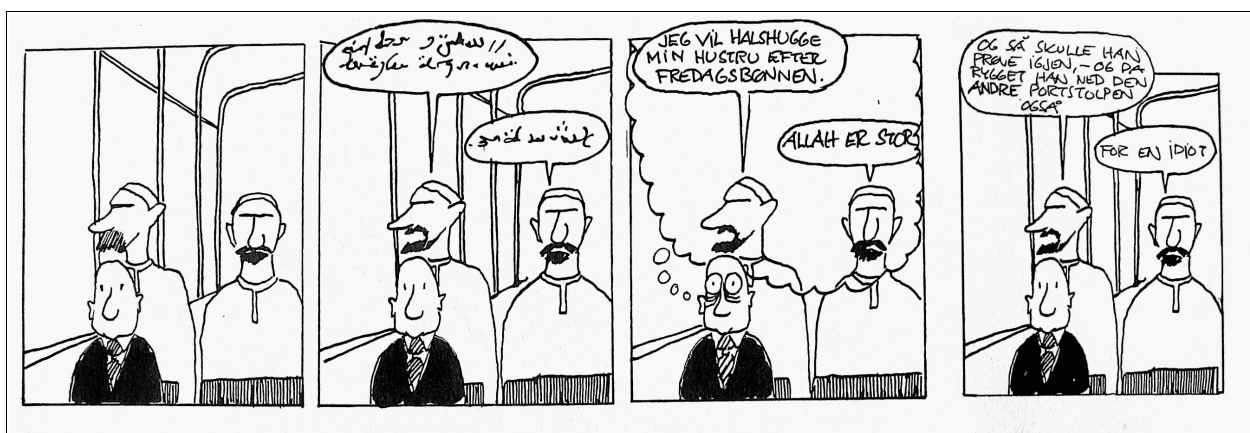
47 Dagbladet Magasinet 17. januar 2009.

«gatekapital». Det er noen forskjeller som gjør at man må stille seg avventende til om Sandbergs bekymringer direkte kan overføres til mine informanternes situasjon. Til tross for at Serchan og Asif ikke var helt ukritiske til bruken av etnisitet i sin sosiale identifikasjon, sitter jeg igjen med et inntrykk av at de ikke helt klarer å se det potensielt alvorlige i det. De stilte seg på mange måter litt uforstående til at den etniske majoriteten umiddelbare reaksjoner kunne føre til å bekrefte stereotypier og dermed mer stigmatisering av hele gruppen. Et utsagn fra Serchan viser i mine øyne at de er veldig bevisst hvilket spill de spiller, og at de selv ser på dette som et utslag av ungdommelig opprørstrang.

«Jeg veit jo ikke helt om det er sånn, men vi (minoritetsgutter) ser jo at det er mange som ser på oss. Som ser at jeg ser ut som jeg ser ut, og da gjør vi liksom sånn 'Bøøøø!' opp i ansiktet for å skremme. Mann, vi er jo ungdommer, da, ungdommer skal jo kødde! Jeg driver ikke så mye med det lenger, det er så barnslig, men jeg tror at mange nordmenn tror at vi er farligere fordi vi er utlendinger, det er jo så mange som er redde for oss utlendinger. Da er det litt kult å spille sånn tøffing og skremme folk.»

Nettopp dette siste er i mine øyne viktig. Jeg har sett på disse guttene i en begrenset fase av livet deres og det er ikke mulig å si hva som vil skje med dem senere. Likevel mener jeg at med det brede spekter av kunnskaper og erfaringer de har, ikke er sannsynlig at de blir sittende fast i denne grenseutprøvende delen av identiteten. De var klar over at ikke alle nordmenn så på dem som «farlige innvandrergutter», noe som gjorde at de brukte etnisitet som identifikasjonsmarkør situasjonelt. Dette innebærer at de har en opplevelse av at det ikke fungerer overfor alle typer av etniske majoritetsnordmenn og tyder på at de er klar over at ikke alle etniske majoritetsnordmenn ser på dem som «farlige». Dette betyr at de skjønner at det er andre sammenhenger man må opptre annerledes. Gjennom å leve et «normalt» sosialt liv på et større antall arenaer enn Sandbergs informanter gjorde, har de dermed muligheten til å positivt å få respons på andre måter å opptre sosialt på og på denne måten belønnes for adferd som ikke omfavner den negative myten. Gjennom å for eksempel være medlem av det lokale idrettslaget, får de muligheten til å møte forskjellige typer av majoritetsnordmenn og lære et bredere register å spille på med tanke på sosial identifikasjon. Derfor er det lite trolig at det å spille på «gatekapital» gjør at informantene lærer seg «feil» former for sosial identifikasjon som ikke har nytte på andre sosiale arenaer.

Hvorfor fungerer etnisitet som identifikasjonsmarkør?

«Norsk-islamsk ordbok». Hentet fra Karine Haalands bok «Våre venner menneskene» (1999).

© Karine Haaland/Egmont

Noen dager etter turen til utdanningsmessen, hadde jeg en samtale med Asif der jeg spurte om hva han selv tenkte de om det å spille på disse etniske stereotypiene i sin sosiale identifikasjon. Asif forklarte:

«Du veit, det er lett å se at mange nordmenn er skeptiske til oss utlendinger. De er ikke sånn at de setter seg unna deg og ikke vil ha noe med deg å gjøre, men du kan se det på øya deres. Det er så lett å se at dem er nervøse når vi er sånne tøffe utlendingsungdommer. Da flytter dem blikket bort og om ikke de løper avgårde fra oss, så ser du det på dem at dem ikke liker det. Det er sååå lett å se det, så!»

Hvorfor fungerer etnisitet så godt som identifikasjonsmarkør, og hvorfor velger informantene mine å spekulere i negative stereotyper i sin sosiale identifikasjon? En forklaring kan man finne i det som Simonsen peker på, nemlig at i egalitære samfunn som det norske, spiller forestillinger om likhet en sentral rolle. Vektleggingen av likhet innebærer at delen, «individet», også blir stående som bestemmende for en gruppe. En «utlending» blir dermed en slags miniatyrversjon av det samfunnet han eller hun kommer fra (Simonsen 2007: 319). Hadde ikke informantene følt at etnisiteten var relevant i sin sosiale identifikasjon, hadde de ikke tatt i bruk denne, eller rettere sagt vrengebildet eller stereotypien av den. Man må innse at det er et faktum at informantenes handlinger og opptreden er et resultat av samhandling med en majoritet som ofte mistror dem og tillegger dem visse negative (gruppe)egenskaper. At informantene da spiller på dette, blir nesten for

en selvfølge å regne.

Det å teste ut grenser er en viktig del av å lære seg samfunnets sosiale spill. Å nekte informantene å spille på etnisitet ut fra argumentet om at det kan få uanede konsekvenser ikke bare for seg selv, men også «gruppen» deres, er et eksempel på en slags «bordet fanger»- problematisering (eller moralisering om du vil) som alle ungdommer møter. Har du gjort en ting feil, så hefter det ved deg resten av livet. Ved raskt å puttes i båsen «farlig minoritetsgutter» og å nekte dem å teste ut grensene på deres egne premisser, blir de ikke gitt de samme mulighetene til å prøve og feile i sine sosiale identifikasjonsprosesser slik som etniske majoritetsungdommer har. Dette kan muligens være like begrensende for identitetsutviklingen som det å teste ut grensene gjennom å spekulere i «gatekapital».

Hvordan stilte Serchan seg til å spekulere i å være «farlig utlending»? «Vel, nei, det er jo bare tull, da. Vi er jo ikke sånn farlige, men det er så morsomt å se hvordan dere nervøse *poteter* reagerer, da». Men er ikke dette med på å gi et dårlig rykte til gruppen minoritetsungdommer? Serchan drar litt på det: «Nei... ja.... veit ikke... det gjør kanskje det. Men vi gjør jo masse annet også, da. Vi er jo greie gutter også, da. Men hvem tenker på det å være snill og grei når du ser at folk har respekt for deg bare fordi du ser ut som du gjør?» Dette indikerer at det ligger et bevisst valg bak informantenes opptreden. Prieur peker på at Bourdieu mente at våre handlinger og valg ofte skjer på grunnlag av ytre sosiale betingelser vi ikke selv har valgt. Disse betingelsene fastsetter igjen de objektive mulighetene og begrensningene vi har i med tanke på handlingskapasitet (Prieur 2007). Selv om man ikke kan betrakte informantene som sosialt begrenset på grunnlag av etnisitet, er det likevel en opplevelse at de opplever at de er gjenstand for essensialiseringer, som gjør at deler av majoriteten ser på dem på spesielle måter og plasserer dem i kategorier det kan føles vanskelig å slippe ut fra. Flere av informantene ga også inntrykk at de føler de ofte sees som deler av gruppe mer enn som enkeltindivider. Samtidig ser de at det å tilhøre denne kategorien har en effekt på visse etniske majoritetsnormmenn som gjør at informantene føler at de får respekt fordi de har en forskjell som gjør en forskjell. Informantenes adferd på T-banen og inne på messa viste en opptreden som helt klart har noe med mål og hensikter å gjøre: de var tydelig bevisst hvem de vil stå fram som og hvilke virkemidler de tok i bruk i dette rollespillet.

Dette er interessant å se i lys av teorien om *rasjonelle valg*. I følge Jon Elster tar denne teorien sikte

på å vise hvordan mennesket handler intensjonelt og er aktør i eget liv (Elser 1989). Elster peker på at en handling er bygd på en persons virkelighetsoppfatninger og ønsker, og at handlingen er rasjonell når den står i et bestemt forhold til virkelighetsoppfatningene og til ønskene. Thomas Nordahl peker i forlengelsen av dette på at våre subjektive oppfatninger derfor ikke bare blir vesentlige i seg selv, de er også viktige fordi de danner grunnlaget for våre handlinger (Nordahl, 2003). I hvor stor grad man kan si at valgene informantene gjør er rasjonelle, kan være vanskelig å si sikkert. Men sett i lys av konteksten de er en del av, handler guttene ut fra den bakgrunn og forutsetning de har med seg i samfunnet, og hvordan de oppfatter omgivelsene de til enhver tid møter. Informantene er bevisst at deres bakgrunn blir problematisert av en rekke majoritetsnordmenn, og det kan virke som om informantene handler ut fra en tanke om at «Er det sånn at det er slik som *de andre* (majoritetsnordmennene) mener? Er alle virkelig redde for oss?» For det fleste av disse guttene gir det dem en følelse av kontroll i øyeblikket gjennom å gjøre folk redde eller skeptiske, og jo reddere man er, jo mer sant er det. Gjennom informantenes opptreden på den sosiale arena for mange majoritetsnordmenn går det «troll i ord», og bekrefter at minoritetsgutter er potensielt «farlige», og dette sier derfor egentlig vel så mye om majoriteten som om minoritetsguttene. Uten majoritetens kategoriseringer og stereotypiseringer, hadde ikke guttenes strategier for sosial identifikasjon hatt noen effekt.

6 Avslutning

Informantenes forvaltning av «gatekapital»

I løpet av feltarbeidet så jeg at informantene mine, som var normalungdom med etnisk minoritetsbakgrunn uten tilknytning til kriminelle miljøer eller subkulturer, gjentatte ganger valgte å gjøre negative stereotypier om etnisitet relevant som utgangspunkt for sosial identifikasjon. Dette gjorde de gjennom å spekulere i det de oppfattet som en form for «gatekapital». I følge Sandberg (2005), er «gatekapital» en form for feltspesifikk kapital som kriminelle etniske minoritetsgutter i samme område gjorde bruk av for å dominere områder sosialt. Tegn som markerte «gatekapital» for Sandbergs informanter, var bruken av etnisk språk, kroppsspråk, klesstil (wollastil) og det å fremstå som den «farlige eksplosive utlendingen» man ikke tuller med eller sender blick til. Informantene mine ga uttrykk for at det var majoritetens stereotypier og frykt for dem som gruppen «minoritetsungdommer», som gjorde at de bevisst valgte å bruke lignende identifikasjonsmarkører på deres etnisitet i sin sosiale identifikasjon overfor medlemmer av den etniske majoriteten.

En grunnleggende oppfatning blant mange av informantene, var at de følte seg annerledes enn majoriteten. I intervjuene ga informantene gjentatte ganger uttrykk for at de skilte seg ut, og at det ofte ikke var lett å forholde seg til hva den etniske majoriteten for eksempel mener med integrasjon. Derfor virket det som om informantenes og deres foreldres bakgrunn, spilte en rolle i hvordan informantene ser på seg selv. I forlengelsen av dette ble derfor tanken om «hjemlandet» viktig som en slags målestokk når de skulle fremheve hva som var bra med deres etniske bakgrunn. Det som var interessant, var at flertallet av informantene ikke var født i «hjemlandet», men her i Norge. Det viste seg også at de egentlig kunne lite om «hjemlandet» utover det de hadde hørt fra andre. Det kunne derfor virke som om dette handlet om at de ønsket å være stolt av noe, siden de ofte satt med en følelse av at de ikke alltid lyktes helt på majoritetens premisser.

«Utlendinger» og «nordmenn»

Hylland Eriksen peker på at etnisitet må ses i sammenheng med identitetsbegrepet, i den forstand at identitet består av mange lag som kan aktualiseres til ulike tider. Etnisitet kan være et av disse

lagene, og det er en variabel som kan, men ikke nødvendigvis må, gjøres relevant (Hylland Eriksen, 2003). Jeg vil si at etnisitet nettopp var et slikt «lag» som informantene ofte aktualiserte i sosiale situasjoner. Etnisk bakgrunn var også ofte utgangspunkt for kategoriseringer som de gjorde med tanke på sosial identifikasjon, noe som gjorde etnisitet og markering av det til et viktig kategoriseringsverktøy for informantene. De handlet på bakgrunn av distinkte grenser mellom «oss» og «dem», og disse grensene gikk primært ved de mer imperative aspektene ved identitet: etnisitet representert ved hudfarge og «kultur og religion» utgjorde en grunnleggende skillelinje som informantene oppfattet som distinkt og lite åpen for forhandling.

På mange måter var informantenes livsverden delt inn i to hovedkategorier: «utlendinger» var innvandrere fra verden utenfor vesten, mens «nordmenn/poteter» var «de som er hvite», som en informant sa. Kategorien «utlending» fikk derfor funksjon og mening i kontrast til kategorien «nordmann». De gjorde gjentatte og klare kontrasteringer og kategoriseringer mellom «nordmenn» og «utlendinger» ut fra noe som kunne virke som en holdning om at det var bedre å definere enn å bli definert. Det at nordmennene er hvite og mangler det som gjør informantene til «utlendinger» i deres øyne, utgjør en forskjell som det ikke er mulig å komme utenom når informantene skal dele inn verden i kategorier. Kategorien «utlending» er en pakke der det er plass til alle – unntatt hvite majoritetsnordmenn.

Det å understreke deres «annerledeshet» overfor «nordmennene» var igjen med på å understreke en fellesskapsfølelse blant informantene. Informantene gjorde derfor bruk av en rekke faktautsagn og verdiutsagn som helt klart hadde en forenende effekt på samholdet til tross for de etniske forskjellene. Disse fakta- og verdiutsagnene hadde basis i ting de var sterkt opptatt av, mer enn at det var vitenskapelige «fakta».

Relasjoners betydning for valg av strategier

Selv om etnisitet var sentralt i informantenes sosiale identifikasjon overfor majoritetsnordmenn, var den likevel å regne for relativt situasjonell. De brukte stereotypier om etnisitet primært i den sosiale identifikasjonen overfor majoritetsnordmenn de ikke kjente, mens de i liten grad brukte den overfor majoritetsnordmenn de kjente. For flere av informantene var østkant-identiteten viktig, og et interessant aspekt ved den, var at den tilsynelatende forente dem med jevnaldrende

majoritetsnordmenn gjennom at de kunne stå sammen mot «sossene fra vest». Da ble etnisk bakgrunn underordnet en opplevelse av fellesskap basert på å bo på østkanten. De som bodde på østkanten var i følge flere av informanten fattige, gjerne «svarte» og mer «autentiske» Osloborgere enn de som bodde på vestkanten. Dette kunne gi østkantidentiteten trekk av en slags klassebevissthet, men samtidig har den tiltagende gentrifiseringen i området⁴⁸ gjort at de store kontrastene innad i bydelen har blitt enda større, noe som gjør det vanskelig å opprettholde såpass generelle oppfatninger om østkant og vestkant av byen.

Den viktigste grunnen til at informantene mine aktivt valgte å spille på etnisitet i sine sosiale identifikasjon, hadde først og fremst å gjøre med det faktum at det fungerte effektivt overfor mange majoritetsnordmenn. Informantene så at når deres aggresjon møtte majoritetens redsel, reagerte mange majoritetsnordmenn på deres tilstedeværelse. Dette skjedde særlig når informantene gjorde bruk av visse stereotype handlinger og fakter som blant mange i majoriteten oppfattes som tegn på «den farlige og kriminelle innvandreren». Gjennom å spekulere i identifikasjonsmarkører som markerer deres etnisitet, får informantene en situasjonell makt over en del sosiale situasjoner der de omgås majoritetsnordmenn. I følge Sandberg (2005), som har studert kriminell minoritetsungdom fra nesten samme område som mine informanter, viser dette at etniske kjennetegn kan bli fremhevet i offentlige byrom fordi de er basert på en sterkere stereotypi og fordi de kan være mer synlige. Derfor brukte de forestillinger, myter og stereotyper hentet fra massemedier og populærkultur i en fremstilling av seg selv.

Selektiv bruk av etnisitet

At informantene bruker etnisiteten selektivt og ikke likt overfor alle grupper av etniske majoritetsnordmenn, mener jeg bekrefter at etnisk identitet er lag vi aktualiserer, og at dette synliggjør de situasjonelle aspektene ved informantenes identitet. Samtidig er det trekk ved deres etniske bakgrunn de ikke kan rømme fra, og jeg hevder at særlig det faktum at mine informanter er minoritetsgutter med annen hudfarge og et annet språk, er og blir forskjeller man ikke kan komme utenom. Dette er noe blant annet Marianne Gullestad peker på i sin bok *Det norske sett med nye øyne* (2002), der hun hevder at majoriteten i Norge har en tendens til å *essensialisere* folks

48 Se side 17-18.

egenskaper i den forstand at man tillegger folk mer eller mindre evigvarende kulturelle verdier og egenskaper. Fugleruds (2001, i Prieur 2007) peker også på at ungdom med minoritetsbakgrunn i hverdagslivet og media blir ofte forstått ut fra deres kulturell bakgrunn. Det å være innvandrere eller «utlending», ble av enkelte av informantene opplevd nærmest slik at jentene var flinke *til tross for* at de var innvandrere, guttene var et problem *fordi* de var innvandrere.

Mine observasjoner og intervjudata bekrefter langt på vei at denne måten å forklare handlinger på fortsatt har relevans for mange i majoriteten, noe som blant annet målbæres gjennom analyser og kommentarer i media. Å være (mørkhudet) etnisk minoritetsgutt kan, for noen majoritetsnordmenn, fort bli synonymt med å være kriminell og farlig. Man kan derfor si at det på mange måter finnes «etnisk komponent» vi ikke kommer utenom når det kommer til sosial identifikasjon mellom etniske minoritets- og majoritetsnordmenn. Jeg mener at mange majoritetsnordmenn opptrer i høyeste grad som om denne komponenten finnes og det er naivt å tro at den ikke skal prege ungdom med minoritetsbakgrunn og deres «håndtering» av verden rundt seg. De opptrer på mange måter i tråd med de «forventningene» mange etniske nordmennene har til deres adferd.

Massemedias produksjon av stereotypier

Flere av informantene forstod at etniske majoritetsnordmenn som var redde for gruppen minoritetsungdommer hadde disse oppfatningene på bakgrunn av hvordan minoritetsgutter ofte ble fremstilt massemedia. At massemedia kan ha påvirkning på hva folk tenker om opplevelsen av trygghet, ser man i en undersøkelsen «Trygghet i det offentlige rom», der 60,4% av de spurte som sa at de ikke følte seg trygg i det offentlige rom, oppga at kilden til utrygghetsfølelsen var oppslag i lokalpressen. Dette mener jeg setter fokus på at medias rolle i dannelsen av kategorier og stereotypier er av betydning. Som Simonsen peker på, er en viktig del av medienes funksjon å klassifisere hendelser og fenomener basert på folks konvensjoner og meninger, gjennom at redaksjonen deler virkeligheten inn i lett gjenkjennelige kategorier som politikk, utenriks, innenriks, kultur og underholdning (Simonsen 2007: 317).

Selv om det i følge Simonsen er viktig å ikke glemme at mediediskursen ikke nødvendigvis er sammenfallende med hva alle nordmenn mener om en sak (Simonsen 2007: 319), setter undersøkelsen «Trygghet i det offentlige rom» tall på at mediene er med på å forme uttrykket av

fellesskapet. Den danske antropologen Jacob Rasmussen mener at det er gjennom språket vi skaper kategorier, og gjennom disse kategoriene *uttrykkes* stereotype bilder av både «dem» og «oss» (Rasmussen 2003). Gjennom bruk av betegnelser som «av utenlandsk opprinnelse», er media etter min oppfatning med på å bekrefte disse kategoriene. Man ser for eksempel i valgplakaten til Fremskrittspartiet fra 2005, at det gjøres et poeng av at «Gjerningsmannen er av utenlandsk opprinnelse» er et «pressesitat vi ofte hører». Dette må bety at man i Fremskrittspartiet, et av landets største politiske partier, anser mediens virkelighetsbeskrivelse som riktig, og at det har resonans hos «vanlige folk». Hadde det ikke hatt det, er det høyst tvilsomt om et parti med såpass mye mediafokus ville brukt det.

Medias beskrivelse av minoritetsguttene som deltok i opptøyene i januar 2009, er også et eksempel på at en gruppe (minoritetsungdommer) ble plassert i bås og sett på som et potensielt samfunnsproblem av ukjent, men ganske sikkert farlig, størrelse. I begynnelsen ga mediens oppslag et inntrykk av at dette gjaldt en stor andel ungdommer med minoritetsbakgrunn, og at det bak hærverket lå mer ekstremistiske krefter med en agenda som gikk på tvers av norske samfunnsverdier som ytringsfrihet og ikke-vold. En del kommentatorer mente også at vi nå så begynnelsen på en bølge av ungdomsopprør blant frustrert minoritetsungdom. Etter hvert nyanserte media bildet noe, og etter at jeg fikk muligheten til å se informantene som aktører i de omfattende demonstrasjonene i Oslo sentrum i januar 2009, samt snakke med dem etterpå, er jeg av det inntrykk at de ikke var spesielt mer politisk engasjerte enn annen norsk ungdom. Det var ikke nødvendigvis slik at de var involvert fordi de var etniske minoritetsungdommer som med ett ble veldig politisk bevisste, men heller det at de deltok fordi de ville markere seg og «være der det skjedde», noe man kan kalle for pøbelstreker. Mange av de informantene jeg møtte og som var delaktige i demonstrasjonene, hadde vært i kontakt med politiet før, og de var mer på utkikk etter å ta politiet på bakgrunn av hverdagserfaringer enn å hevne det som skjedde i Gaza eller markere samhold med sine «islamske brødre». Deltakelsen var på mange måter en reaksjon på en summering av en rekke erfaringer og inntrykk som de handlet i forhold til. Når alt kommer til alt, utgjorde informantene et fellesskap som ikke er basert på organisasjon eller politisk ideologi, men heller vennskap og felles interesser. Strengt tatt var mine informanter mer opptatt av fotballspillere som forbilder enn politikere og religiøse ledere. Det er ikke dermed sagt at man skal bagatellisere

det som skjedde, men at det i mine øyne er det ikke tvil om at er et klassisk eksempel på hvordan media er med på å skape et bilde av den potensielt farlige «andre».

Øvelse gjør mester...

Dick Hebdige (1988) peker på at det nærmest er forventet at ungdom spiller på det som provoserer og markerer, og sier at dette er viktige sider av ungdomskulturen. Ungdom spiller på muligheten til å «discomfit» – skape ubehag, rett og slett fordi det har effekt (Hebdige 1988: 18). På mange måter kan man si at det var denne muligheten til å skape ubehag informantene mine spilte på når de gjorde strategisk bruk av etnisitet i sin sosiale identifikasjon. I mine informanternes øyne var det opplagt at det at det å spille på etnisitet hadde en effekt på verden rundt seg. Når Serchan sier at det bare er mulig å fortsette å spille gangster og peker på at det er noe som fungerer bra fordi den etniske majoriteten «vet det ligger i kulturen» tyder dette helt klart på at han skjønner at «nordmennene» tenker i kategorier der «utlendingene» blir stemplet som potensielt farlige.

At mine informanter er etniske minoritetsgutter, er i informantenes øyne en viktig og synlig forskjell som tillegges vekt av mange av de majoritetsnordmennene de møter. De mente at de hadde trekk ved sin etniske identitet som helt klart skapte ubehag hos noen i den etniske majoriteten. Informantene var bevisst på det mediene skrev om «de farlige minoritetsguttene», representert både gjennom stereotypien om «den kriminelle minoritetsgutt» og den om den farlig demonstranten, styrt av krefter med en farlig agenda». Jeg vil hevde at informantene for det aller meste handler på bakgrunn av kroppsliggjorte hverdags erfaringer knyttet til deres etnisitet. Informantene føler at de i kraft av å være gutter med innvandrerbakgrunn med en annen hudfarge, innehar en forskjell av betydning når det kommer til aspekter ved sosial identifikasjon. Uansett om det skyldes at majoritetsnordmennene var generelt redd for bråkete ungdom eller ei, var resultatet av informantenes opptreden at «nordmennene» ble skremt og informantene mente de fikk respekt.

At informantene ikke bruker «etnisitetskortet» mot folk de kjenner, er i mine øyne et tegn på at de skjønner at etnisiteten som identifikasjonsmarkør ikke alltid fungerer som strategi for sosial identifikasjon. Informantene vet at ikke alle etniske majoritetsnordmenn er redde for dem, og når de bruker de etniske aspektene ved identiteten situasjonelt, tyder alt på at informantene mine skjønner det sosiale «skuespillet» og at rollen som «farlig innvandregutt» ikke alltid kan bekles. Dette er

etter min mening et bevis på at informantene ikke er «ofre» for sin kulturelle eller etniske bakgrunn, men at det de driver med, er noe alle ungdommer gjør: å prøve ut grenser. Særlig tydelig er dette i mine øyne når Khawar «eksploдerte», men samtidig raskt lot seg roe ned på utdanningsmessenspilte: han var villig til å spille rollen som «gangsta» *nesten* helt ut og *nesten* havne i slåsskamp. Han visste at det gikk dit, men ikke lenger. Som egne observasjoner og utsagn fra andre informanter bekreftet, skjønner informantene at det å spille på etnisitet kan gi respekt, men samtidig er farefullt. Man kan med andre ord si at informantene øver seg sosialt.

Hvis man har gjort unna utprøving av grenser i ungdommen, vet en hvor grensene går. Da har man lært noe og man kjenner sin egen kraft og sine muligheter bedre. Samtidig peker Sandberg (2005) på at hvis vi nekter en gruppe sårbare minoritetsgutter positive forestillinger om seg selv, risikerer man at de gjennom omfavnelsen av den negative myten, forsterker den og på den måten skaper en ond sirkel det kan bli vanskelig å komme ut av. Selv om det umiddelbart kan virke plausibelt, er det likevel ikke en uproblematisk påstand. Man må ikke frata disse guttene muligheten til å være ungdommer, for å være ungdom innebærer å prøve og feile sosialt. Ved å puttes i båsen «farlig minoritetsgutter» og å nekte dem å teste ut grensene på deres egne premisser, blir de ikke gitt de samme mulighetene til å prøve og feile i sine sosiale identifikasjonsprosesser slik som for eksempel majoritetsungdommer får det. Som ungdommer flest, øver også mine informanter seg sosialt gjennom å teste ut grenser, og når ungdommer skal teste grenser, bruker man det som fungerer best til å vekke reaksjoner. Ved at de bruker etnisiteten situasjonelt, signaliserer de at det er et aspekt ved deres identitet som kan lekes med og testes ut og ikke noe som nødvendigvis er essensielt ved dem.

Jeg har også sett på disse guttene i en begrenset fase av livet deres, og det er ikke er mulig å si hva som vil skje med dem senere i livet. De er likevel sannsynlig at det brede spekter av kunnskaper og erfaringer de har fra samhandling med andre grupper av etniske majoritetsnordmenn på andre arenaer, gjør at dette ikke er denne delen av identiteten de blir sittende fast i. Samtidig ser informantene at det har effekt, og de er bevisst at deres bakgrunn blir problematisert av en rekke etniske majoritetsnordmenn, og de handler ut fra en tanke om at det gir dem en følelse av kontroll i øyeblikket gjennom å gjøre folk redde eller skeptiske.

Jo reddere majoritetsnordmenn er, jo mer blir det sant for informantene at de har makt til å sette seg i respekt. På mange måter kan man si at informantene kunne spekulere i etnisitet som

identifikasjonsmarkør, blant annet fordi mange i majoriteten ikke klarer å skille den ene minoritetsgutten fra den andre, noe som sier vel så mye om den etniske majoriteten som om informantene mine. Når informantenes spekulasjon i den etniske majoritetens stereotypier om etnisitet er så effektiv som sosial identifikasjon, koker det ned til at det som gjør informantene til «farlige innvandregutter», like mye handler om holdninger og oppfatninger hos «oss» som essensialiserte aspekter ved «dem».

7 Litteratur

Arbeids- og inkluderingsdepartementet. 2007. *Et inkluderende språk*. Publikasjonsnummer A-0018 B/N

Barstad, Anders og Skarðhamar, Torbjørn. 2006. *Utviklingen av levekårene i Oslo indre øst*.

Samfunnsspeilet nr. 2, 2006. Oslo: Statistisk Sentralbyrå

Barth, Fredrik. 1979. *Ethnic groups and boundaries: the social organization of culture difference*.

Oslo: Universitetsforlaget I tekster fra sossant

Baumann, Gerd. 1996. *Contesting Culture: Discourses of Identity in Multi-Ethnic London*. New York and Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press,

Berry, John W(red.), Jean S. Phinney, (red.), David L. Sam, (re), Paul Vedder, (red). 2006.

Immigrant youth in cultural transition. Articulation, identity and adaption across national contexts.

New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., publishers

Björvall, Katarina. 2001. *En gravad hund*. Stockholm: Carlsson Bokforlag

Bray, Z. 2004. *Living Boundaries: Frontiers and Identity in the Basque Country*. Brussels: Presses interuniversitaires européennes, Peter Lang.

Bugge, Lars. 2000. *Pierre Bourdieu om makt*. Agora nr. 3-4 (temanummer om makt)

Engblom, Charlotte. 2004. *Samtal, identiteter och positionering. Ungdomars interaktion i en mångkulturell miljö*. Doktorgradsavhandling. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Featherstone, Mike. 1991. *Consumer Culture and Postmodernism*. Sage Publications Ltd

Frøystad, Kathinka. 2003. *"Forestillingen om det "ordentlige" feltarbeidet og dets umulighet"* i

- Rugkåsa, Marianne og Thorsen, Kari Trædal (red.) *Nære steder, nye rom. Utfordringer i antropologiske studier i Norge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Fuglerud, Øyvind. 2001. *Migrasjonsforståelse. Flytteprosesser, rasisme og globalisering*. Oslo: Universitetsforlaget
- Giddens, Anthony. 1991. *Modernity and Self Identity*. Self and society in the late modern age. Cambridge: Polity Press.
- Gjellum, Trond. 2010. *Bare poteter får spille på laget! - samtaler om etnisitet i en sofa*. Antropress - Antropologistudentenes Tidsskrift 1/2010. Oslo
- Goffman, Erving. 1963. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Prentice-Hall
- Goffman, Erving. 1992. *Vårt rollespill til daglig*. Oslo: Pax Forlag A/S
- Elster, J. 1989. *Nuts and Bolts for the Social Sciences*. Cambridge: University Press
- Gullestad, Marianne. 1992. Home Decoration as Popular Culture. I Gullestad, Marianne *The Art of Social Relations*. Oslo: Gyldendal Akademiske
- Gullestad, Marianne. 2002. *Det norske sett med nye øyne. Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hebdige, Dick. 1988. *Hiding in the light*. London: Routledge
- Hylland Eriksen, Thomas. 1994. *Kulturterrorismen. Et oppgjør med tanken om kulturell renhet*. Oslo: Spartacus Forlag A/S
- Hylland Eriksen, Thomas. 1998. *Common Denominators. Ethnicity, nation building and compromise in Mauritius*. Berg; Oxford International Publishers (paper)

- Hylland Eriksen, Thomas. 1998. *Små steder- store spørsmål*. Innføring i sosialantropologi. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hylland Eriksen, Thomas. 2003. *Hva er sosialantropologi?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Jenkins, Richard. 2008. *Social Identity*. London & New York: Routledge
- Kalvø, Are. 1996. *Kunsten å være neger*. Oslo: Det Norske Samlaget
- Kostinas, Ulla- Britt. 2002. *Ungdomsspråk*. Hallgren & Fallgren Studieförlag AB,
- Lien, Marianne E. 200. *Latter og troverdighet. Om antropologi i hjemlige egne*. I: Norsk Antropologisk tidsskrift 12.. Oslo: Universitetsforlaget
- Marcus, George E. 1995. Ch.3: Ethnography in/of the World system. The Emergence og Multi-sited Ethnography. I :*Ethnography through Thick and Thin*. (1998) ss. 79-104
- Mead, George Herbert. 1934. *Mind, self & society: from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: The university of Chicago press.
- Mesthrie, Rajend m.fl. 2000. *Introducing sociolinguistics*. Edinburgh: University Press.
- Mintz, Sidney W. 1979. The Anthtropolological Interview and the Life-History. I: *Oral History Review*. University of California Press.
- Nordahl, Thomas. 2003. *Møtet mellom en hegemonisk skole og handlende ungdom*. Tidsskrift for ungdomsforskning 2003, 3(2): 68-99
- Prieur, Annick. 2007. Ulykkespunkter i kulturtrafikken. I *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Øivind Fuglerud (red.) ; Thomas Hylland Eriksen (red.) Oslo: Pax
- Rasmussen, Jacob. 2003. *Den gode, den onde og den virkelig sjove indvandrere*. Jordens Folk:

Etnografisk tidsskrift, No.2, 2003

Ryen, Else. 1994. Tospråklighet og språklig variasjon. I : Engen, T.O (red.) *Like muligheter? Migrasjonspolitik i videregående skole*. Oslo: Gyldendal

Sandberg, Sveinung. 2005. Stereotypens dilemma: Iscenesettelser av etnisitet på "gata". *Tidsskrift for ungdomsforskning* Nr. 2, 2005

Sandberg, Sveinung. 2008. Get Rich or die tryin'. *Tidsskrift for ungdomsforskning* 2008, 8(1)

Seymour-Smith, Charlotte. 1986. *Palgrave Dictionary Of Anthropology*. UK: Palgrave Macmillan

Simonsen, Anne Hege. 2007. Ubehaget i journalistikken -verden midt i blant oss. I: *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Øivind Fuglerud (red.) ; Thomas Hylland Eriksen (red.) Oslo: Pax

Sveinung Sandberg; Willy Pedersen. 2006. *Gatekapital*. Oslo: Universitetsforlaget

Vestel, Viggo. 1995. *Ungdomskulturer og arbeidsetikk – livet rundt en flerkulturell ungdomsklubb på Oslo Øst*. Norges forskningsråd, program for Ungdomsforskning. Oslo

Vestel, Viggo. 2004. *A community of differences – hybridization, popular culture and the making of social relations among multicultural youngsters in Rudenga, east side Oslo*. Oslo: NOVA-Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Rapport

Wikan, Unni. 1996. Fattigdom som opplevelse og livskontekst. Innsikt fra deltakende observasjon. I: Wormnæs, Odd (red). *Vitenskap-enhet og mangfold*. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Willis, Paul. 1977. *Learing to labor. How working class kids get working class jobs*. New York: Columbia University Press

Øia, Tormod. 2003. *Innvandrerungdom- kultur, identitet og marginalisering*. Oslo, Rapport fra Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Østrud, Øyvind. 1994. *Hva er nasjonalisme?* Oslo: Universitetsforlaget

Aas, Geir; Jon Strype, Siv Runhovde, og Tore Bjørge. 2010. *Trygghet i det offentlige rom* .

Surveymålinger av befolkningens opplevelse av trygghet og utrygghet i det offentlige rom i åtte norske kommuner/bydeler. Oslo: Politihøgskolen

8 Vedlegg

Mal for innledende intervjuer om identitet

1. Hva heter du?
2. Hvor gammel er du?
3. Hvor kommer dine foreldre fra?
4. Er du født i Norge? Hvis ikke, når kom du hit?
5. Har du bodd flere steder enn i Oslo indre øst?
6. Hva er dine interesser?
7. Har du mange venner? Hva slags bakgrunn har de?
8. Hva driver dere med sammen, og hvor gjør dere det?
9. Med tanke på bakgrunnen din, når føler du deg mest knyttet til dine foreldres bakgrunn?
Hvorfor?
10. Når føler du deg mer «norsk»? Hvorfor?
11. Hva opplever du som er mest positivt med tanke på bakgrunnen din?
12. Har du gjort deg noen negative erfaringer med tanke på bakgrunnen din?

